

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Anika Miltuze

**MĀTES UN MEITAS ATTIECĪBAS
UN MEITAS PSIHOLOĢISKĀ NEATKARĪBA
NO MĀTES PIEAUGUŠO VECUMĀ**

Promocijas darbs

Disertācija psiholoģijas zinātņu nozarē
Apakšnozare: attīstības psiholoģija

Darba zinātniskā vadītāja: Dr. psych, asoc.prof. S. Sebre

Rīga, 2003

SATURS

Ievads	3
1. Mātes un meitas attiecības	10
1.1. Teorētiskie priekšstati par mātes un meitas attiecībām	10
1.2. Mātes un meitas attiecību īpatnības	15
1.3. Pētījumi par mātes un meitas attiecībām pieaugušo vecumā	18
2. Psiholoģiskā neatkarība	22
2.1. Psiholoģiskās neatkarības teorētiskie aspekti	22
2.2. Vecāku un bērnu savstarpējo attiecību loma psiholoģiskās neatkarības veidošanās procesos	29
2.3. Psiholoģiskās neatkarības dzimumatšķirības	33
2.4. Psiholoģiskā neatkarība pieaugušu meitu attiecībās ar māti	34
3. Pētījuma metodes	46
3.1. Pētījuma izlase	46
3.2. Instrumentārijs	48
3.3. Pētījuma procedūra	55
4. Pētījuma rezultāti un to interpretācija	56
4.1. Meitu psiholoģiskā neatkarība attiecībās ar māti un tās saistība ar viņu priekšstatu par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā, un pašvērtējumu	57
4.2. Meitu psiholoģiskā neatkarība attiecībās ar māti un tās saistība ar māšu priekšstatu par savu emocionālo siltumu un kontroli bērnībā, un māšu pašvērtējumu	76
4.3. Meitu pārdomu “Es un mana māte” un māšu pārdomu “Es un mana meita” analīze.....	87
Nobeigums	104
Izmantotā literatūra	110
Pielikumi	116

IEVADS

Attiecības ar māti ir hronoloģiski pirmās attiecības gandrīz visu cilvēku dzīvē, jo parasti māte ir pirmais cilvēks, kas rūpējas par bērnu un apmierina viņa vajadzības. Tāpēc nevar noliegt, ka bērnībā māte ir ļoti nozīmīga abu dzimumu bērniem. Tomēr pēdējās desmitgadēs psiholoģijā arvien vairāk tiek runāts par attiecību specifiku, kas veidojas atsevišķās bērnu un vecāku diādēs, tai skaitā, specifiski mātes un meitas attiecībās.

Viens no pirmajiem par zēnu un meiteņu personības attīstības atšķirībām sāk runāt Z.Freids (Freids, 1935). Viņš raksta par edipālā posma pārdzīvojumiem, kas liek meitai novērsties no mātes un pieķerties tēvam, vienlaicīgi jūtot agresivitāti un greizsirdību pret māti. Z.Freids uzskatīja, ka veiksmīgs attīstības iznākums ir greizsirdības un agresivitātes pārvarēšana un sevis identificēšana ar māti.

Lai gan Z.Freida uzskati vēlāk tiek daudz kritizēti, tomēr nevar noliegt viņa sperto pirmo soli sieviešu un vīriešu atšķirību psiholoģiskajā izpratnē, kā arī viņš viens no pirmajiem norādīja, ka meitenēm attiecības ar māti ir ļoti būtiskas dzimumlomas apguvei.

Z.Freidam aktīvi oponente galvenokārt zinātnieces sievietes. Īpaši jāatzīmē amerikāņu pētniece N.Čodorova (Chodorow, 1978), kura, balstoties uz K.Hornijas (Хорни, 1993) teoriju, 70-tajos gados izstrādā savu pieeju. Pretēji Z.Freida viedoklim, autore ir pārliecināta, ka meitas attiecībās ar māti bērnībā nemaz nav novērojams pārvērtums. Meitas turpina identificēties ar māti līdz nostiprinās viņu identitāte (Chodorow, 1978), un tas arī izskaidro, kāpēc meitām attiecības ar māti ir krietni atšķirīgākas nekā tās ir zēniem.

Paralēli šim pētījumam 70-to gadu vidū ASV strauji attīstās feministu kustība, kas skar arī psiholoģiju. Jaunu skatījumu uz sieviešu psiholoģiju aizsāk Dž.Beikere - Millere (Baker-Miller, 1976), kura uzskata, ka sievietes "Es" ir ļoti cieši saistīts ar spēju veidot un saglabāt attiecības, un šī spēja veidojas viņas attiecībās ar māti. Tālāk šo domu attīsta Dž.Sareja (Surrey, 1985, 1991) un Dž.Džordana (Jordan, 1991), kuras uzsver attiecību lomu sieviešu dzīvē un runā par īpašo saikni, kas viņas saista ar māti.

Tātad, ja pieņem, ka starp meitu un māti pastāv īpašas attiecības, kas nekad nav tikušas pārtrauktas, un paliek nozīmīgas visas dzīves garumā, aktuāls kļūst jautājums par psiholoģiskās neatkarības procesiem šajās attiecībās.

Aktualitāte

Meitu psiholoģiskā neatkarība no mātes no teorētiskā viedokļa ir diezgan komplikēts jautājums, jo te krustojas vairākas teorētiskās pieejas. Pirmkārt, nav viennozīmīga viedokļa par psiholoģiskās neatkarības veidošanos pusaudžu un jauniešu vecumā kopumā - vai un cik lielā mērā jauniešiem ir nepieciešams atdalīties no vecākiem? Otrkārt, pastāv dažādi uzskati arī par mātes un meitas attiecību specifiku pieaugušo vecumā - kādas var uzskatīt par normatīvām, vēlamām mātes un meitas attiecībām, uz kādām vajadzētu tiekties?

Tradicionālajās psihoanalītiskajās teorijās psiholoģiskā neatkarība tiek traktēta kā atdalīšanās un emocionālo saišu ar vecākiem pārtraukšana (Mahler et.al., 1975; Bloss 1979). Piemēram, P.Bloss pusaudža emocionālu distancēšanos no vecākiem apzīmē kā nepieciešamu, lai indivīds varētu veidot savu identitāti un kļūt par pilnvērtīgu sabiedrības locekli (Bloss, 1979).

Tomēr jāatzīmē, ka mūsdienās šo jautājumu vairs neinterpretē tik viennozīmīgi. Jau 80-tajos gados rodas iebildumi pret P.Blosa uzskatiem par pusaudžu vēlmi attālināties no vecākiem, lai veidotu attiecības ar vienaudžiem. Vairāki pētnieki (Ryan & Lynch, 1989; Steinberg, 1990) neatkarīgi nonāk pie secinājumiem, ka pusaudži nebūt nevēlas atdalīties no vecākiem, un attiecības ar vienaudžiem veidojas paralēli attiecībām ar vecākiem. Šo viedokli atbalsta arī piesaistes teorija, kuras ietvaros tiek uzsvērti indivīda vajadzība uzturēt attiecības ar vecākiem nevis no tām atteikties (Boulbijijs, 1998). Piesaistes teorijas pārstāvji runā par pieķeršanās nepieciešamību, kas ir raksturīga abu dzimumu un jebkura vecuma cilvēkiem.

Psiholoģiskās neatkarības jautājumam mātes un meitas attiecībās savos darbos ir pievērsusies N.Čodorova, kura uzskata, ka meitu pagarinātā identifikācija ar māti ir iemesls, kas šīs attiecības padara komplikētas. Dēli jau pirmsedipālā posma laikā ir pārtraukuši savu identificēšanos ar māti, savukārt meitām šis sāpīgais process jāveic pusaudžu gados (Chodorow, 1978). Pēc vairāku autoru domām (Chodorow, 1978; Kabat, 1996; Wodak & Schulz, 1986) situāciju sarežģī fakts, ka meitai jāveido sava personiskā identitāte nesaistīti ar māti, bet dzimumidentitāte saistīti ar māti.

Tai pat laikā jau iepriekš pieminētās pētnieces (Surrey, 1985, 1991; Jordan, 1991; Baker - Miller, 1976; Gilligan, 1982) uzskata, ka sievietes īpašā attīstības situācija neprasa, lai notiktu atdalīšanās no mātes. Meita turpina identificēties ar māti, bet pieaugušo vecumā viņu attiecības iegūst citu kvalitāti - tās tiek bagātinātas ar

savstarpējo empātiju, saglabāta tuvība un emocionālās saites. Citiem vārdiem sakot, notiek izaugsme attiecību ietvaros.

Klīniskajā praksē, strādājot konsultatīvo darbu, salīdzinoši bieži nākas sastapties ar sievietēm, kurām, neraugoties uz to, ka viņas ir precējušās un ka viņām ir bērni, joprojām atrodas ļoti simbiotiskās attiecībās ar māti. Tas traucē viņām adekvāti reaģēt uz savām un bērnu vajadzībām, ienes emocionālu spriedzi ikdienas dzīvē, kā arī apgrūtina attiecību veidošanu un uzturēšanu ar apkārtējiem. Tai pat laikā ir gadījumi, kad attiecības ar māti var veidoties arī pavisam pretēji - kontakts zūd, un notiek savstarpēja atsvešināšanās, t.i., meita neatgriezeniski distancējas no mātes, kļūst izteikti patstāvīga un neatkarīga.

Aplūkojot visus šos gadījumus, rodas jautājums - kas būtu apzīmējamas kā optimālas, veselīgas attiecības starp pieaugušu meitu un māti? Kas ir mērķis, uz ko vajadzētu tiekties? Šobrīd trūkst skaidra priekšstata, kur ir novelkama robeža starp draudzīgām, savstarpēji atbalstošām attiecībām starp māti un meitu un pārmērīgi simbiotiskām attiecībām, kas traucē meitas personības realizācijai, un kur ir robeža starp meitas neatkarību no mātes un attiecību sairšanu.

Tāpēc atliek vien piekrist jau iepriekš izteiktam viedoklim (Boyd, 1989), ka joprojām ir nepieciešami uz teoriju balstīti pētījumi, lai attīstītu izpratni par normatīvām mātes un meitas attiecībām.

Atklāts arī paliek jautājums - kādi ir faktori, kas veicina vai traucē veselīgu mātes un meitas attiecību veidošanos. Domājams, ka šie faktori ir meklējami gan meitas bērnības pieredzē attiecībās ar māti, gan tagadnes situācijās. Diemžēl pētīt reālo bērnības pieredzi ir diezgan grūti, jo tad būtu jāveic pētījumi vairāku gadu desmitu garumā. No šodienas situācijas šai bērnības pieredzei ir iespējams tuvoties caur meitu un māšu atmiņām un priekšstatiem. Vienlaicīgi - galvenā problēma vecāku un bērnu savstarpējo attiecību izpētē ir saistīta ar attiecību centrālo jēdzienu definēšanu un mērīšanu (Pedersen, 1994). Pamatojoties uz iepriekš veiktiem pētījumiem, G.Parkers (Parker, Tupling & Brown, 1979) kā galvenās vecāku un bērnu savstarpējo attiecību dimensijas piedāvā emocionālo siltumu iepretī emocionālajam vēsumam un autonomijas veicināšanu iepretī pārmērīgai kontrolei. Emocionālo siltumu kopā ar autonomijas veicināšanu G.Parkers apzīmē kā optimālu priekšnoteikumu indivīda veiksmīgai psihosociālajai attīstībai (Parker, 1983). Šīs abas dimensijas tiks izmantotas, pētot mātes izturēšanos pret meitu bērnībā.

Darba **mērķis**: izpētīt pieaugušu meitu attiecības ar māti, meitu psiholoģisko neatkarību no mātes, un tās saistību ar māšu un meitu priekšstatiem par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un viņu pašvērtējumu.

Lai sasniegtu šo mērķi, tiek izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- 1) analizēt zinātnisko literatūru par mātes un meitas attiecību specifiku, par psiholoģiskās neatkarības veidošanās procesiem cilvēka attīstības gaitā, kā arī specifiski šo procesu norisi mātes un meitas attiecībās un to ietekmējošiem faktoriem.
- 2) aprobēt pētījuma metodes, veikt pilotāžas pētījumu un atlasīt pētāmās izlases;
- 3) ievākt empīriskos datus un veikt empīrisko datu statistisko apstrādi;
- 4) veikt rezultātu analīzi un psiholoģisko interpretāciju, izdarīt secinājumus.

Pētījuma priekšmets:

Pieaugušu meitu psiholoģiskā neatkarība no mātes, māšu un meitu priekšstati par mātes izturēšanos pret meitu bērnībā, māšu un meitu pašvērtējums un to savstarpējā saistība.

Pētījuma izlase:

224 sievietes (meitas) vecumā no 18 līdz 30 gadiem un 157 sievietes (mātes) vecumā no 37 līdz 72 gadiem.

Darbā tiek uzstādīti šādi **galvenie pētījuma jautājumi**:

Kāda ir savstarpējā saistība starp pieaugušu meitu psiholoģisko neatkarību no mātes, saviem priekšstatiem par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un pašvērtējumu?

Kāda ir savstarpējā saistība starp pieaugušu meitu psiholoģisko neatkarību no mātes, māšu priekšstatiem par savu emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un māšu pašvērtējumu?

Paralēli tika uzstādīts arī **papildus pētījuma jautājums**:

Vai pieaugušu meitu psiholoģiskā neatkarība no mātes ir saistīta ar saviem demogrāfiskajiem rādītājiem (vecumu, ģimenes stāvokli, tautību, nodarbinātību, ienākumiem, dzīves vietu un studiju kursu) un māšu demogrāfiskajiem rādītājiem

(vecumu, profesiju, izglītības līmeni, ģimenes stāvokli, tautību, darba slodzi un ienākumiem)?

Pētījuma metodes:

1) Datu ievākšanai tiek izmantotas Latvijā adaptētas metodes:

- Psiholoģiskās atdalīšanās aptauja (*Psychological Separation Inventory*, Hoffman, 1984);
- Vecāku attieksmes aptauja (*Parental Bonding Instrument*, Parker, Tupling & Brown, 1979);
- Rozenberga pašvērtējuma skala (*Rosenberg Self-Esteem Scale*, Rosenberg, 1965).
- brīvā veidā uzrakstītas pārdomas par tēmu “Es un mana māte” un “Es un mana meita”.

2) Datu apstrāde tiek veikta, izmantojot SPSS (*Statistical Package for the Social Science*) programmu.

3) Datu analīzes metodes - dispersiju analīze, korelāciju analīze, t-kritērijs, kontentanalīze.

Pētījuma novitāte

Šis pētījums ir novatorisks gan psiholoģijas zinātnei kopumā, gan īpaši Latvijas psiholoģijas zinātnes situācijai, jo (1) mātes un meitas attiecības ir nonākušas psihologu izpētes lokā tikai pēdējās desmitgadēs, līdz ar to daudzi aspekti šajā jomā vēl ir aplūkoti nepietiekami; (2) ir pētījumi par pieaugušu meitu attiecībām ar māti (Barnett et.al., 1991; Kerpelman & Smith, 1999; Miller, 1995; Smith et.al., 1998; Wodak & Schulz, 1986 u.c.), kā arī ir pētījumi par vecāku un bērnu bērnības attiecību saistību ar dažādiem psihosociālajiem rādītājiem pieaugušo vecumā (Hojat, 1996, 1998; Boulbijs, 1998 u.c.), bet specifiski saistība starp mātes un meitas attiecībām bērnībā un meitu psiholoģisko neatkarību no mātes pieaugušo vecumā praktiski nav pētīta; (3) Latvijā mātes un meitas attiecības un tajās notiekošie psiholoģiskās neatkarības procesi ir pētīti ļoti maz. Kā vienīgo var minēt A.Miltuzes pētījumu par meitu emocionālo atkarību no savām mātēm pieaugušo vecumā un tās saistību ar pašcieņu (Miltuze & Sebre, 1999), kā arī atsevišķas pētnieciskās iestrādes (pieaugušu meitu identificēšanās ar māti, mātes un meitas agresijas formas) kursa darbu līmenī.

Tātad šajā darbā apkopoti teorētiskie jautājumi un iegūtās pētnieciskās atziņas ir Latvijai novatoriskas; (4) ar autora atļauju šī pētījuma ietvaros ir tulkota un pirmo reizi Latvijā lietota Psiholoģiskās atdalīšanās aptauja (Psychological Separation Inventory, Hoffman, 1984).

Darba struktūra

Darbs sastāv no četrām nodaļām.

Pirmajā nodaļā raksturotas mātes un meitas attiecības kopumā, īpaši uzsverot šo attiecību teorētiskos priekšstatus dažādu autoru skatījumā. Nodaļā izdalītas mātes un meitas attiecību īpatnības, kas padara šīs attiecības atšķirīgas no citām bērnu un vecāku attiecībām, kā arī apkopoti aktuālie izpētes jautājumi par mātes un meitas attiecībām pieaugušo vecumā.

Otrajā nodaļā tiek aplūkots psiholoģiskās neatkarības jēdziens, tā izpratne dažādu autoru uzskatos, kā arī īpaša uzmanība pievērsta psiholoģiskās neatkarības īpatnībām mātes un meitas attiecībās. Pirmajā apakšnodaļā ir apkopoti psiholoģiskās neatkarības teorētiskie aspekti. Otrajā apakšnodaļā tiek raksturota vecāku un bērnu savstarpējo attiecību loma psiholoģiskās neatkarības veidošanās procesos gan bērnībā, gan pusaudžu gados, īpaši pievēršot uzmanību veselīgas psiholoģiskās neatkarības veidošanās priekšnoteikumiem. Trešajā apakšnodaļā tiek aplūkoti dažādi pētījumi par dzimumatšķirībām psiholoģiskās neatkarības procesos, savukārt ceturtajā apakšnodaļā ir izvērtēta psiholoģiskās neatkarības veidošanās specifiski mātes un meitas attiecībās, kur ir apkopoti gan dažādu autoru teorētiskie priekšstati, gan pētnieku izdarītie secinājumi par pieaugušu meitu psiholoģisko neatkarību no savām mātēm un to ietekmējošiem faktoriem.

Trešā un ceturta nodaļa prezentē Latvijā veiktu pētījumu par pieaugušu meitu attiecībām ar māti un viņu psiholoģisko neatkarību no mātes. Trešā nodaļa ietver pētījuma izlašu, instrumentārija un procedūras aprakstu. Ceturta nodaļas ietvaros tiek veikta pētījuma rezultātu analīze un psiholoģiskā interpretācija. Tiek pētīta savstarpējā saistība starp pieaugušu meitu psiholoģisko neatkarību no mātes, māšu un meitu priekšstatiem par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un viņu pašvērtējumu. Papildus ir izvērtēta meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar dažādiem viņu pašu un māšu demogrāfiskajiem rādītājiem. Nodaļas nobeigumā ir analizētas māšu un meitu attiecību īpatnības un aktuālie jautājumu loki, kas parādās brīvā stilā rakstītajās pārdomās.

Darba nobeigumā ir atspoguļoti darba gaitā iegūtie secinājumi un izstrādātie priekšlikumi, atzīmēta pētījuma nozīmība, kā arī norādīti pētījuma ierobežojumi.

Kopējais darba apjoms - 132 lappuses.

Darbā iekļautas 24 tabulas, 2 attēli.

Literatūras sarakstā iekļauti 87 literatūras avoti.

Darbam ir 18 pielikumi.

1. MĀTES UN MEITAS ATTIECĪBAS

1.1. Mātes un meitas attiecību teorētiskie priekšstati

Mātes un meitas attiecības ieņem īpašu vietu psiholoģijas izpētes laukā, lai gan specifiska interese šīm attiecībām ir pievērsta tikai 20.gadsimta otrajā pusē, kad par tām sāka runāt kā par īpašām diadiskajām attiecībām, kas atšķiras no citām bērnu un vecāku attiecībām (Boyd, 1989; Ruebush, 1994). Vairāki autori (Chodorow, 1978; Russell & Saebel, 1997) uzsver, ka bērnu un vecāku attiecību veidošanā svarīgs ir gan vecāku, gan bērnu dzimums un specifiski ar dzimumu saistīti faktori agrīnajās attiecībās dziļi ietekmē cilvēka personības attīstību (Troll, 1989; Chodorow, 1978). To, ka vecāku attieksme pret dažāda dzimuma bērniem atšķiras, apstiprina dažādu pētījumu rezultāti. Piemēram, atsevišķos Rietumu psihologu darbos (Chodorow, 1978, 1987, Russell & Saebel, 1997; Stiver, 1995, Wodak & Schulz, 1986) šīs atšķirības tiek saistītas ar sarunāšanās veidu, balss toni, mijiedarbības kvalitāti un niansēm. Līdzīgas norādes var atrast arī krievu psihologu pētījumos (Сермягина, 1991), kur, piemēram, tika novērots fenomens, ka vecāki vairāk pavada laiku ar sava dzimuma bērniem - mātes dod priekšroku meitām, tēvi - dēliem. Ir arī pētījumi, kas pierāda, ka pirmo mēnešu laikā mātes atrodas ciešākā fiziskā kontaktā ar dēliem, turpretī ar meitām mātes vairāk sarunājas (Коломинский, Мелтсас, 1985). Līdz ar to varam secināt, ka, veidojot attiecības ar bērnu ģimenē, viena no noteicošajām pazīmēm ir bērna dzimums.

Bet tā kā attiecības ir divvirzienu, un tās ietver gan vecāka izturēšanos pret bērnu, gan bērna izturēšanos pret vecāku (Russell & Saebel, 1997), tikpat būtisks ir arī vecāku, ar kuru bērns savā attīstības gaitā veido attiecības, dzimums. Ir pētījumi, kas pierāda, ka kopumā meitām ir vērojama pozitīva attiecību pieredze gan ar māti, gan tēvu (Barnett et.al., 1991), bet statistiski nozīmīga korelācija ir novērojama tieši starp meitas psiholoģisko labklājību un attiecību kvalitāti ar māti, savukārt attiecībās ar tēvu šādas korelācijas nav. Autori izdara ļoti būtisku secinājumu - "pieaugušas sievietes garīgā veselība vairāk cieši ir saistīta ar attiecībām ar māti kā attiecībām ar tēvu" (Barnett et.al, 1991, 38). Piemēram, Ziemeļkarolīnas Universitātes pētniece Dž.Kerpelmane (Kerpelman & Smith, 1999) min pētījumus, kuros pamatoja, ka jaunām sievietēm ir raksturīga tendence justies tuvākām saviem vecākiem, un īpaši mātēm, nekā jaunie vīrieši. Pie tam tieši sievietes izrāda lielāku identificēšanos ar

vecākiem un pauž lielāku apmierinājumu ar savām un vecāku attiecībām nekā tas novērojams dēlu un vecāku diādēs. Līdz ar to varam secināt, ka sievietes dzīvē saikne ar vecākiem, un īpaši māti, spēlē ļoti nozīmīgu lomu. Mātes un meitas attiecības ir kritiskas meitas attīstībai - gan sevis attīstībai, gan spējai saprasties ar citiem, gan adaptēties apkārtējai videi (Chodorow, 1987; Baker - Miller, 1976).

Šīs attiecības tiek aprakstītas kā ļoti svarīgas visa mūža garumā (Chavis, 1987; Troll, 1989), un tām tiek doti ļoti dažādi raksturojumi - sākot no pat tik kategoriskiem apgalvojumiem, ka mātes un meitas attiecības ir centrālās katras sievietes dzīvē (Herman, 1989 kā cit. Russell & Saebel, 1997), ka tās ir visintensīvākās attiecības, ko sieviete jebkad pārdzīvo (Firman & Firman, 1990), ka mātes un meitas attiecībām ir milzīga ietekme uz jebkuras sievietes dzīvi (Miller, 1995) un psiholoģisko veselību (Barnett et.al., 1991) līdz pieņēmumiem, ka tieši attiecībās ar māti meita attīsta savas prasmes tālāko attiecību veidošanai (Baker-Miller, 1976; Gilligan, 1982). Jebkurā gadījumā šobrīd vairs nav šaubu, ka šīs attiecības ir īpašas un atšķirīgas no citām bērnu un vecāku attiecībām, lai arī nebūt nav vieglas un vienkāršas.

Mātes un meitas attiecību teorētisko nostādņu pētīšanai pārsvarā ir pievērsušās divas zinātnes - psiholoģija un sociālā gerontoloģija. Sociālās gerontoloģijas redzes lokā galvenokārt ir pieaugušu meitu attiecības ar mātēm, kurām nepieciešama aprūpe (Troll, 1989; Walker & Pratt, 1991). Psiholoģijas ietvaros specifisku interesi par mātes un meitas attiecībām un to, kāpēc meitas savā attīstībā kļūst līdzīgas mātēm, galvenokārt, pauž divas teoriju grupas - psihoanalītiskās teorijas (teorijas, kuras ir attīstījušās no klasiskās psihoanalīzes un balstās uz psihoanalītiskajiem principiem), kuras fokusējas uz neapzināto mātes tēla internalizāciju¹, un sociālās iemācīšanās teorijas (teorijas, kuru ietvaros tiek uzskatīts, ka cilvēks savu uzvedību iemācās, pateicoties atdarināšanai un dažādiem pastiprinājumiem), kuras uzsver modulēšanas principus, t.i., meitas mācās no savām mātēm, un mātes uzvedības atdarināšana tiek konsekventi un pozitīvi pastiprināta. Tomēr sociālās iemācīšanās teorijas piekritēji pamatnostādņēs vienādi skaidro dzimumlomu apguvi abu dzimumu bērniem. Viņu izklāstā iztrūkst mātes un meitas attiecību unikālie aspekti, un netiek aplūkotas šo attiecību atšķirības no citām diādiskajām attiecībām (Boyd, 1989). Savukārt,

¹ Internalizācija - (lat.*interior* - iekšējais.) ārējas darbības, informācijas, uzskatu, attieksmes transformācija iekšējā. Tradicionālajās psihoanalītiskajās teorijās indivīda Super-ego veidojas caur internalizācijas procesu, kad tiek pieņemti vecāku uzvedības standarti un vērtības.

priekšstati, kas balstās uz psihoanalīzi, šobrīd spēj sniegt vienu no pilnīgākajām atbildēm par mātes un meitas attiecību nozīmi sievietes dzīvē.

Mātes un meitas attiecību teorijas un to veidošanās nav atdalāma no sieviešu psiholoģijas attīstības vispār. Kā jau tika minēts darba ievadā, Z.Freids viens no pirmajiem sāka rakstīt par to, ka meitenes attiecības ar māti ir vitāli svarīgas viņas attīstībai par sievieti (Freids, 1935). Viņš izdalīja zināmas atšķirības zēnu un meiteņu attīstībā, uzsverot, ka meitene edipālajā periodā² izjūt attiecības ar māti kā konkurējošas, pārdzīvo greizsirdību, kā arī atteikšanās no mātes periodu. Šie pārdzīvojumi ir saistīti ar “peņa skaudību”³, un ir nepieciešami, lai meita varētu attīstīties par neatkarīgu sievieti. Tomēr, kā atzīmē britu pētniece Dž. Sajersa (Sayers, 1991) - mātes un meitas attiecību sākotnējie psihoanalītiskie apraksti balstās uz patriarhāliem pieņēmumiem. Viņa min, ka “Freida seksisms izveidoja teorijai un psihoterapijai patriarhālu un falliski orientētu noslieci” (Sayers, 1991, 8.lpp.), un šī pieeja tomēr nesniedz skaidru priekšstatu par divu sieviešu - mātes un meitas - attiecībām.

Tā kā mātes un meitas attiecības psiholoģijā ir salīdzinoši nesena izpētes joma, līdz pat šim brīdim nav viennozīmīgi noformulētas noteiktas šo attiecību teorijas. Tomēr mūsdienās visdziļāko izpratni par mātes un meitas attiecībām varam atrast pieejās, ko izstrādājušas feministes (Chodorow, 1978, 1987; Jordan, 1991; Surrey, 1985, 1991), kur šīs attiecības tiek aplūkotas sociālkulturālā kontekstā, fokusējot uzmanību uz atšķirībām mātes un meitas un mātes un dēla attiecībās un šo atšķirību ietekmi uz sievietes attīstību. Šie uzskati ir galvenā teorētiskā bāze pētījumiem, kas tiek veikti mūsdienās.

Visbiežāk citētās teorētiķes šai jomā ir N.Čodorova (N.Chodorow), Dž.Beikere-Millere, (J.Baker-Miller) K.Giligana (C.Gilligan), Dž.Džordana (J.Jordan) un Dž.Sareja (J.Surrey).

² Edipālais periods - bērna attīstības posms pirmsskolas vecumā (4-5 gadi). Apzīmējums nāk no Z.Freida idejas par Edipa kompleksu, kas nozīmē mīlstību uz pretējā dzimuma vecāku un greizsirdību uz sava dzimuma vecāku, un kuru bērni pārdzīvo t.s. falliskajā fāzē (vecumā no 3 līdz 5 gadiem). Sākotnēji apzīmējums “Edipa komplekss” tika lietots tikai saistībā ar zēniem, savukārt uz meitenēm Z.Freids attiecināja “Elektras kompleksu”, taču mūsdienās tas tiek izmantots kā kopīgs apzīmējums abu dzimumu bērniem.

³ Peņa skaudība - meitenes vilšanās, atklājot savas un zēnu dzimumorgānu atšķirības. Pēc Z.Freida domām, meitenes sāk vainot māti, ka ir apdalītas, un tas liek viņām novērsties no mātes un piekerties tēvam.

N.Čodorova (Chodorow, 1978, 1987) viena no pirmajām uzsvēra atšķirības mātes attieksmē pret bērnu saistībā ar bērna dzimumu, kā arī pētīja atšķirības zēnu un meiteņu identifikācijas⁴ procesos.

Dž. Beikere-Millere 70-to gadu vidū sāka veidot tam laikam atšķirīgu skatījumu uz sievietes psiholoģiju kopumā. Galvenokārt viņa atzīmēja, ka sievietes realitāte ir atšķirīga no vīrieša realitātes un uzsvēra nepieciešamību veidot jaunu valodu un jaunas koncepcijas, lai aprakstītu sievietes unikālo pieredzi un tos problēmu punktus, kas rodas, ja vīriešu attīstības principi tiek pieņemti kā universāli visu cilvēku attīstības principi. Autore uzskata, ka sievietes sevis izjūta veidojas ļoti saistīti ar spēju veidot un saglabāt attiecības. Sievietes “Es” bērnībā veidojas, pateicoties tām emocijām, kuras viņa iegūst meitas un mātes attiecību diādē. Caur šīm attiecībām veidojas meitenes spēja mijiedarboties un saskaņoties ar citiem (Baker-Miller, 1976).

Interesanti, ka līdzīgi kā N.Čodorova, arī Dž.Beikere-Millere atzīmē sabiedrības lomu indivīda personības veidošanā. Viņasprāt, tieši sabiedrības spiediens zēniem liek attīstīt vairāk autonomiju un novērsties no attiecībām kā būtiskākās vērtības dzīvē. Savukārt, sabiedrības attieksme virza meiteni vairāk enerģijas ieguldīt tieši attiecībās (Baker-Miller, 1976). Autore uzskata, ka jauniešu vecumā arī meitenes tāpat kā zēni pārdzīvo vēlmi būt gan aktīvām visās dzīves jomās, ieskaitot seksualitāti, gan vēlmi uzturēt attiecības. Tomēr tā kā sabiedrība, bieži vien, ar aizspriedumiem skatās uz jaunu sievieti, kura pauž skaidru seksuālu vēlmi un pašpārliecinātību, tad vairums meiteņu kā primāro izvēlas veidot attiecības. “Viņām būs raksturīga tendence vairāk paturēt sava “Es” to daļu, kas vēlas uzturēt attiecības, un pamazām zaudēt saskari ar to sava “Es” daudz aktīvāko daļu, kas varētu izpausties paralēli attiecībām” (Baker-Miller, 1984, 9.lpp., kā cit. McChrystal, 1994). Un kā jau minēju iepriekš, attiecībās ar māti meitenes iegūst to īpašo spēju veidot attiecības tālāk un būt attiecībās ar citiem.

Nākošo pagrieziena punktu sievietes psiholoģijas izpratnē ienesa K.Giligana (Gilligan, 1982). Turpinot Dž.Beikeres-Milleres domu, K.Giligana raksta par nepieciešamību “sievietēm atrast valodu, ar kuras palīdzību aprakstīt pašām sevi”. Viņa norāda, ka sievietei, lai paplašinātu priekšstatu par sevi, savu morāli, un savu skatījumu uz attiecībām, būtiskākā ir pieredze, kas veidojas attiecībās ar citiem.

⁴ Identifikācija, identificēšanās - (*lat. identificare* - personificēt) psihiska parādība, kad subjekts gan apzināti, gan neapzināti piedēvē sev citas personas vai grupas raksturojumus.

Pētot zēnu un meiteņu morālo domāšanu ar dažādu morālo dilemmu risināšanas palīdzību, pētniece nonāca pie secinājuma, ka sievietes daudz vairāk kā vīrieši uzsver savstarpējās attiecības ar citiem (Gilligan, 1982). Autore izdara secinājumu, ka sievietes priekšstatus par sevi, citiem un sabiedrību veido atšķirīgi no vīriešiem – viņiem ir raksturīga tendence organizēt sociālās attiecības hierarhiskā veidā, turpretī sievietes ir orientētas uz vienlīmeņa starppersonu attiecībām, un savos morālajos spriedumos vairāk pamatojas uz rūpēm, jūtīgumu, un atbildību pret cilvēkiem, nevis uz abstraktu taisnīguma izjūtu. K.Giligana runā par dažādām “balsīm”, kurās runā vīrieši un sievietes (ne velti tā ir nosaukta arī viņas grāmata (Gilligan, 1982)), ar to saprotot dažādo skatījumu uz pasauli un attiecībām.

Dž.Sareja un Dž.Džordana ir gājušas vēl soli tālāk, jo abas uzsver ciešo, nezūdošo saikni starp māti un meitu. Dž.Sareja ir izstrādājusi, t.s., “Es-attiecības” (*angl. self-in-relation*) pieeju, kurā tiek uzsvērts, ka, pirmkārt, sievietes izjūta un priekšstats par sevi var attīstīties tikai attiecībās ar citiem (Surrey, 1985, 1991), un, otrkārt, šajā procesā attiecībām ar māti ir īpaša vieta. Meitas attiecības ar māti autore apzīmē kā visagrāko attiecību modeli, kas kalpo kā pamats pārējo attiecību tālākai attīstībai. Dž. Sareja (Surrey, 1985) izdala trīs mātes un meitas attiecību strukturālos aspektus:

- 1) meitas interese un emocionālā vēlme būt saistītai ar savu māti. Autore uzskata, ka tieši meitenes pastiprināti pievērš uzmanību savu vecāku, īpaši mātes, pašizjūtai;
- 2) meitas pieaugošā empātijas spēja (t.i. spēja līdzpārdzīvot, līdzjust citiem), kas izveidojas kā emocionālās saskarsmes ar māti spoguļattēls. Mātes spēja vairāk atvērties meitas (un nevis dēla) klātbūtnē ļauj arī meitai būt vairāk saistītai ar māti, tiek veicināta savstarpējās sapratnes un saskarsmes spējas;
- 3) emocionālā un kognitīvā saskarsme starp māti un meitu ar laiku pāraug abpusējā procesā, kad gan mātes, gan meitas kļūst ļoti jūtīgas pret otras pašsajūtu. Meita, tāpat kā māte, arvien vairāk mobilizējas rūpēm par otru, un to veicina gan meitas apzināšanās un identificēšanās ar savu māti kā “to, kas rūpējas”, gan mātes vēlme būt saprastai un ieinteresētai (Surrey, 1985).

Par sievietes būtības pamatelementiem Dž.Sareja izdala (1) interesi un uzmanību pret citiem, kas veido pamatu emocionālajai saskarsmei un spējai iejusties otrā; (2) vēlmi pēc savstarpēja empātiska procesa, kurā pieredzes apmaiņa nodrošina sevis un otra cilvēka izaugsmi; (3) vēlmi pēc mijiedarbības un attiecībām kā pēc

savstarpējās iejūtības un savstarpējās atbildības procesa, kas stimulē sevis izzināšanu un izaugsmi (Surrey, 1985, 7.lpp.). Un kā jau tika minēts iepriekš, tieši attiecībās ar māti sieviete attīsta šīs spējas.

Arī Dž.Džordana (Jordan, 1991) uzsver, ka sievietei ļoti būtiska ir attiecību pieredze ar māti. Autore uzskata, ka meitas un mātes attiecības noder kā modelis sievietes "Es" struktūrai un arī vēlākajām attiecībām (Jordan, 1991). Līdzīgi kā Dž.Sareja, arī šī autore kā vienu no sievietes būtības stūrakmeņiem izdala empātiju, kas veidojas attiecībās ar māti - kā rezultāts mātes rūpēm, uzmanībai un spējai ieklausīties meitā.

Kā redzams, mātes - meitas attiecību teorētiskos aspektus mēs nevaram nodalīt no sievietes psiholoģijas vispār, jo kā nekā - ir iesaistītas divas sievietes. Aplūkotās teorētiskās nostādnes savijās viena ar otru un veido uzskatu kopumu, kur tiek uzsvērtas sievietes virzība uz attiecībām un uzsvērtā būtiskā nozīme attiecībām ar māti.

1.2. Mātes un meitas attiecību īpatnības

Pētot mātes un meitas attiecības, ir jāatzīmē atsevišķas īpatnības, kas padara šīs attiecības atšķirīgas no citām bērnu un vecāku diādiskajām attiecībām.

Pirmkārt, jāmin **identifikācija** mātes un meitas attiecībās.

Lai gan jau psihoanalīzes attīstības pirmssākumos tika runāts par bērnu - vecāku identifikācijas procesiem, no mūsdienu teorētiķēm visplašāk šo jautājumu, kā jau tika minēts iepriekš, ir aplūkojusi N.Čodorova (Chodorow, 1978, 1987). Atšķirībā no sākotnējiem psihoanalītiskajiem uzskatiem, kur tika akcentēta meitas edipālā mīlestība pret tēvu un vienlaicīgā novēršanās no mātes, N.Čodorova uzsver, ka meitenes dzimumidentitātes attīstība nepieprasa noraidīt viņu agrīno identificēšanos ar māti kā tas ir zēniem. Māte ir aprūpētāja un primārais identifikācijas avots abu dzimumu bērniem, tomēr meitenes identifikācija netiek pārtraukta, kamēr zēna identifikācija ar māti tiek lauza un pārnesta uz tēvu. Meitas turpina identificēties ar māti, kamēr nostiprinās viņas identitāte. Tas arī izskaidro, kāpēc meitas sevi bieži uztver kā „vairāk piederīgas mātēm”, un dēli sevi uztver kā „vairāk piederīgi tēviem”. Iemesls ir meitu „pagarinātā” identifikācija ar māti.

Identifikācija ar māti ir priekšnoteikums savas "Es" koncepcijas un pašcieņas attīstībai (Hollender, 1973), un ir nepieciešama, lai akceptētu sievietes lomu, kurai meitene pieder (Wodak & Schulz, 1986).

Tomēr jāatzīmē, ka mūsdienu sabiedrībā dzimumlomas veidošanās meitenēm ir komplicētāka kā zēniem, jo viņai, protams, ir jāizveido sava identitāte, bet viņa nevar to veidot pretēju mātes identitātei, kā to var zēni. Turklāt atsevišķi autori (Wodak & Schulz, 1986) uzskata, ka sabiedrība no zēniem gaida attālināšanos no mammas, bet no meitenēm nē. Zēni var distancēties no mātes sociāli pieņemamā veidā, t.i., viņi atsakās no tām īpašībām, kuras, kā viņi uzskata, ir sievišķīgas. Savukārt meitenēm, veidojot savu identitāti, vajag vienlaicīgi attīstīt sevī šīs sievišķīgās īpašības. Tātad - meitenei vajag vienlaicīgi attīstīt savu personisko identitāti, kas ir atšķirīga no mātes, un dzimumidentitāti, kas ir saskaņota ar māti. Tas ir grūts uzdevums, kas izraisa ne mazums pretrunu meitas attiecībās ar māti. Tāpēc arī atsevišķi autori apgalvo, ka šī divējādā attieksme, bieži vien, paliek centrālā meitas attiecībās ar māti visas dzīves garumā (Wodak & Schulz, 1986) ka “intimitāte un aizkaitinājums iet roku rokā šajā diādē” (Fox, 1979, 21.lpp.).

Jāpiebilst, ka meitas identificēšanās ar māti ne vienmēr beidzas līdz ar brieduma sasniegšanu. Ir autori, kas raksta, ka “meita vienkārši nevar sevi piespiest būt atšķirīgai no mātes. Viņa kaut kādā līmenī identificējas ar māti un pūlas to noliegt pat varbūt visa mūža garumā” (Rivers, Barnett & Baruch, 1979, 78.lpp.). Arī atsevišķos pētījumos ir pierādījies, ka vairumam meitu pat vecumā no 18 līdz 44 gadiem ir spēcīga identifikācija ar māti (Smith, Wayne Hill & Mullis, 1998), kas it sevišķi pastiprinās laikā, kad sievietei pašai dzimst bērni (Miller, 1995).

Identificēšanās mātes un meitas attiecībās ir interesanta ar to, ka ne tikai meita identificējas ar māti, bet vienlaicīgi notiek arī pretējs process - māte identificējas ar meitu. Savulaik bērnu psihoanalītiķis D.Vinikots (Winicott, 1971 kā cit. Kabat, 1996) rakstīja, ka jau grūtniecības laikā sievietei ir iespēja identificēties ar sava nākamā bērniņa vajadzībām, saskaņoties ar viņu. Pēc bērna piedzimšanas šī identificēšanās turpinās, bet biežāk tieši attiecībās ar meitu nevis ar dēlu. Daži autori to skaidro ar faktu, ka dēlā sieviete redz “citu”; t.i., mātei no sava sievišķā redzes punkta ir grūtāk izprast dēla nekā meitas vajadzības un uzvedību (Rowland & Thomas, 1996). Arī Dž.Džordana (Jordan, 1991) uzskata, ka mātēm ir raksturīga tendence identificēties vairāk ar savām meitām nekā ar dēliem.

Visvairāk jautājumam par mātes identificēšanos ar meitu no teorētiķiem ir pievērsušās L.Eihenbauma un S.Orbaha (Eichenbaum & Orbach, 1983). Viņas izdala trīs nozīmīgākās aktivitātes, kas raksturo mātes attiecības ar savu meitu - pirmkārt, māte identificējas ar meitu, jo viņām ir viens dzimums, un meitā māte ir it kā

reproducējusi sevi; otrkārt, māte uz meitu projicē izjūtas, kas viņai ir pret sevi, un treškārt, neapzināti māte izturas pret meitu tā, kā viņa rīkotos pati pret sevi (Eichenbaum & Orbach, 1983). Iepriekšējo viedokli papildina S.Hammere (Hammer, 1976), piebilstot, ka māte caur meitu vēlreiz izdzīvo ne tikai savu pašas bērnību, bet vienlaicīgi arī attiecības ar savu māti. Arī citi pētnieki piekrīt, ka attiecībās ar meitu māte, iespējams, vēlreiz pārdzīvo svarīgus momentus no savas pašas pieredzes (Wodak & Schulz, 1986).

Tiek uzskatīts, ka sievietes, kas ir iesaistītas abpusējā mātes lomā, t.i., ir vienlaicīgi gan mātes, gan meitas, sliecas nepārtraukti virzīties uz priekšu un atpakaļ starp “būt mātei” un “būt meitai” (Boyd, 1989). Šis process tiek apzīmēts kā “dubultā identifikācija” (Chodorow, 1978, 204.lpp.). Pētījumi rāda, ka šāds dubultās identifikācijas process kļūst aktuāls, kad meita pati kļūst par māti. Piedzimstot bērnam, meitas pārņem savas mātes lomu (Fischer, 1981) un līdz ar to izjūt sevi no divām pozīcijām - no vienas puses viņa redz sevi savas mātes vietā un pati saskaras ar līdzīgām grūtībām, bet no otras puses - joprojām redz sevi meitas pozīcijā.

Vairāki autori kā vēl vienu no mātes un meitas attiecību īpatnībām atzīmē faktu, ka normālā gadījumā tās ir **attiecības mūža garumā**, t.i., tās saglabā savu svarīgumu laika gaitā. Šo viedokli atbalsta gan teorētiķi, uzsverot, ka visu mūžu sieviete paliek saistīta ar savu māti tādā īpašā veidā, kas liek “vēl joprojām vai nu viņai patikt, vai pretoties viņai, gaidīt atzinību vai izdevību kaut ko pierādīt viņai” (Firman & Firman, 1990, 17.lpp.). Arī praktiskajos pētījumos ir pierādījies, ka mātes un meitas mijiedarbības vispārējā struktūra paliek relatīvi nemainīga cauri visai dzīvei (Miller, 1995). Longitudināls pētījums ir parādījis, ka mātes un meitas attiecības laika gaitā uzrāda stabilitāti - distancētas attiecības vairāk vai mazāk paliek distancētas, bet tuvas attiecības saglabājas tuvas (Troll, 1989). Līdz ar to var tiešām piekrist atsevišķu autoru izteikumiem, ka mātes un meitas attiecības ir ļoti svarīgas un sarežģītas no zīdaiņu vecuma līdz pat pieaugušo vecumam (Chavis, 1987; Troll, 1989), un ir arī zināms pamats piekrist izteikumiem, ka meitas attiecības ar māti ir visilgstošākās attiecības viņas dzīvē (Barnett et.al., 1991).

Un visbeidzot kā vēl viena no mātes - meitas attiecību īpatnībām tiek minēta **empātija**. Empātijas jēdziens jau tika pieminēts, runājot par Dž.Sarejas uzskatiem. Autore atzīst, ka “visi bērni izjūt zināmu valdzinājumu pret pirmajiem pieaugušajiem, kas ir viņu dzīvē, bet jāatzīst, ka tieši meitenes īpaši pievērš uzmanību savu vecāku, īpaši mātes, izjūtām” (Surrey, 1991, 55.lpp.). Autore min piemēru, kad kādas viņas

pacientes trīsgadīgā meitiņa pastāvīgi uzdeva mammai jautājumu: “Ko tu jūti, māmiņ?” Pie tam paciente nevarēja atcerēties, ka būtu pastāvējusi šāda saskarsme ar viņas piecgadīgo dēlu (Surrey, 1991). Dž.Sareja secina, ka sievietes “Es” tēls attīstās attiecību kontekstā, un sievietes visu dzīvi izjūt vajadzību saprast otru. “Tā ir patiesa vēlme, kas ir viņas izaugsmes un attīstības nozīmīga daļa” (Surrey, 1991, 55).

Arī pētījumos ir apstiprinājies, ka empātija mātes - meitas attiecībās ir ne tikai pastāvošs elements, bet līdz ar vecumu tai ir pat tendence pieaugt (Berti, 1981 kā cit. Boyd, 1989).

1.3. Pētījumi par mātes un meitas attiecībām pieaugušo vecumā

Var piekrist apgalvojumam, ka ir daudz pētījumu par bērnu un vecāku attiecībām bērnībā, toties vēlākam vecumam ir pievērsta mazāka uzmanība (Barnett et.al., 1991). Tie pētījumi, kas ir atrodami mātes un meitas attiecību izpētes jomā pieaugušo vecumā, pārsvarā ir veikti pēdējo trīsdesmit gadu laikā.

Viens no aktuāliem jautājumiem, kam pētnieki pievērš īpašu uzmanību, ir meitas “Es - tēla” veidošanās un mātes loma šajos procesos. Ir pierādīts, ka identificēšanās ar māti ir priekšnoteikums meitas “Es” koncepcijas attīstībai (Boyd, 1989). Tas arī savā ziņā izskaidro, kāpēc pieaugušas meitas atsevišķos aspektos var līdzināties mātēm. Piemēram, mātes nodarbošanās un profesionālā izvēle ietekmē šos procesus arī meitas dzīvē, t.i., meita, bieži vien, izvēlas profesionālo nozari līdzīgi mātei (Pearson, 1983 kā cit. Boyd, 1989), kā arī mātes attieksme pret seksualitāti ietekmē meitas dzimumlomas apguvi un ar dzimumu saistīto uzvedību (Smith & Self, 1980 kā cit. Boyd, 1989).

Ir pierādīts, ka identificēšanās ar māti iespaido arī identifikāciju ar citiem. Piemēram, K.Boida (Boyd, 1989) apraksta A.Akoka un V.Janga (Acock & Yang) 1984. gadā veikto pētījumu, kurā atklājās, ka meitas stiprāk identificējas ar māti, un tikai pēc tam ar tēvu, pie tam, jo spēcīgāka ir identificēšanās ar māti, jo spēcīgāka ir identificēšanās arī ar tēvu. Savā ziņā šie pētījuma rezultāti atbalsta tos teorētiķus, kas ģimeni aplūko kā kompleksu un intensīvu sociālu sistēmu. Ir veikti arī pētījumi par vientulības izjūtu mātēm un meitām, kuros parādījies, ka vientulības rādītāji mātes un meitas attiecībās ir savstarpēji saistīti daudz vairāk kā meitas un tēva attiecībās (Boyd, 1989).

Aktuāls jautājums ir arī mātes un meitas attiecību izpēte saistībā ar meitas identitātes veidošanos. Jauna izpētes sfēra, kas īpaši ir aktualizējusies pēdējos gados, ir negatīvās identitātes veidošanās. Neatbalstošu mātes un meitas attiecību rezultātā meitai izveidojas negatīva identitāte, t.i., negatīvs priekšstats pašai par sevi, kas var novest pie delinkventas uzvedības (Kerpelman & Smith, 1999). Par pierādījumu tam kalpo fakts, ka daudzām apcietinājumā esošām sievietēm ir konstatētas grūtības attiecībās ar māti (Kerpelman & Smith, 1999), kā arī sievietēm bezpajumtniecēm ir novērotas problemātiskas attiecības ar māti (Goldberg, 1997). Tuvības un emocionāli ciešu attiecību trūkums starp vecākiem un bērniem noved pie grūtībām atrisināt savu identitātes krīzi (Smith, Mullis & Wayne Hill, 1995). Savukārt, labākas un atbalstošākas attiecības ar māti meitām ir saistītas arī ar zemākiem trauksmes un depresijas rādītājiem (Baruch et.al., 1991).

Iepriekš minētās sakarības sasaucas arī ar mātes un meitas attiecību lomu meitas pašcieņas attīstībā. Rinda pētījumu apstiprina, ka pozitīvas meitas attiecības ar māti nozīmīgi korelē ar meitas pašcieņu, dzīves prieku un apmierinātību ar dzīvi (Baruch & Barnett, 1983). Meitas, ilustrējot savas attiecības ar māti, min savstarpējo kopības izjūtu, kuru viņas apraksta kā savstarpēju došanu un ņemšanu. Ir atklāta saistība starp šo kopību un meitas pašcieņu un sociālo pielāgošanos (Goldberg, 1994; 1995).

Īpaša uzmanība būtu jāpievērš nozīmīgām pārmaiņām mātes un meitas attiecībās laika gaitā. L.Fišere (Fischer, 1981) atzīmē, ka šajās attiecībās kā pagrieziena punkti var būt meitas pusaudžu vecums, laulības, grūtniecība, kā arī mātes novecošana un vājums. Visi šie periodi ir uzskatāmi kā pagrieziena punkti ne tikai katras sievietes personiskajā dzīves pieredzē, bet arī viņu attiecībās.

Meitas attiecības ar māti dažādos dzīves pagrieziena punktus var gan uzlaboties, gan pasliktināties (Miller, 1995), bet pārsvarā gadījumos nozīmīgi dzīves notikumi tiek uzlūkoti kā izdevības, lai pārkārtotu savstarpējās attiecības (atrisinātu konfliktus, iegūtu citu attiecību kvalitāti u.tml.). Piemēram, pētījumi ir parādījuši, ka brīdī, kad meita pati kļūst par māti, attiecības ar mammu kļūst ciešākas, jo šajā brīdī māte un meita vairāk iesaistās viena otras dzīvē (Fischer, 1981). To var izskaidrot - kļūstot mātei, sieviete meklē lielāku tuvību un identificēšanos ar savu mammu. Pētījumos ir noskaidrojies, ka daudzos gadījumos meitas, kurām pašām ir bērni, idealizē savas mātes un uzskata, ka māte spēj būt labāka māte nekā viņa pati (Fischer,

1981). Tomēr jāatzīmē, ka līdz šim vēl nav skaidru pētījumu par to, kā šīs pārmaiņas norisinās specifiski pie atsvešinātām iepretim tuvām mātes un meitas attiecībām.

Saistībā ar lomu maiņu meitas dzīvē ir jāmin vēl viena tendence. Ir pētījumi, kas pierāda, ka, jo vairāk lomu meitas pilda savā dzīvē (mātes loma, sievietes loma, karjera, intereses, hobiji,), jo mazāk viņas labklājību ietekmē attiecības ar māti. Savukārt - jo mazāk ir meitai pildāmās lomas, jo attiecību kvalitātei ar māti ir lielāka ietekme uz meitas psiholoģisko veselību (Baruch & Barnett, 1983; Barnett et.al., 1991). Tas nozīmē, ka katra loma nodrošina sievietei neatkarīgu pozitīvās pieredzes avotu, bet tai pat laikā var teikt, ka ja attiecības ar māti ir pozitīvas, tad pieaug arī meitas subjektīvās labklājības līmenis, neatkarīgi no lomām, ko viņa dzīvē pilda (Barnett et.al., 1991). Šie rezultāti gan nedod informāciju par iepriekš pieminēto attiecību ciešumu, t.i., attiecības var būt mazāk ietekmējošas, bet tas nenozīmē, ka mazāk ciešas un tuvas.

Kā nozīmīga pārmaiņa dzīvē var būt arī viena vecāka nāve. Ir skaidrs, ka vairumā gadījumos abi vecāki kalpo kā atbalsta avots viens otram, savukārt līdz ar viena vecāka nāvi meita spēlē lielāku lomu palikušā vecāka dzīvē (Baruch et.al., 1991). Šis faktors būtu jāņem vērā, pētot mātes un meitas attiecības - vai mātei ir pastāvīgas partnerattiecības jeb māte ir bez partnera.

Kopumā tomēr jāatzīst, ka salīdzinoši maz ir uz teorijām balstītu pētījumu, kā arī galvenokārt tiek pētīta mātes un meitas attiecību ietekme uz meitas attīstību, bet novārtā ir atstāta ietekme attiecībā uz māti.

Jāpiebilst, ka Latvijā pētījumi par pieaugušu meitu attiecībām ar mātēm ir tikai aizsākuma stadijā. Līdz šim ir veikts pētījums par pieaugušu meitu pašvērtējuma saistību ar viņu attiecībām ar māti (Miltuze & Sebre, 1999), kā arī izstrādāti daži bakalaura un kursa darbi par pieaugušu meitu identificēšanos ar māti un nedaudz pētīta saistība starp mātes un meitas agresijas formām. Protams, ar šo empīrisko bāzi ir krietni par maz, lai varētu spriest, vai mātes - meitas attiecību raksturojumi, kas ir attīstījušās Rietumu psiholoģijā, ir viennozīmīgi attiecināmi arī uz Latvijas sociāli kulturālo situāciju.

Kopsavilkums.

Bērnu un vecāku attiecību veidošanā ir svarīgs gan vecāka, gan bērna dzimums. Mātes un meitas attiecības tiek aprakstītas kā vienas no nozīmīgākajām katras sievietes dzīvē. Psiholoģijā šīs attiecības ir salīdzinoši nesena izpētes joma, un

pārsvarā par šiem jautājumiem ir rakstījušas N.Čodorova, kura uzsver meitu pagarināto identificēšanos ar māti, Dž.Beikere-Millere, kura uzskata, ka sievietes “Es” veidojas un spēja mijiedarboties ar citiem veidojas attiecībās ar māti, K.Gilligana, kura ir pētījusi sievietes virzību uz attiecībām ar citiem, Dž.Sareja, kura ir izstrādājusi “Es - attiecībās” pieeju, kur tiek uzsvērtas sievietes emocionālā sasaiste un empātija ar māti, un Dž.Džordana, kura raksta par meitas un mātes attiecībām kā modeli pārējām attiecībām sievietes dzīvē. Kā specifiskas mātes - meitas attiecību īpatnības var uzsvērt savstarpējo identificēšanos (meita identificējas ar māti un vienlaicīgi māte identificējas ar meitu); attiecību noturību un ilgumu visas dzīves garumā un savstarpējo empātijas līmeni, kas saista māti un meitu. Mātes un meitas attiecības pieaugušo vecumā vairāk ir pētītas, sākot no 70-tajiem gadiem. Plašākās pētījumu jomas un aktuālie jautājumi – šo attiecību loma meitas “Es” tēla un identitātes veidošanās procesos, pašcieņas attīstībā, kā arī pieaugušu meitu un māšu attiecību izmaiņas pie dažādiem nozīmīgiem dzīves notikumiem. Tomēr joprojām ir salīdzinoši maz uz teorijām balstītu pētījumu.

2. PSIHOLOĢISKĀ NEATKARĪBA

2.1. Psiholoģiskās neatkarības teorētiskie aspekti

Psiholoģijā ir vairāki jēdzieni, kas tiek lietoti, runājot par psiholoģiskās neatkarības procesiem, kas notiek indivīdam kļūstot pieaugušam.

Jēdziens “**individuācija**”⁵ (*individuation*) tiek lietots, aprakstot indivīda, kurš apzinās savu individualitāti, veidošanās procesu (Peбep, 2000). Apzīmējums “**autonomija**” (*autonomy*) tiek attiecināts uz indivīda pašregulāciju (*self-regulation*) un spēju pašam sevi vadīt (*self-governance*). Šis apzīmējums tiek lietots kā pretstats parādībai, kad indivīds pakļaujas kaut kādu ārēju spēku kontrolei vai piespiešanai (Deci & Ryan, 1987 kā cit. Ryan & Lynch, 1989). Savā ziņā jēdziens “autonomija” ir sinonīms jēdzienam “neatkarība”, bet daži autori šajos divos jēdzienos izdala atsevišķas nianšes. Tiek uzskatīts, ka jēdzienu “**neatkarība**” (*independence*) lieto, runājot par indivīda pašpaļāvību (*self-reliance*) un spēju parūpēties pašam par sevi (Ryan & Lynch, 1989). Atkarība, savukārt, raksturo attiecības, kur viens paļaujas uz otru savu vajadzību apmierināšanā. Autori uzsver, ka indivīds vienlaicīgi var būt gan atkarīgs, gan autonomš. Piemēram, viena persona var būt atkarīga no otras, piemēram, apgādnieka, bet tai pat laikā neciest no kontroles, t.i., autonomijas trūkuma (Memmi, 1984 kā cit. Ryan & Lynch, 1989). Apgādnieks vienlaicīgi var gan rūpēties par atkarīgo personu, gan veicināt tās autonomiju. Tomēr gribētos piebilst, ka šajā kontekstā drīzāk iet runa par fizisko nevis psiholoģisko atkarību vai neatkarību.

Svešvārdu vārdnīcā (1999) latviešu valodā īpašības vārds “autonomos” tiek lietots kā sinonīms apzīmējumiem “patstāvīgs” un “neatkarīgs”. Un tā kā šajā darbā tiek runāts par psiholoģisko (nevis fizisko) neatkarību, tad šī darba ietvaros jēdzieni “autonomija” un “neatkarība” tiks lietoti kā sinonīmi.

Apzīmējums “**atdalīšanās**” (*detachment, separation*) tiek lietots, runājot par indivīda attālināšanos no ģimenes, lai veidotu jaunas attiecības vienaudžu sabiedrībā (Blos, 1979). Tomēr jāatzīmē, ka atdalīšanās neietver sevī automātiski arī autonomiju un neatkarību. Gadījumos, kad indivīdam ir trūcis vecāku atbalsts un mīlestība, viņš var būt distancējies no vecākiem, bet vienlaicīgi arī pārdzīvot lielu vēlmi un ilgošanos

⁵ Jēdzienu “individuācija” pirmais sāk izmantot K.G.Jungs, runājot par indivīda pašattīstību un savas patiesās būtības izzināšanu (Karpova, 1999). M.Mālere (Mahler et.al., 1975) šo jēdzienu vēlāk lieto citā nozīmē, rakstot par bērnu psiholoģiskās neatkarības procesiem agrīnā bērnībā. Šī darba ietvaros jēdziens “individuācija” tiks lietots M.Māleres izpratnē.

pēc nesapemtās vecāku mīlestības, kas traucē attīstīt savu autonomiju (Ryan & Lynch, 1989).

Psihologijā pastāv **divi galvenie skatījumi**, kas aplūko indivīda psiholoģiskās neatkarības veidošanās procesus. **Pirmā pieeja**, kas tiek apzīmēta kā “vairāk tradicionāla” (Nelson, 1996), īpaši uzsver indivīda nepieciešamība atdalīties no vecākiem, lai varētu veidot savu identitāti un kļūt par pilnvērtīgu sabiedrības locekli. Uzsvars tiek likts uz neatkarību no citiem, spēju objektīvi izvērtēt un risināt problēmas. Šo pieeju vairāk pārstāv psihoanalītiskās skolas pārstāvji (Blos, 1979, Eriksons, 1999, Mahler et al., 1975), jo jau Z.Freids ir norādījis, ka “individuālītai ir jāatbrīvo sevi no vecākiem un jāatklāj svešs mīlestības objekts. Tikai tad viņš var aiziet prom no bērnišķīgās pasaules un kļūst par pilntiesīgu sabiedrības locekli”. (Freud, 1933, kā cit. Stiver, 1995).

Detalizētāk aplūkojot šo tradicionālo pieeju, jāsāk ar amerikāņu psihoanalītiskās skolas pārstāves M.Māleres (Mahler et al., 1975) teoriju par separācijas-individuācijas⁶ (angl. *separation-individuation*) procesiem zīdaiņu vecumā. Separācija-individuācija šajā pieejā attiecas uz diviem savstarpēji saistītiem procesiem bērniem vecumā no 5 līdz 36 mēnešiem, kur separācija nozīmē zīdaiņa distancēšanos, robežu veidošanos un atdalīšanos no mātes, savukārt individuācija nozīmē iekšējās autonomijas attīstīšanu un sevis paša individualitātes apjaušanu (Christenson & Wilson, 1985).

M.Mālere uzskata, ka zīdains ceļā uz šīm spējām izdzīvo vairākas apakšfāzes (Mahler et al., 1975). Sākotnēji, pirms vēl ir iesācies separācijas-individuācijas process, zīdains atrodas, t.s., autistiskajā fāzē (*the normal autistic phase*), kas tiek attiecināta uz bērna pirmo dzīves mēnesi, kad zīdains uztver visu apkārtējo pasauli kā daļu no sevis paša. M. Mālere atsaucas uz Z.Freida salīdzinājumu par bērna atrašanos olā, kuras čaumala traucē saņemt stimulus no apkārtējās pasaules (Freud, 1911, kā cit. Mahler et al, 1975). Apmēram divu mēnešu vecumā šo autistisko fāzi nomaina t.s.

⁶ “Separācija - individuācija” ir Margaretas Māleres ieviests jēdziens, lai apzīmētu procesu, kad bērns sāk apzināties, ka viņš ar māti nav viens veselums un ir individualitāte. Termins “separācija” latviešu valodā līdz šim ir lietots saistībā ar pārtikas tehnoloģiju (piena separācija) un politiku (separāts miera līgums), bet kopumā “Svešvārdu vārdnīcā” (1999) termins “separāts” (*lat.separatus* - atdalīts) tiek skaidrots kā “nošķirts, nodalīts, atsevišķs”. Līdz ar to šī darba autore uzskata, ka vārdu “separācija” var lietot arī psiholoģijas kontekstā, runājot par bērna atdalīšanos no vecākiem. Termins “individuācija” (*angl. individuation; kr. индивидуация*) psihoanalītiskajā teorijā nozīmē “indivīda, kurš apzinās savu individualitāti, veidošanās procesu” (Ребер А. Большой толковый психологический словарь, 2000) Latviešu valodā šis vārds ir lietots Ā.Karpovas grāmatā “Personība. Teorijas un to radītāji” (1998), un līdz ar to tas tiks izmantots arī šajā darbā.

simbiozes fāze (*the normal symbiotic phase*), kad zīdāinis uztver sevi un māti kā vienotu veselumu. Ar māti pastāv tāda kā savienība, kur nav skaidri nospraustas robežas. Šī fāze ilgst apmēram līdz 4-5 mēnešu vecumam, un pēc tam iesākas separācijas-individuācijas process. Autore izdala šī procesa 4 apakšfāzes:

- 1) atdalīšanās un ķermeņa tēla attīstīšana (*differentiation and the development of the body image*) - bērns sāk atbrīvoties no izjūtas, ka ir saplūdis ar māti un sāk pievērst lielāku uzmanību ār pasaulei. Sēžot mammai klēpī, bērns atvirzās no viņas, lai varētu viņu labāk redzēt, satver aiz matiem, ausīm, deguna. M.Mālere uzskata, ka šīs darbības ir rādītājs, ka bērns sāk atšķirt savu ķermeni no mātes ķermeņa (Mahler et al., 1975, 56).
- 2) praktizēšanās (*practicing*) – kas savukārt ietver agrīno praktizēšanās periodu (*the early practicing period*), kas izpaužas kā bērna spēja rāpojot fiziski doties prom no mātes, un īsto praktizēšanās periodu (*the practicing period proper*), kas ir patiesā pārvietošanās brīvība. Runājot par šo procesu, M.Mālere pat lieto apzīmējumu, ka “bērns burtiski krīt mīlestībā uz pasauli” (Greenacre, 1957 kā cit. Mahler et al., 1975). Šāda brīvība ir ļoti būtiska bērna emocionālajai attīstībai, jo dod bērnam lielu daudzumu atklājumu un “ļauj pamēģināt kontroles un visvarenības izjūtu pār pasauli” (Mahler et al., 1975, 74.lpp.), un līdz ar to bērns sāk apjaust pats savas spējas. Praktizēšanās fāze ilgst apmēram līdz 16-18 mēnešu vecumam.
- 3) attiecību atjaunošana (*rapprochement*) - šī fāze iesākas apmēram pusotra gada vecumā un šai fāzei M.Mālere izdala vēl trīs apakšfāzes - attiecību atjaunošanas sākums (*beginning rapprochement*), kura laikā māte kļūst par personu, ar kuru bērns cenšas dalīties savu pasaules atklājumu priekā. M.Mālere uzsver, ka šī perioda laikā bērna labsajūtas avots pārkārtojas no neatkarīgas pārvietošanās apkārtējā vidē uz sociālo mijiedarbību gan ar māti, gan citiem bērniem (Mahler et al., 1975). Apmēram 18-20 mēnešu vecumā iesākas otra apakšfāze - attiecību atjaunošanas krīze (*the rapprochement crisis*), kad bērnam veidojas iekšēja konflikts starp nepieciešamību būt patstāvīgam, lielam, visvarenam un vēlmi pēc mātes palīdzības un klātbūtnes. Šajā laikā var novērot arī pieaugošu šķiršanās trauksmi (*separation anxiety*), kad bērni ļoti jūtīgi reaģē uz mātes prombūtni, baidoties pazaudēt viņu. Tomēr pēc 21 mēneša vecuma iesākas individuālā krīzes risinājuma apakšfāze (*individual solutions of crisis*), kad norimst cīņa par kontroli, mazinās šķiršanās trauksme, vairs nav tik pretrunīga vajadzība pēc autonomijas un tuvības, un visbeidzot bērns atrod optimālu distanci no mātes, kurā viņš var funkcionēt

vislabāk (Mahler et al., 1975). Attiecību atjaunošanas perioda noslēgumā bērnam sāk pamazām veidoties priekšstats par savu "ES" un parādās spēja funkcionēt bez mātes tiešas fiziskās klātbūtnes.

- 4) individualitātes nostiprināšanās (*consolidation of individuality*) - šī fāze ilgst līdz pat trīs gadu vecumam un tai ir divi galvenie uzdevumi - sasniegt noteiktu, zināmā mērā uz mūžu paliekošu individualitāti un iegūt objektu konstantuma zināmu pakāpi (Mahler et al., 1975). Individualitātes izveidošana šajā vecumā nozīmē sava dzimuma, vārda apzināšanās, verbālas komunikācijas, fantāziju veidošana. Savukārt objektu konstantums, pirmkārt, attiecas uz mātes tēla internalizāciju, kas ir neatkarīgs no mātes fiziskās klātbūtnes. Bērns nejūtas atstāts tad, kad māte fiziski nav klāt, un ir gatavs akceptēt attālināšanos no mātes, lai varētu spēlēties viens pats. Šis process ļauj bērnam arvien vairāk samierināties ar apmierinājuma atlikšanu, un tālāk attīstīt savu identitāti. Tātad citiem vārdiem sakot, šajā posmā no 24 līdz 36 mēnešiem bērnam veidojas sava "Es" un mātes tēla iekšēja reprezentācija.

Tomēr M.Mālere atzīmē, ka šī ceturtā fāze nebūt nav separācijas-individuācijas procesa noslēgums, tā ir kā "sākums tālākam noslēgumam" (Mahler et al., 1975, 112.lpp.), jo separācijas-individuācijas process spēlē lielu lomu cilvēka attīstībā visas dzīves garumā (Christenson & Walker, 1985). Šo domu tālāk attīsta amerikāņu psihoanalītiķis Pēteris Bloss (Peter Blos), kurš izstrādā teoriju par otru separācijas-individuācijas procesu cilvēka attīstībā, kas realizējas pusaudžu⁷ vecumā (Blos, 1979). Šo procesu viņš apzīmē kā "psiholoģisko atšķiršanu no krūts", kas iesākas ar pubertātes iestāšanos, turpinās līdz vēlīnam pusaudžu vecumam un beidzas tikai tad, kad jaunais cilvēks ir atradis ārpus ģimenes esošu mīlestības objektu. Individuācija šajā vecumā sevī ietver "ģimenes atkarības nomešanu, atbrīvošanos no infantilā internalizētā objekta un kļūšanu par pieaugušo pasaules locekli" (Blos, 1967, 163, kā cit. Muus, 1988). Šis individuācijas process palīdz pusaudzim izveidot savu personisko, sociālo un seksuālo identitāti (Blos, 1979). Tātad redzam, ka uzsvars šajā pieejā tiek likts uz indivīda nepieciešamību iegūt neatkarību no vecākiem.

Jāpiebilst, ka P.Bloss uzsver arī vienaudžu lomu šajā otrreizējā separācijas-individuācijas procesā, jo, viņaprāt, tieši vienaudži palīdz atrisināt iekšējos konfliktus

⁷ Angļu valodā tiek lietots vārds "adolescence", kas apzīmē vecumposmu no 12 līdz 18, reizēm pat līdz 22 gadiem. Latviešu valodā tas var tikt tulkots gan kā "pusaudzis", gan kā "jaunietis". Šajā darbā pārsvarā tiek izmantots tulkojums "pusaudzis", ar to domājot visu periodu no 12 līdz 18 (22) gadiem.

un tikt galā ar trauksmi, var dot praktiskus padomus dažādās sociālās situācijās, kā arī no vienaudžiem ir iespēja saņemt godīgu un kritisku atgriezenisko saiti par savu uzvedību un personības īpašībām.

Jāpiezīmē, ka P.Blosa teorija psiholoģiskajā literatūrā nav akceptēta tik daudz kā, piemēram, E.Eriksona (Eriksons, 1998) teorija, jo tajā ir mazāk populāru konceptu, uzsvars vairāk tiek likts uz patoloģiju nekā uz normu (Muus, 1988). P.Bloss savā pieejā skatās uz pusaudžu vecumu vairāk caur psihoanalītiskās ārstēšanas prizmu. Tomēr kopumā var izdarīt secinājumu, ka šie abi psihoanalītiskajā teorijā aplūkoti separācijas-individuācijas periodi, pēc P.Blosa domām, ir absolūti nepieciešami indivīda veselīgai psiholoģiskajai attīstībai.

Amerikāņu psihologs Dž.Hofmans (Hoffman, 1984), balstoties uz P.Blosa pieeju, izstrādāja pats savu, daudz detalizētāku skatījumu uz psiholoģiskās neatkarības veidošanos vēlīnā pusaudžu vecumā. Psiholoģisko neatkarību viņš apzīmē kā psiholoģisko atdalīšanos (*psychological separation*), kuru raksturo kā multidimensionālu procesu, kur var saskatīt zināmas paralēles ar M.Māleres piedāvātajiem separācijas-individuācijas procesiem zīdaiņu vecumā, t.i., vairākas norises vecumā līdz 3 gadiem atspoguļojas tālāk pusaudžu psiholoģiskās atdalīšanās procesos. Kopumā Dž.Hofmans (Hoffman, 1984) izdala četras psiholoģiskās atdalīšanās dimensijas pusaudžu vecumā (skat.1.tabulu).

1.tabula. *Psiholoģiskās neatkarības dimensijas un izpausmes agrīnā bērnībā un pusaudžu vecumā (Hoffman, 1984).*

<i>Norises vecumā līdz 3 gadiem</i>	<i>Pusaudžu vecumā</i>	<i>Psiholoģiskās atdalīšanās dimensijas</i>
neatkarīga darbošanās	spēja tikt galā un vadīt savas personiskās lietas bez vecāku palīdzības	funkcionālā neatkarība
spēja atšķirt priekšstatu par sevi no priekšstatiem par citiem	spēja attīstīt atšķirību starp saviem un vecāku uzskatiem, pārliecībām un attieksmēm	uzskatu neatkarība
emocionālā atkarība no mātes, vienlaicīgi var ietvert gan pozitīvas izjūtas tuvības rezultātā, gan negatīvas - konfliktu rezultātā.	brīvība no pārmērīgas vajadzības pēc atzinīga novērtējuma, kopības izjūtas, tuvības un emocionālā atbalsta	emocionālā neatkarība
	brīvība no pārmērīgas vainas izjūtas, nemiera, neuzticēšanās, aizvainojuma un dusmām attiecībās ar vecākiem	neatkarība no iekšējiem konfliktiem

Kā redzams, arī šis dalījums ietver gan separācijas elementus (neatkarīga funkcionēšana, emocionālā brīvība), gan individuācijas elementus (savas neatkarīgas attieksmes un uzskatu veidošanās). Dž.Hofmans ir izstrādājis arī aptauju šīs psiholoģiskās neatkarības mērīšanai (Hoffman, 1984), kas tiks izmantota arī šajā pētījumā.

Jau iepriekš tika pieminēts, ka separācijas-individuācijas procesi spēlē lielu lomu cilvēka attīstībā visas dzīves garumā. No novērojumiem klīniskajā praksē, sevišķi no ilgtermiņa psihoterapijas, ir atklāts, kā traucējumi separācijas - individuācijas procesos bērībā vai pusaudžu gados sasaucas ar virkni dažādu grūtību pieaugušo vecumā (Christenson, & Wilson, 1985). Ir iespējams izdalīt dažāda līmeņa traucējumus. Zemākā slāņa traucējumos galvenā problēma ir robežu trūkums starp sevi un citiem, saplūšana ar citu personu un sevis izjūtas pazaudēšana, kas ārēji jau izpaužas uzvedības novirzēs, kā arī psihotiskā⁸ domāšanā. Augstākā slāņa traucējumi galvenokārt saistās ar traucētām attiecībām - indivīdam ir bail no vientulības, attīstās vēlme iegūt visvarenību un kontroli pār citiem, vērojami objektu konstantuma defekti (Pine, 1979 kā cit. Christenson, & Wilson, 1985). Atsevišķi autori norāda arī uz līdžību izpausmēs separācijas - individuācijas traucējumiem un robežstāvokļu personībām⁹ (Mahler et al., 1975). Tas gan nenozīmē, ka traucēts separācijas - individuācijas process neizbēgami noved pie robežstāvokļa personības veidošanās, bet var novērot, ka daudziem indivīdiem ar robežstāvokļa personībām ir separācijas - individuācijas traucējumi (Christenson, & Wilson, 1985).

Otra pieeja, kas tiek apzīmēta kā savā ziņā "pretēja" iepriekš izklāstītajai tradicionālajai pieejai (Nelson, 1996), kā būtiskāko uzsver nevis atdalīšanos no citiem, bet gan attiecību uzturēšanu ar sev nozīmīgiem cilvēkiem, tai skaitā ar vecākiem. Šo pieeju galvenokārt pārstāv piesaistes teorija (*attachment theory*), kuru ir iedibinājis angļu psihoanalītiķis Dž.Boulbijs (Bowlby, 1969), un galvenais uzsvars tiek likts uz indivīda nepieciešamību pēc savstarpējas pieķeršanās, pie tam šī vajadzība pieķerties ir bioloģiski noteikta un raksturīga abu dzimumu un jebkura vecuma cilvēkiem, un it sevišķi pastiprinās situācijās, kad indivīds ir nobijies, satraukts vai sāpināts (Boulbijs, 1998). Līdzīgi kā M.Mālere, arī Dž.Boulbijs runā par bērna iespēju brīvi pētīt apkārtējo pasauli, lai pēc tam atgrieztos pie mātes, tomēr tai pat laikā Dž.Boulbijs

⁸ Psihoze - dziļš psihisks traucējums, psihiska slimība ar traucētu pasaules īstenības uztveri.

⁹ Robežstāvokļa personība - indivīds, kura personība atrodas uz robežas starp veselību, t.i., normu un psihisku saslimšanu (psihozi).

norāda, ka M.Māleres interpretācijām ir cits teorētiskais pamats, un tās atšķiras no viņa paša interpretācijām (Boulbijs, 1998, 47.lpp.). Viņa uzskatos ne tik daudz tiek uzsvērtā atdalīšanās no mātes, cik atgriešanās pie mātes, kad bērns ir nobijies vai piekūsis, jo “māte ir bērnam drošs pamats” (Boulbijs, 1998, 47.lpp.). Viņš uzskata, ka drošs pamats, kas bērnam vai pusaudzim, vai arī pieaugušajam ir atbalsta punkts viņa pasaules izpētes procesā un pie kura viņš laiku pa laikam atgriežas, ir izšķiroši svarīgs, lai saprastu, kā emocionāli stabila personība veidojas un darbojas visu savu mūžu (Boulbijs, 1998, 47.lpp.). Šīs pieejas ietvaros psiholoģiskā neatkarība drīzāk tiek definēta nevis kā separācija vai atdalīšanās no vecākiem, lai varētu veidot citas attiecības, bet gan kā saišu ar vecākiem saglabāšana, lai tās papildinātu ar jaunām saitēm, kurām parasti piemīt heteroseksuāls raksturs.

Tātad, kā redzams, joprojām diskutabls ir jautājums, kas tad būtu būtiskākais indivīda attīstības mērķis, kļūstot pieaugušam. Vai psiholoģiskā neatkarība no vecākiem nozīmē savas separācijas - individuācijas veidošanu, kas P.Blosa izpratnē vienlaicīgi ar savas individuācijas būvēšanu ietver arī distancēšanos no vecākiem, jeb tā nozīmē attiecību saglabāšanu ar vecākiem un vienlaicīgu savas autonomijas attīstīšanu?

Ir pētnieki, kas mēģinājuši savā ziņā *apvienot šīs abas pieejas*. Piemēram, astoņdesmitajos gados amerikāņu pētniece R.Joselone (Josselson, 1980, 1988 kā cit. Quintana, & Kerr, 1993) paplašina P.Blosa teorētiskās nostādnes par separācijas - individuācijas procesu. Autore apstrīd P.Blosa ideju, ka pusaudžu vecuma beigās ir nepieciešams pāriet no atkarības attiecībās ar vecākiem uz neatkarību, pārraujot vienojošās saites. Viņa uzskata, ka P.Bloss nav pietiekami pievērsis uzmanību M.Māleres izstrādātajai “attiecību atjaunošanas fāzei”, un kā tā atsaucas uz pusaudžu vecumu. Pēc viņas domām, pusaudži tāpat kā zīdaiņi vispirms demonstrē vēlmi pēc neatkarības (praktizēšanās periods), bet tad vēlas atjaunot attiecības ar vecākiem (Josselson, 1980, 1988 kā cit. Quintana, & Kerr, 1993).

Piemēram, K.Ruebuša (Ruebush, 1994) uzsver, ka psiholoģiskās neatkarības process pusaudžu vecumā fokusējas uz divām sfērām - pirmkārt, laicīgām attiecībām ar vecākiem un citiem cilvēkiem, un, otrkārt, “sevis” un “objektu” priekšstatu intrapsihisku reorganizāciju un stabilizāciju. Viņa psiholoģisko neatkarību definē kā “iekšēju psihisku sasniegumu - sava “Es” mēreni stabilu reprezentāciju, kas ir atšķirīga no citu nozīmīgo personu un objektu reprezentācijas” (Ruebush, 1994, 440.lpp.). Pie tam šī sevis reprezentācija pilnveidojas un papildinās visas dzīves

garumā. Autore kā centrālo uzdevumu šajā procesā izdala attīstīt atšķirīgu, diferencētu priekšstatu par sevi un citiem. Viņa piekrīt M.Māleres uzskatam, ka sākotnēji bērna priekšstatos ir nenoteikts stāvoklis, kur nepastāv diferenciacija starp sevi un citiem, tomēr katrs jauns bioloģiskās, kognitīvās un psiholoģiskās attīstības līmenis piešķir daudz stabilāku un pilnīgāku priekšstatu par sevi un citiem. Kā redzams, šajā definējumā distancēšanās no vecākiem kā attīstības uzdevums izpaliek vispār.

Arī pētnieki R.Raiens un Dž.Linčs (Ryan & Lynch, 1989) uzskata, ka individuāciju pusaudžu un agrīnā pieaugušo periodā neatvieglo atdalīšanās un attālināšanās (*detachment*) no vecākiem, bet gan savstarpēja piesaiste, kur autonomija tiek sasniegta emocionālā atbalsta gaisotnē. Tātad redzams, ka šajā skatījumā arī tiek lietots agrāk izmantotais termins "individuācija", bet atšķirībā no P.Blosa pieejas, "individuācija ir process kas notiek nevis *prom no* vecākiem, bet gan *kopā ar* vecākiem" (Ryan & Lynch, 1989, 341.lpp.), un individuācijas procesi pusaudžu vecumā noteikti būtu jāaplūko pusaudžu un vecāku piesaistes kontekstā (Lopez, & Gover, 1993).

Ļoti pievilcīgs liekas dažu autoru ieviestais dalījums par *veselīgām* un *neveselīgām* psiholoģiskās neatkarības formām (Quintana, & Kerr, 1993). Gan separācija - individuācija, gan arī piesaiste var būt veselīga un neveselīga. Eksistē veselīga autonomija (individuācija) un veselīga piesaiste vecākiem (tuvas, atbalstošas attiecības), kas angļiski tiek apzīmēta kā "*attachment*", bet tai pašā laikā var runāt par neveselīgu atdalīšanos (attiecību zaudēšanu), kas tiek apzīmēta kā "*detachment*" vai neveselīgu atkarību (saplūšanu) ar vecākiem, kuras raksturošanai tiek lietots apzīmējums "*enmeshment*".

Kopumā var secināt, ka pāreja no pusaudžu vecuma uz pieaugušo vecumu neprasa attālināšanos un distancēšanos no vecākiem, bet veselīga psiholoģiskā neatkarība sevī ietver autonomijas attīstīšanu, saglabājot atbalstošas attiecības ar vecākiem.

2.2. Vecāku un bērnu savstarpējo attiecību loma psiholoģiskās neatkarības veidošanās procesos

Vecāku un bērnu savstarpējās attiecības ir agrīnākās un ilgstošākās sociālās attiecības cilvēka dzīvē, un šo attiecību kvalitātei ir nozīmīga loma katra indivīda psihosociālajā attīstībā. Tai pat laikā galvenā problēma bērnu un vecāku savstarpējo

attiecību izpētē ir saistīta ar attiecību centrālo jēdzienu definēšanu un mērīšanu (Pedersen, 1994). Pamatojoties uz iepriekš veiktiem pētījumiem (Ainsworth et.al., 1975; Schaefer, 1965; Siegelman, 1963 kā cit. Parker, Tupling & Brown, 1979), G.Pārkers (Parker) kā galvenās vecāku un bērnu savstarpējo attiecību dimensijas piedāvā emocionālo siltumu iepretī emocionālajam vēsumam un autonomijas sekmēšanu iepretī kontrolei, kā vadošo tomēr izdalot emocionālā siltuma dimensiju (Parker et.al., 1979).

Arī piesaistes teorijas ietvaros vecāku konsekventais emocionālais siltums, mīlestība un rūpes par bērnu tiek definēti kā būtiskākie komponenti indivīda psihosociālajā attīstībā (Boulbijs, 1998), jo tas ļauj justies bērnam pietiekoši droši, lai dotos pētīt apkārtējo vidi un apzinātos savas spējas (Carton & Nowicki, 1994 kā cit. Herz & Gullone, 1999), un tiek uzskatīts, ka tieši stipra un droša emocionālā saite dod indivīdam spēju individuēties. Tāpat arī tuvas vecāku un bērnu attiecības kalpo bērniem kā vairogs un drošības avots dažādās stresa pilnās situācijās (Kenny, & Rice, 1995). Empīriskie pētījumi par studējošo jauniešu attiecībām ar vecākiem rāda, ka progresīvai jaunieša attīstībai nav nepieciešams saraut saites ar vecākiem. Piemēram, ir atklāts, ka droša piesaiste vecāku un bērnu attiecībās ir pozitīvs nosacījums jauniešu adaptācijai augstskolā (Lapsley, et al., 1990 kā cit. Quintana, & Kerr, 1993), un droši piesaistīti studenti uzrāda zemāku trauksmi saistībā ar šķiršanos no vecākiem un mazāku aizvainojumu vai dusmas pret vecākiem saistībā ar neatkarības centieniem (Rice, & Fitzgerald, 1995).

Ir novērota saistība starp dažādiem attiecību ar vecākiem raksturojumiem bērībā un psihosociāliem rādītājiem pieaugušo vecumā (Hojat, 1996, 1998). Piemēram, pētot mātes pieejamību līdz piecu gadu vecumam, M.Hojata atklāja, ka tiem indivīdiem, kuri atceras savu māti kā pieejamu un atsaucīgu, ir nozīmīgi augstāks pašcieņas līmenis, zemāki depresijas un vientulības izjūtas rādītāji, kā arī kopumā šie cilvēki uztver sevi kā veselīgākus (Hojat, 1996). Pie tam viņas pētījumos parādījās, ka tieši apmierinātībai ar attiecībām ar māti (un nevis ar tēvu) bērībā ir nozīmīga saistība dažādiem psihosociāliem rādītājiem pieaugušo vecumā (Hojat, 1998).

Tāpat arī savstarpējā tuvība un vecāku rūpes par pusaudzi sekmē pusaudža autonomiju un identitātes veidošanos (Kerpelman & Smith, 1999).

Ir veikti arī pētījumi par t.s. "neveselīgo atdalīšanos". R.Raiens un Dž.Linčs (Ryan & Lynch, 1989) atklāja, ka izteikta emocionālā atdalīšanās no vecākiem pieaugušo vecumā ir saistīta ar nedrošību bērnu un vecāku attiecībās bērībā. Ja

vecāki ir bijuši emocionāli nepieejami, bērni ir saņēmuši daudz atteikumus no vecākiem, un arī ģimenei kopumā ir trūcis vienotības. Tātad redzams, ka tieši neveiksmīgas bērnu vecāku attiecības bērnībā var būt par iemeslu izteiktākai emocionālai distancētībai pieaugušo vecumā. Šis atklājums kārtējo reizi liek kritiski izvērtēt jau iepriekš aprakstīto dažu autoru pausto viedokli par nepieciešamību pusaudzim attālināties no ģimenes.

Tomēr paralēli būtu jāpiemin bērnu un vecāku attiecības, kas var novest pie „neveselīgās atkarības”. Vienam no šī jautājuma aspektiem ir pievērsies G.Parkers (Parker, 1983). Viņš kā būtisku traucējošu faktoru cilvēka psihosociālajā attīstībā izdala vecāku pārmērīgu kontroli un aizbildniecību (*overprotection*). Šo pārmērīgo aizsardzību viņš definē kā “kontroli, uzmākšanos, atkarības veicināšanu un norobežošanu no apkārtējām ietekmēm” (Parker, 1983, 3.lpp.). Atsaucoties uz bērnu psihiatra D.Levi (Levy, 1943 kā cit. Parker, 1983) publicēto monogrāfiju par pārmērīgu aizsardzību no mātes puses, G.Parkers izdala četras būtiskākās izpausmes pārmērīgai mātišķai aizbildniecībai: (1) pārmērīgs kontakts ar bērnu (māte praktiski vienmēr ir bērna klātbūtnē); (2) bērna infantilizēšana (māte turpina izturēties pret bērnu kā zīdaini); (3) neatkarīgas uzvedības kavēšana (māte nevēlas, lai bērns pieaugtu, cenšas pasargāt no visām iespējamām neveiksmēm); (4) pārmērīga kontrole vai tās pilnīgs trūkums, kas raksturīgs ar sākotnēju nespēju regulēt bērna uzvedību, un tālāk pārvēršas par pārmērīgu mātes dominēšanu pār bērnu (Parker, 1983). Šāda pārmērīga aizbildniecība un kontrole var atstāt diezgan postošas sekas visā indivīda psihosociālajā attīstībā. Pētījumi rāda, ka bērnībā tā ir saistīta ar trauksmi, depresiju, dažādām mācību grūtībām (Parker, 1983), savukārt pieaugušo vecumā bērnībā piedzīvota pārmērīga kontrole var būt saistīta ar dažādiem psihiatriskiem traucējumiem, neurozēm, kā arī dažādiem personības traucējumiem, t.i., atkarīgas personības veidošanās, kas iet roku rokā ar zemu pašvērtējumu un socializēšanās grūtībām (Parker, 1983). Tātad varam secināt, ka viens no iemesliem neveselīgai atkarībai attiecībās ar vecākiem ir saņemta pārmērīga kontrolējoša aizbildniecība un aprūpe bērnības gados.

Grūtības individuācijas veidošanā var aplūkot arī caur piesaistes teorijas prizmu. Kā zināms, šīs teorijas ietvaros ir definēti vairāki t.s. piesaistes stili¹⁰

¹⁰ Piesaistes teorijas ietvaros tiek uzskatīts, ka piesaistes stils indivīdam izveidojas jau pirmā dzīves gada laikā, atkarībā no tā, kā pret viņu izturas aprūpējošā persona. M.Einsvorta (Ainsworth, 1978) radīja empīrisku bāzi Dž.Boulbija teorijai, un vērojot laboratorijas apstākļos bērnu (turp. skat. 32.lpp.)

(Ainsworth et.al., 1978). Piesaistes stils ir indivīdam raksturīga uzvedības un attiecību veidošanas sistēma, kas darbojas ar mērķi sasniegt drošības izjūtu un regulēt distresu (Main & Weston, 1981). Pētot piesaistes stilus pieaugušajiem, M.Meina (Main, et.al, 1985) analizēja pieaugušo atmiņas par savu bērnības pieredzi un meklēja sakarības starp šo pieaugušo pagātnes pieredzi un tagadnes sociāli emocionālo situāciju. Pētniece nosacīti izdalīja trīs pieaugušo grupas, no kurām viena tiek apzīmēta kā “pārņemtie pieaugušie” (*preoccupied*), kuriem ir raksturīgas grūtības ar sava “Es” tēla veidošanu, savu personības robežu izprašanu, savas identitātes nostabilizēšanu. Šie cilvēki nespēj tikt skaidrībā ar sevi un līdz ar to meklē atzinību un pieņemšanu, pārspīlēti pieķeroties citiem. Tātad šajā situācijā mēs saskaramies ar neveselīgu saplūšanu. Iemeslu šādām grūtībām M.Meina atklāj vecāku nekonsekventā, neprognozējamā uzvedībā, kad bērnībā māte ir vadījies nevis no bērna, bet gan no savām vajadzībām, vienu brīdi esot pieejama un mīla, bet citu brīdi kliezot. Šādas nekonsekvences rezultātā bērns dzīvo nepārtrauktā nedrošībā, kas liek pārspīlēti pieķerties saviem vecākiem.

Otra grupa, kuru piesaistes modelis arī nevar tikt apzīmēts kā veselīgs, ir nosaukta par “noliedzošajiem” pieaugušajiem (*dismissing*). Šie pieaugušie ārēji demonstrē ļoti augstu patstāvību un relatīvi zemu emocionalitāti. Bērnības pieredzē M.Meina atklāja rūpju un mīlestības trūkumu no vecāku puses, kas liek indivīdam agri attīstīt pašam savu patstāvību, jo palīdzību no vecākiem nav ko gaidīt (Main et al., 1985). Aplūkojot šīs pieaugušo grupas bērnības pieredzi kontekstā ar psiholoģiskās neatkarības veidošanos, te varētu būt runa par neveselīgu psiholoģisko neatkarību no vecākiem, t.i., ir vērojama psiholoģiskā atdalīšanās (*detachment*), kur atbalstošas attiecības ar vecākiem nepastāv, un indivīds ir izteikti patstāvīgs un neatkarīgs.

Noslēgumā gribētos akcentēt, ka tomēr siltas, atbalstošas attiecības ar vecākiem ļauj indivīdam veidot gan savu individuāciju, gan veselīgu atonometriju, savukārt mīlestības trūkums var novest pie neveselīgas atdalīšanās no vecākiem vai gluži pretēji - pārmērīga aprūpe vai nekonsekventa vecāku uzvedība var veicināt indivīda neveselīgu saplūšanu ar vecākiem un nespēju veidot savu individuāciju.

reakcijas uz šķiršanos no mātes, viņa definēja trīs bērnu piesaistes stilus (drošais, izvairīgais un rezistentais). Pētījumi rāda, ka bērnības piesaistes stils lielā mērā ir saistīts ar attiecībām arī pieaugušo vecumā.

2.3. Psiholoģiskās neatkarības dzimumatšķirības.

Jau M.Mālere, rakstot par separācijas - individuācijas procesiem zīdaiņu vecumā, nedaudz pieskārs zēnu un meiteņu atšķirībām. Lai gan viņa atsaucās uz mazu izlasi (Mahler et al., 1975), tomēr tika novērota tendence, ka zēni attiecību atjaunošanas fāzē demonstrēja lielāku tendenci atbrīvoties no mātes un vairāk izbaudīja savu funkcionēšanu apkārtējā pasaulē. Savukārt meitenes vairāk prasīja mātes klātbūtni, viņas neatlaidīgāk pieprasīja tuvību un fizisko kontaktu ar māti.

Runājot par pusaudžu vecuma beigām un pārejas periodu uz pieaugušo vecumu, līdz pat 20.gs. beigu posmam pētījumos nav pievērsta īpaša uzmanība neatkarības veidošanās procesu dzimumatšķirībām. Tomēr pēdējās desmitgadēs veiktie pētījumi liek domāt, ka šādas atšķirības pastāv. Jaunas sievietes pārdzīvo daudz lielāku emocionālu tuvību ar saviem vecākiem kā jauni vīrieši (Frank, Avery, & Laman, 1988), pie tam kopumā sievietēm vairāk ir raksturīga afiliācija¹¹ ģimenei, tuvība un emocionālās izpausmes, tai pat laikā vīrieši pauž vairāk vajadzību pēc neatkarības un pašdiferencācijas (McDermot et al., 1983 kā cit. Allen, & Stoltenberg, 1995, Lopez et al., 1988; Quintana, & Kerr, 1993). Jaunas sievietes arī veido dažādākas savstarpējā atbalsta formas un vairāk ir apmierinātas ar to kvalitāti nekā vīrieši (Allen, & Stoltenberg, 1995). Pētot studējošo jauniešu psiholoģiskās neatkarības procesus, ir novērots, ka studentes demonstrē nozīmīgi zemāku psiholoģisko atdalīšanos no vecākiem nekā studenti (Gnaulati, & Heine, 2001; Lapsley, Rice, & Shadid, 1989; Lopez, Campbell, & Watkins, 1986), un šī ilgstošā saite ar vecākiem nav saistīta ar grūtībām adaptēties mācībām augstskolā (Lapsley, Rice, & Shadid, 1989). Tas nozīmē, ka jaunas sievietes var turpināt justies tuvas un saistītas ar saviem vecākiem, un tas nekādā veidā netraucē viņu iedzīvošanos mācību vidē. Starp citu, ir arī pētījumi, kas rāda, ka vispār jauniešu pielāgošanās mācībām augstskolā nav saistīta ar viņu autonomijas pakāpi (Lopez, Campbell, & Watkins, 1986; Rice, 1992).

Tātad kopumā redzam, ka pēc pētījumu datiem psiholoģiskā atdalīšanās no vecākiem ir uzskatāma vairāk kā vīriešu privilēģija. Un, lai gan daži autori ir pat atļāvušies apgalvot, ka "neirotiziski cilvēki nekad nav spējīgi atdalīt sevi no vecākiem

¹¹ Afiliācija - (*lat.filia* - meita) nepieciešamība pēc saskarsmes, emocionālajiem kontaktiem, draudzības un mīlestības.

vai arī viņu aizstājējiem, un paliek vairāk vai mazāk pieķērušies viņiem” (Freud, 1933, kā cit. Stiver, 1995), diez vai var apgalvot, ka vairojums jaunu sievieti, salīdzinājumā ar vīriešiem ir neirostiskas, jo viņu attiecības ar vecākiem paliek tuvas arī pieaugušo vecumā. Drīzāk jādomā, ka sievietes psiholoģiskās neatkarības procesos darbojas citi mehānismi nekā tas ir raksturīgs vīriešiem. To arī aplūkosim nākošajā nodaļā.

2.4. Psiholoģiskā neatkarība pieaugušu meitu attiecībās ar māti

Psiholoģiskā neatkarība mātes un meitas attiecībās tiek definēta dažādi, un tas joprojām ir viens no strīda un neskaidriem jautājumiem šo attiecību izpētē.

Nav šaubu, ka sievietei, lai viņa varētu dzīvot pilnvērtīgu dzīvi, ir nepieciešams veidot savu personisko identitāti, individuāciju un autonomiju. No mātes neatkarīgas identitātes izveidošanos tad arī varētu saukt par “psiholoģisko neatkarību”. M. Mālere atzīmē, ka sievietes “Es” attīstībā unikālas identitātes veidošanās attiecībās ar māti ir kritisks uzdevums separācijas-individuācijas procesā, kas turpinās visu pieaugušā vecuma periodā (Mahler et.al., 1975). Dž.Fleksa (Flax, 1978, 172.lpp.) meitas psiholoģisko neatkarību no mātes definē kā “stingras diferenciacijas no savām mātēm izjūtas izveidošanu, savas pašas fizisko un mentālo robežu saprašanu”, citiem vārdiem sakot - identitātes izveidošanu.

Jautājumā par psiholoģisko neatkarību mātes un meitas attiecībās iezīmējas tās pašas tendences, kas jau tika aplūkotas saistībā ar uzskatiem par psiholoģiskās neatkarības procesiem kopumā. Literatūrā var atpazīt vienu viedokļu grupu, kuras ietvaros tiek uzsvērtas meitas nepieciešamība atdalīties no mātes, lai varētu veidot savu autonomiju. Tai pat laikā eksistē otra viedokļu grupa, kur par atdalīšanās nepieciešamību neiet runa vispār.

Pirmās grupas pētnieki atzīst, ka psiholoģiskās neatkarības formēšanās meitām ir nepieciešams, bet grūts un sarežģīts process, jo eksistē jau iepriekš pieminētā meitu „pagarinātā” identificēšanās ar māti (Chodorow, 1978). Meita paliek ciešās attiecībās ar māti, un tikai gadījumos, kad māte kļūst acīmredzami neatbilstoša savam statusam (t.i. nespēj pildīt mātes lomu), tēvs kļūst par galveno pieķeršanās objektu (Lester, 1976 kā cit. Stiver, 1995). Kā apgrūtināošs faktors meitas neatkarības no mātes attīstīšanā tiek minēts peņa trūkums. Dēlam līdz ar peņa esamību ir vieglāk uztvert sevi kā atšķirīgu no mātes, savukārt meitai šis process ir komplicētāks (Kabat, 1996),

ko vēl vairāk aprūstina nepieciešamība "atdalīties no" un "identificēties ar" vienu un to pašu personu, t.i., meitai ir jāveido sava personiskā identitāte nesaistīti ar māti, bet dzimumidentitāte, turpinot identificēties ar māti. Šo problēmu mātes un meitas attiecību psiholoģijā atzīst vairums teorētiķu, kas nodarbojas ar šo jautājumu.

Tiek uzskatīts, ka cīņa par autonomiju no savas mātes ir lielākais strīda jautājums sievietes dzīvē (Chodorow, 1978; Baruch & Barnett, 1983), jo mātes un meitas attiecības ir tik ciešas, ka viens no iespējamiem rezultātiem mēdz būt mātes un meitas nespēja paskatīties uz sevi kā uz divām separētām individualitātēm (Chavis, 1987; Thompson & Walker, 1987). Piemēram, literatūrā tiek minēts I.Nagi un G.Sparkas (Nagy & Spark, 1973 kā cit. Smith, Wayne Hill & Mullis, 1998) veiktais pētījums, kurā viņas apraksta "neredzamo uzticību", kas raksturīga ģimenei, un it īpaši viena dzimuma personām, kas var būt kā traucējošs elements meitas cīņā par savas identitātes formēšanu. Ir pat sastopami izteikumi, ka mātes un meitas attiecības vispār traucē separācijas un individuācijas procesam (Chodorow, 1978), un tā kā mātes un meitas individuālās robežas ne vienmēr ir skaidras, meitas visu laiku, kamēr tās dzīvo, cenšas separēties no savām mātēm (Fischer, 1983).

Tātad - ja tiek runāts par atdalīšanās grūtībām, tas nozīmē, ka meitu attīstības uzdevums it kā būtu atdalīties no savām mātēm, lai varētu attīstīt savu individualitāti. Te gan jāpiezīmē, ka arī šo uzskatu grupā nav vienprātības par vecumu, kurā šis process būtu jāveic. Piemēram, J.Hofmans (Hoffman, 1984) uzskata, ka psiholoģiskā neatkarība kā multidimensionāls process kļūst aktuāls tieši vēlīnā pusaudžu vecumā, savukārt, citās pieejās tiek minēts vecums līdz trīsdesmit gadiem (Baruch, & Barnett, 1983), bet citās - ka atdalīšanās no mātes ir process pat visas dzīves garumā (Troll, 1989, Fischer, 1983).

Tai pat laikā, kā jau tika minēts iepriekš, pastāv otra viedokļu grupa, kur tiek uzskatīts, ka nemaz nevar runāt par meitas identitātes veidošanu caur atdalīšanos no savas mātes, jo jāņem vērā sievietes īpašā attīstības situācija, kad afiliācija un attiecības ar citiem ir galvenās sievietes dzīvē (Baker-Miller, 1976; Gilligan, 1982; Surrey, 1991; Jordan, 1991), un sievietes vēlmi pēc attiecībām un sadarbības nevar raksturot kā brieduma trūkumu un atkarību (Baker-Miller, 1976).

Piemēram, Dž.Sareja (Surrey, 1991) uzsver, ka jaunieta nebūt nevēlas atdalīties no saviem vecākiem, tai skaitā no savas mātes, bet gan izmainīt attiecību formu un saturu tā, lai tās atbilstu viņas pašas attīstības izmaiņām un ļautu priekšplānā izvirzīt arī citas attiecības. "Viņas abas, mainoties attiecību ietvaros, turpina attīstīties

kā personības. Optimālā gadījumā viņas abas kļūs vēl ciešākas un nevis svešākas, viņas kļūs saprotošākas, un atdalīšanās nenotiks. Toties gan indivīdam, gan visām citām attiecībām būs lielāka elastība, izvēle un vaļā” (Surrey, 1985, 9). Ja šī nozīmīgā nepieciešamība - turpināt attiecības ar māti - netiek respektēta, tad gan māte, gan meita pārdzīvo kauna izjūtu un pašvērtējuma mazināšanos. Autore runā arī par to, ka virkne izplatīto sabiedrisko un klīnisko priekšrakstu liek viņām justies kā “nеспējīgām atdalīties”, jo patiesībā tas nav tas, ko viņas grib un kas viņām ir vajadzīgs (Surrey, 1991). Piemēram, amerikāņu pētniece P.Kaplana (Caplan, 1989), runājot par sabiedrībā valdošajiem mītiem attiecībā uz mātes lomu, to starpā min arī mītu par to, ka liela tuvība starp māti un meitu ir neveselīga. Viņasprāt, šis mīts sieviešu vidū rada bailes par iespēju, ka viņu meitas ir pārāk atkarīgas no viņām, un ka nepieciešamības brīdī meitas nevarēs par sevi pastāvēt. Šī mīta pastāvēšanu autore skaidro ar t.s. “intimitātes fobiju”, kas valda sabiedrībā, kur “tiek cildināta neatkarības priekšrocība, un savstarpējā saistība un tuvība tiek kļūdaini noliegtas kā atkarība un saplūšana” (Caplan, 1989, 113). Interesanti, ka kā otru iespējamo iemeslu viņa min homofobiju¹². “Dažas mātes baidās pašas no sevis, uzskatot, ka viņām ir lezbiskas tendences, vai arī, ka viņu meitas var kļūt par lezbietēm, ja viņas izrādīs kaut nelielu fizisku tuvību, un dēļ tā daudzas sievietes limitē savu fizisko un emocionālo kontaktu ar meitu” (Caplan, 1989, 118). Jāpiezīmē, ka šo mītu lielā mērā var attiecināt arī uz Latvijas sabiedrību, jo ilgu gadu mūsu valstī ir pastāvējusi gan homofobija, gan arī nav atbalstīts fizisks kontakts starp vecākiem un bērniem caur apmīļošanu, glāstiem; arī daudziem vecākiem ir licies nepiedienīgi teikt savam bērnam “Es Tevi mīlu!”.

Tomēr, neskatoties uz mītiem, kā būtisku secinājumu arī P.Kaplana uzsver, ka meitas atdalīšanās no mātes nav uzskatāma par tipisku mātes un meitas attiecībās (Caplan, 1989).

Apstiprinājumu pozīcijai, ka sievietēm nebūt nav svarīga atdalīšanās, savos pētījumos ir radusi arī K.Giligana (Gilligan, 1982). Ne velti var teikt, ka K.Giliganas pētījumi ir likuši pārvērtēt atsevišķas attīstības teorijas un mainījuši priekšstatus par vīriešu un sieviešu psiholoģiju (Muus, 1988). Piemēram, viņa pētīja atšķirības vīriešu un sieviešu viedokļos par bīstamām un apdraudošām situācijām. Pētniece secināja, ka vīrieši biežāk draudus saskata starppersonu attiecībās un baidās būt ievilināti,

¹² Homofobija - (*gr.homo* - tāds pats, *gr.phobos* - bailes) bailes no homoseksuālisma vai homoseksuālistiem.

noraidīti, pazemoti vai nodoti, savukārt sievietes briesmas saskata būt šķirtām no citiem, izolētām vai pamestām (Gilligan, 1982). Tas kārtējo reizi apstiprina, ka daudzām sievietēm svarīgs personiskais mērķis ir starppersonu rūpes, intimitāte un vēlēšanās kādu aizsargāt.

Kopumā var secināt, ka meitas tiecas veidot savu neatkarību, paliekot saistīti ar māti, un meitu optimāla emocionāla un sociāla attīstība sekmīgi norisinās attiecību pārdefinēšanas kontekstā. Attiecības pāriet jaunā kvalitātē, kur tiek saglabāta tuvība un emocionālās saites ar māti (Gilligan, 1982), notiek izaugsme attiecību ietvaros (Surrey, 1985) un attīstās savstarpējā empātija (Jordan, 1991). Arī pētījumi rāda, ka pieaugušas meitas var būt vienlaicīgi gan atdalījušās, gan tuvas attiecībās ar māti (Flax, 1978; Boyd, 1989, Smith, Mullis & Wayne Hill, 1995).

Piemēram, Dž.Džordana (Jordan, 1991) ir ieviesusi apzīmējumu “atdalīšanās saiknes ietvaros” (*separatness within connection*), kas nozīmē, ka atdalīšanās no mātes ir iespējama tikai caur tuvām attiecībām ar viņu, un psiholoģisko neatkarību iespējams sasniegt, bagātinot to ar empātiju. Šīs domas atbalstītāji uzskata, ka šis process ir atslēga mātes un meitas attiecību izmaiņām pusaudžu vecumā (Ruebush, 1994). Vecāki un bērns pusaudžu vecumā nodarbojas ar neatkarības definēšanu un tuvības atkalnodefinēšanu (Kerpelman & Smith, 1999).

Šis viedoklis lielā mērā saskan arī ar piesaistes teorijas principiem, uzsverot, ka viens no svarīgākajiem komponentiem spēcīgai, veselīgai piesaistei ir autonomijas sekmēšana (Bowlby, 1977). Stipra un droša emocionālā saite dod indivīdam spēju separēties un individuēties, veidojot veselīgu savstarpējo piesaisti (Smith, Wayne Hill & Mullis, 1998). Arī pētījumi ir apstiprinājuši (Smith, Wayne Hill & Mullis, 1998), ka, ja eksistē spēcīga emocionāla saite, veidojas vide savstarpējai mijiedarbībai, kur konflikti tiek risināti atklāti, un nepastāv vajadzība atteikties no autonomijas vai savstarpējas pieķeršanās.

Un atliek vien piekrist domai, ka psiholoģiskā brieduma kritērijs ir savstarpējās pieķeršanās un autonomijas līdzsvars (Franz & White, 1985 kā cit. Miller, 1995). R.Sīgela (Siegel, 1988 kā cit Smith, et.al.1998) apraksta autonomas personas funkcionēšanu kā tādu, kas sevī ietver spēju būt savstarpēji atkarīgam, t.i., paļauties uz citiem un savā ziņā būt atkarīgam no citu vajadzībām. Tātad šī definīcija paredz autonomiju saskatīt savstarpējā atkarībā, kas, manuprāt, var būt viens no stūrakmeņiem tieši meitu attiecībās ar māti. Piemēram, dažas pētnieces ir pārliccinātas - jo vairāk autonomas individuāli ir māte ar meitu, jo lielāku tuvību tās izrāda

savstarpējā piesaistē (Smith, Wayne Hill & Mullis, 1998), un, sākoties pieaugušo vecumam, meitas parasti atrodas noteiktā savstarpējās atkarības stāvoklī attiecībās ar māti (Kerpelman & Smith, 1999).

Ir pētījumi, kas pierāda, ka savstarpējo vecāku un bērnu attiecību pārdefinēšana jaunā kontekstā, saglabājot tuvību un emocionālās saites, tikai sekmē emocionālo un sociālo attīstību (Gilligan, 1982), un pusaudži vai jauni pieaugušie nebūt neatsakās no ģimenes, lai veidotu savu personisko izaugsmi (Steinberg, 1990). Gluži otrādi - mātes un meitas attiecību attīstība pieaugušo vecumā raksturojas ar pieaugošu tuvību un savstarpējo atkarību (Smith, Mullis & Wayne Hill, 1995). Tā, piemēram, pētot pieaugušu sieviešu attiecības ar savām mātēm, G.Baruha un R.Barneta (Baruch & Barnett, 1983) novēroja - kaut arī sievietes vecumā no 35 līdz 55 gadiem uzskata, ka viņu pozitīvās attiecības ar māti ir vecmodīgas, kopumā meitas jūt, ka attiecības ar māti dod gandarījumu, un neskatoties uz strīdīgajiem jautājumiem par autonomiju, pārsvarā mātes un meitas attiecības visas dzīves garumā var definēt kā siltas, draudzīgas un līdzjūtīgas (Baruch & Barnett, 1983; Fischer, 1981, 1983; Hammer, 1976). Kaut arī teorētiski diskutē par daudziem iespējamiem un aktuāliem konfliktiem mātes un meitas attiecībās (Chodorow, 1978; Flax, 1978), tomēr pētījumu dati rāda, ka konflikti pastāv, neapdraudot normāli ciešas un siltas attiecības starp māti un meitu (Boyd, 1989). Ne velti pieaugušas meitas, salīdzinot ar dēliem, ir pirmās aprūpētājas saviem vecajiem un nespējīgajiem vecākiem (Miller, 1995), jo pieaugušām meitām attiecības ar vecākiem, īpaši ar māti, ir ilgstošākās attiecības viņas dzīvē, un šīm attiecībām ir būtiska ietekme uz meitas psiholoģisko veselību (Barnett et al., 1991).

Vēl viens būtisks jautājums psiholoģiskās neatkarības procesos starp māti un meitu - cik lielā mērā māte pati spēj respektēt meitas centienus pēc savas individuācijas? Atsevišķu autoru spriedumos valda uzskats, ka mātes nemaz nespēj nošķirt sevi no meitām un visādi cenšas viņas vadīt un ierobežot. Jau no bērnības mātes pārāk lielā mīlestība it kā nospiež meitu, un tādēļ meitām veidojas vēlme izlauzties no pārāk lielās mātes aizgādības. Šie viedokļi ir pamatā uzskatu grupai par t.s. "aprijošajām mātēm", kur tiek pieņemts, ka, piemēram, edipālajā periodā meitas tiecas pie tēva nevis tāpēc, ka gribētu bērnu, bet gan tāpēc, lai izvairītos no aprīšanas draudiem savai vēl nenobriedušajai personībai no mātes puses. "Tēvs ir spēcīgs un nepieciešams atbalsts pret EGO aprīšanas draudiem" (Mahler & Gosliner, 1955 kā cit. Mullahy, 1995) un "mazā meitene ilgojas pēc peņa, gan arī pēc tēva aizsardzības, lai

tādā veidā spētu nostāvēt pretī bezpalīdzības jūtām, kuras rada mātes visvarenība un spēcīgums “(Chasseguet-Smirgel, 1970 kā cit. Stiver, 1995). Arī N.Čodorova raksta, ka “ja māte ir pārāk dominējoša, tad tēvs kļūst par simbolu, kā atbrīvoties no šīs atkarības (Chodorow, 1978, 118).

Pret šādu uzskatu par “aprijošo māti” ļoti kategoriski iebilst I.Stivere (Stiver, 1995), uzsverot, ka šādi uzskati liek domāt, ka tad jau jebkurā, pavisam normālā attīstības procesā mātes ir “aprijošas” un nespēj sevi atšķirt no saviem bērniem, īpaši meitenēm. Normālā gadījumā māte tomēr nav tik primitīva, ka nespētu uzturēt emocionāli tuvas attiecības un tai pašā laikā zināt atšķirību starp sevi un bērnu (Stiver, 1995). Līdz ar to var teikt, ka “aprijošā māte” attiecībās ar meitu tomēr būtu vairāk jāuzskata kā izņēmums nevis norma, jo savā ziņā to var nosaukt par neveselīgām mātes un meitas attiecībām.

Tomēr nenoliedzami, ir sievietes, kas visu mūžu cenšas turēties pie mātes lomas, un savu mātes instinktu pārnes uz jau pieaugušajiem bērniem, mazbērniem, partneri vai pat paziņām. Tādejādi sieviete kļūst par “mūžīgo māti”, kas “aiztur elpu līdz parādās iespēja kādu aprūpēt” (Firman & Firman, 1990, 129.lpp.). Šāda mātes pozīcija ir liels risks pieaugušai meitai attīstīt un veidot individuāciju, jo “māte var slimīgi pieķerties savai meitai, mēģināt manipulēt, izdarīt spiedienu, mēģināt nopirkt, lai tikai meita paliktu pie viņas” (Firman & Firman, 1990, 133.lpp.).

Arī pētījumos ir apstiprinājies, ka ja māte pati nevar sasniegt tādu pašu autonomijas pakāpi kā meita, tad viņa meitas neatkarības centienus var uztvert kā atgrūšanu (Ruebush, 1994). Var gadīties, ka māte it kā saka meitai: “Audz liela neatkarīga persona, bet ne pārāk neatkarīga no manis!” (Smith, Mullis & Wayne Hill, 1995).

N.Čodorova (Chodorow, 1978) izvirza pieņēmumu - mātes un meitas attiecības, kurās māti atbalsta citi pieaugušie, un kur mātei ir nozīmīga nodarbošanās un pašcieņa, ietekmē meitas spēju būt gādīgām un paaugstina meitas pašcieņu. Ja sieviete savā dzīvē spēj atrast arī kaut ko citu, kas sniedzas ārpus mātes lomas robežām, tad viņai ir vieglāk pārdzīvot bērnu pieaugšanu, jo tad viņa vairs nejūtas kā iztukšota, kā cilvēks, kuram zudis galvenais viņa dzīvē (Firman & Firman, 1990). Savukārt tādās attiecībās, kur mātei nav citu pieaugušo atbalsta, nav nozīmīgas nodarbošanās, un kur viņa pati vēl jūtas ambivalenti saistīta ar savu māti - šādu attiecību rezultātā veidojas meitas nespēja attīstīt savu neatkarību.

Nenoliedzami, ka pieaugušo vecumā attiecības starp māti un meitu var būt ļoti dažādas un katram gadījumam specifiskas. Pirmkārt, to nosaka visa iepriekšējā šo attiecību pieredze, sākot jau no meitas piedzimšanas brīža. Otrkārt, tas lielā mērā ir atkarīgs gan no mātes, gan meitas personības. Un treškārt, šīs attiecības ietekmē vide un mātes un meitas dzīves notikumi (Miller, 1995). Lai gan, liekas, ka nekad nebūs iespējams izpētīt visus mātes un meitas attiecību ietekmējošos faktoros, tomēr literatūrā tiek minēti vairāki specifiski faktori, kas apgrūtina mātes un meitas attiecības un neļauj mātei raudzīties uz meitu kā pieaugušo personību (Firman & Firman, 1990):

- māte pašai ir bijis jāuzņemas atbildība par savu māti, un tagad to pašu viņa sagaida arī no savas meitas;
- meita ir vairākus gadus jaunāka par saviem brāļiem un māsām, tad viņa gadiem ilgi saviem vecākiem vēl paliks “mazā”;
- kāda no meitām ir mirusi bērnībā, un nākošo bērnu uzskatīs par daudz vājāku, mazāku un īpaši sargājamu;
- mātes māte ir mirusi agri, un tāpēc māte pārspīlēti pieķeras savai meitai.

Saistībā ar psiholoģiskās neatkarības jautājumiem nav daudz pētījumu par to, kā veidojas veselīgas un neveselīgas mātes un meitas attiecības. Tomēr šī sfēra galvenokārt interesē psihologus - praktiķus, lai viņi varētu palīdzēt gan mātei, gan meitai atpazīt neveselīgas, disfunkcionālas attiecības un palīdzēt tās risināt.

Amerikāņu pētniece A. Millere (Miller, 1995), balstoties uz M. Māleres (Mahler et.al., 1975) izdalītajām separācijas-individuācijas procesa apakšfāzēm, piedāvā 4 veselīgu mātes un meitas attiecību dimensijas pieaugušo vecumā (20 līdz 40 g.):

- 1) psiholoģiskā autonomija no ģimenes, kas nozīmē stabilu un neatkarīgu stāvokli pretstatā atkarībai no mātes atgriezeniskās saites un pārņemtībai ar ģimeni;
- 2) empātija un objektivitāte attiecībās ar māti, kas nozīmē spēju izprast mātes jūtas un uzvedību pretstatā nespējai izskaidrot mātes uzvedību un paskatīties uz to no cita redzes punkta;
- 3) tolerance pret māti, kas nozīmē iespējamās ambivalences akceptēšanu pretstatā kategoriskumam un maksimālismam attiecībās ar māti;

4) pašcieņas saglabāšana, kas nozīmē stabilu vērtības un kompetences izjūtu, kas pastāv neatkarīgi no citu atzinīga novērtējuma pretstatā neuzticībai sev, vajadzībai pēc nepārtrauktas atzinības un nepieciešamību pēc mātes, kas dod mierinājumu.

Tātad, citiem vārdiem sakot, psiholoģiskā autonomija no ģimenes, empātija pret māti, tolerance un pašcieņa veido veselīgas mātes un meitas attiecības pieaugušo vecumā (Miller, 1995).

Balstoties uz iepriekš minētajām dimensijām, pētniece, lietojot klāsteru analīzi, ir veidojusi mātes un meitas attiecību tipoloģiju, kuras galvenais stūrakmens ir tieši psiholoģiskās neatkarības profili pieaugušo vecumā (Miller, 1995). Viņa izdala piecas meitu grupas, kuru aprakstā tiek izklāstītas meitu attiecības ar māti:

- 1) Izvairīgās meitas - starp māti un meitu novērojama attiecību ambivalence - pastāvīga distancēšanās un atkalapvienošana. Attiecībās ir bijuši periodi, kad meita ir paudusi neatkarīgu uzvedību, bet abas puses to ir uztvērušas kā neatbilstošu un attiecības apdraudošu. Līdz ar to attiecības nepārtraukti svārstās no atsvešinātām līdz saplūdušām, ir grūtības panākt starpstāvokli. Arī savstarpējā komunikācija ir apgrūtināta, jo abām sievietēm ir grūti atrast kompromisu. Bet autore secina, ka par spīti šādām svārstīgām attiecībām ar māti, meita ir spējīga uz veiksmīgām attiecībām ar citiem.
- 2) Aprūpējošās meitas - viegli ievainojamas mātes un kompetentas meitas. Šīm attiecībām ir raksturīga lomu maiņa starp māti un meitu - māte ir bezpalīdzīga, depresīva vai nomākta, kas pagātnē ir traucējis būt gādīgai un atsaucīgai pret savas meitas vajadzībām. Tas ar laiku meitā ir attīstījis izjūtu, ka viņa ir daudz kompetentāka par savu māti, bet vienlaicīgi ir apgrūtināta psiholoģiskās neatkarības veidošanās, jo "bezpalīdzīgā" māte prasa pastāvīgu meitas rūpēšanos. Pētījuma autore novēroja, ka šīs meitas plāno savu tālāko dzīvi pretēju mātes dzīvei, un tas apgrūtina viņas maternālo identifikāciju.
- 3) Meitas - labotājas - šajās attiecībās ir vērojama pāreja no agrākām konfliktējošām attiecībām uz pieņemšanu. Meita mēģina saprast un piedot mātes kļūdas, ar laiku viņa ir iemācījusies paust siltumu un atzinību savai mātei. Agrākās attiecības ar māti meita apraksta kā manipulatīvas, bez empātijas, bet tagadnē ir vērojama meitas izpratne un piedošana savai mātei. Šajās attiecībās meitas ir mazāk atkarīgas no mātēm, lai gan vienlaicīgi ir svarīga atzinības iegūšana no mātes.
- 4) Atzinību meklējošās meitas - šajās attiecībās meita izjūt pastāvīgu tieksmi pēc atzinīga novērtējuma. Tika novērots, ka šajā gadījumā meitas ļoti smagi strādāja,

lai tikai saņemtu atzinīgu novērtējumu no mātes, kā arī tikai pie atzinīga novērtējuma meitas jutās vērtīgas un autonomas. Lēmumus par savu dzīvi meitas pieņēma tikai, prasot mammai padomus un novērtējumu. Par spīti profesionālajiem panākumiem, sieviete turpina šaubīties par savām spējām un uzskata, ka citi redz viņu kompetentāku nekā viņa pati jūtas.

- 5) Labās draudzenes - šajās attiecībās tuvība starp māti un meitu turpinās arī pieaugušo attiecībās, tai pat laikā meita spēj dzīvot neatkarīgi un pieņemt lēmumus par savu dzīvi patstāvīgi. Meita uzticas mātes spriedumiem, ieklausās viņas padomos, bet lēmumus pieņem patstāvīgi. Šī attiecību tipa pārstāvēm bija augsti attīstīta pašcieņa, viņas izjuta prieku par atzinīgu mātes novērtējumu, bet nebija no tā atkarīgas. Meitas nejutās kaut ko parādā savām mātēm, bet drīzāk meklēja izdevību izpaust atzinību un respektu brīvā un elastīgā veidā. Var uzskatīt, ka šī tipa attiecības ir visveselīgākās, kas var pastāvēt starp māti un meitu pieaugušo vecumā (Miller, 1995), un šis tips sasaucas ar jau iepriekš definētajām (Surrey, 1991; Jordan, 1991) optimālajām mātes un meitas attiecībām pieaugušo vecumā.

Saistībā ar otro attiecību tipu (kompetentās meitas un bezpalīdzīgās mātes) jāmin arī daži pētījumi, kas veikti piesaistes teorijas ietvaros. Dž.Boulbijs, (Boulbijs, 1998), runājot par māšu vardarbīgu izturēšanos pret bērnu, kā vienu no iemesliem min šīs apvērstās mātes un meitas attiecības. Jau bērnībā sieviete ir piedzīvojusi, ka no viņas tiek gaidītas rūpes par māti, kura kaut kādu iemeslu dēļ (alkohols, narkotikas, ilgstoša slimība, izteiktas problēmas ar partneri) nav spējusi pati par sevi parūpēties. Tādejādi sievietei veidojas milzīga vēlme izjust mīlestību un rūpes, kuras viņa nekad nav jutusi, bet vienlaicīgi viņai arī nav pārlicība, ka viņa to varētu saņemt. Tāpēc nav brīnums, ka tad, kad sieviete ar šādu pieredzi kļūst par māti, viņa "laiku pa laikam nevis izjūt nepieciešamību aprūpēt savu bērnu, bet gan gaida, lai bērns rūpētos par viņu" (Boulbijs, 1998, 85.lpp.). Un nav brīnums - kad meitai tas neizdodas, viņa var kļūt nepacietīga un dusmīga.

Saistībā ar citām neveselīgām mātes un meitas attiecībām, kur abas puses nav spējušas atrisināt konfliktus, citi autori (Cohler & Grunebaum, 1981 kā cit. Wodak & Schulz, 1986) redz četrus iespējamus ceļus, kā tālāk var attīstīties šīs attiecības:

- (1) meita neapzināti atgrūž savu māti, kā rezultātā rodas grūtības izturēties pret viņu jebkādā sociāli pieņemamā veidā;
- (2) atdalīšanās no mātes, ko no vienas puses pavada kauns, no otras - vainas izjūta;

- (3) nepārtrauktas ģimenes “dziesmas un dejas” visas dzīves garumā - mātes centieni kontrolēt meitu un meitas centieni pretoties;
- (4) saplūšana mūža garumā. Uz šo - ceturto - grupu varētu būt attiecināmas meitas, kuras M.Meina ir apzīmējusi kā “pārņemtos pieaugušos” (Main et.al., 1985), un par kurām Dž.Sareja raksta: “Klīniskajā procesā mēs varam novērot neveiksmīgu diferencēšanos, kad meitenei nav īsti skaidrs, “kam pieder kura izjūta”, kā arī piemīt tendence piedzīvot citu izjūtas kā pašas” (Surrey, 1985, 4.lpp.). Šādas meitas, kuras atrodas mūžīgā simbiozē ar māti vai nu pat nespēj nodibināt partnerattiecības, vai arī veido laulību, kur vīrs, sieva un viņas māte veido trīsstūri, kurā dominē sieviešu attiecības (Cohler & Grunebaum, 1981 kā cit. Wodak & Schulz, 1986).

Tātad redzam, ka pastāv vairāki varianti gan veselīgām, veiksmīgām mātes un meitas attiecībām pieaugušo vecumā, gan vairāki neveselīgo mātes - meitas attiecību veidi. Un vienlaikus nedrīkst aizmirst, ka veidojot dalījumus grupās vai attiecību tipoloģijas, vienmēr pastāvēs attiecības, kuras neatbilst nevienai no iepriekš izveidotām kategorijām. Katra indivīda un viņa attiecību ar apkārtējiem veidošanās var iet savu unikālu un neatkārtojamu attīstības ceļu.

Nobeigumā gribētu uzsvērt, ka, ja ir veselīgas mātes un meitas attiecības pieaugušo vecumā, tad gan māte, gan meita var vērsties viena pie otras ar savām bērnišķīgajām vēlmēm. Un faktiski tā ir liela dāvana, ka tieši šajās attiecībās ir iespējams vienai otru aprūpēt. Daudziem šis laiks nepienāk vispār vai arī pienāk, kad māte ir kļuvusi veca un nespējīga. Tad lomas mainās. Bet “vispirms mums ir jābūt kopā kā pieaugušām, un tikai tad mēs varam uzticēties viena otrai kā bērni” (Firman & Firman, 1990, 140.lpp.).

Kopsavilkums

Neatkarību var definēt kā indivīda spēju pašam sevi vadīt, parūpēties pašam par sevi. Psiholoģiskā neatkarība ir iekšējs psihisks sasniegums - sava “Es” mēreni stabila reprezentācija, kas ir atšķirīga no citu nozīmīgo personu un objektu reprezentācijas. Par psiholoģiskās neatkarības veidošanās procesiem psiholoģijā pastāv divi galvenie viedokļi. Pirmo pieeju var apzīmēt kā vairāk tradicionālu, un to pārstāv psihoanalītiskās skolas pārstāvji - M.Mälere, P.Bloss, Dž.Hofmans u.c. Šajās teorijās psiholoģiskā neatkarība pusaudžu vecumā tiek traktēta kā atdalīšanās un emocionālo saišu saraušana ar vecākiem. Tā ir apzīmēta kā nepieciešama, lai indivīds

varētu veidot savu identitāti un kļūt par pilnvērtīgu sabiedrības locekli. Par labu šādi pieejai runā pētījumi, kur traucējumi separācijas - individuācijas procesos tiek saistīti ar dažādiem traucējumiem (saplūšana ar citiem, uzvedības novirzes, bailes no vientulības, vēlme pēc kontroles pār citiem). Otras pieejas ietvaros, ko galvenokārt pārstāv piesaistes teorija, tiek uzsvērtā nevis atdalīšanās nepieciešamība, bet gan ar attiecību uzturēšana ar sev nozīmīgiem cilvēkiem, tai skaitā ar vecākiem. No šīs teorijas viedokļa pusaudžiem un jauniešiem nav nepieciešams distancēties no vecākiem, lai attīstītu savu psiholoģisko neatkarību. Psiholoģiskā neatkarība attiecībās ar vecākiem var būt veselīga un neveselīga. Neveselīga psiholoģiskā neatkarība var izpausties gan kā saplūšana, kam par cēloni var būt neprognozējama vecāku izturēšanās, pārlieku liela aprūpe, gan kā atdalīšanās un saišu ar vecākiem saraušana, kam par pamatu var kalpot mīlestības un uzmanības trūkums no vecāku puses. Psiholoģiskās neatkarības procesos pusaudžu un jauniešu periodā ir vērojamas dzimumatšķirības - sievietes pārdzīvo daudz lielāku emocionālu tuvību ar saviem vecākiem nekā jauni vīrieši, kā arī sievietes demonstrē nozīmīgi zemāku atdalīšanos no vecākiem nekā vīrieši.

Jautājumā par psiholoģisko neatkarību mātes un meitas attiecībās iezīmējas tās pašas tendences, kas jau tika aplūkotas saistībā ar uzskatiem par psiholoģiskās neatkarības procesiem kopumā. Literatūrā var atpazīt vienu viedokļu grupu, kuras ietvaros tiek uzsvērtā meitas nepieciešamība atdalīties no mātes, lai varētu veidot savu autonomiju. Šo viedokļu ietvaros tiek atzīmēts, ka meitas cīņa par neatkarību un savas identitātes formēšanu ir grūts un ilgstošs process. Tai pat laikā eksistē otra viedokļu grupa, kur par atdalīšanās nepieciešamību runa neiet vispār, jo jāņem vērā sievietes īpašā attīstības situācija, kad afiliācija un attiecības ar citiem ieņem galveno vietu sievietes dzīvē, un sievietes vēlmi pēc attiecībām un sadarbības nevar raksturot kā brieduma trūkumu un atkarību. Apkopotie pētījumi vairāk ļauj izdarīt secinājumu, ka meitas tomēr tiecas veidot savu neatkarību, neattālinoties no mātes. Optimāla meitas emocionāla un sociāla attīstība sekmējas attiecību ar māti pārdefinēšanā, pārejot jaunā attiecību kvalitātē - saglabājot tuvības un emocionālo saišu izjūtas, virzoties uz izaugsmi attiecību ietvaros un attīstot savstarpējo empātiju. Kā psiholoģiskā brieduma kritērijs tiek uzskatīts savstarpējās pieķeršanās un veselīgas neatkarības līdzsvars, kur roku rokā iet emocionālais atbalsts, tuvība, tolerance, empātija un neatkarība. Tomēr, lai gan “veselīgas neatkarības” jēdziens tiek lietots vairāku pētnieku darbos, līdz šim literatūrā (1) nav skaidri norādīts, ko īsti nozīmē šī veselīgā neatkarība un autonomija

mātes un meitas attiecībās, un (2) nav viennozīmīgu norāžu par to, kādas mātes un meitas attiecības pagātnē būtu uzskatāmas par šādas veselīgas neatkarības veidošanās priekšnoteikumu. Vadoties no pētījumiem, kuros gan īpaši netika izceltas dzimumatšķirības, varam redzēt, ka kā būtiski indivīda psihosociālās attīstības priekšnoteikumi tiek izdalītas vecāku rūpes un emocionālais siltums pretstatā emocionālajam vēsumam (Boulbijs, 1998; Herz & Gullone, 1999; Parker, 1983) un autonomijas veicināšana pretstatā pārmērīgai kontrolei (Parker et.al., 1979). Ir arī atklātas saistības starp mātes atsaucību un pieejamību bērnībā un indivīda pašcieņu un psihisko veselību pieaugušo vecumā (Hojat, 1996, 1998). Lai gan šādi pētījumi nav veikti specifiski mātes un meitas attiecībās, iepriekš minētie atklājumi ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka arī mātes izturēšanās pret meitu bērnībā varētu būt saistīta ar dažādiem meitu psihosociālajiem raksturojumiem pieaugušo vecumā, tai skaitā ar psiholoģisko neatkarību no mātes. Šie apsvērumi ir arī pamatā izvirzītajiem pētījuma jautājumiem.

3. PĒTĪJUMA METODE

3.1. Pētījuma izlase

Pētījums tika veikts divās atkarīgās izlasēs: vienu veidoja meitas, otru – viņu mātes.

Meitu izlase: aptaujas tika izdalītas 250 sievietēm vecumā no 18 līdz 30 gadiem, atpakaļ tika saņemtas 228 aptaujas. Pēc datu ievākšanas 4 aptaujas izrādījās nederīgas, jo šīm sievietēm mātes bija mirušas, un līdz ar to nebija iespējams pētīt meitas patreizējo psiholoģisko neatkarību no mātes. Finālā pētījumā tika iekļautas 224 meitas ar vidējo vecumu 21 gads. Meitas ir dažādu specialitāšu, dažādu kursu studentes dažādās Latvijas augstskolās. 40.6% sieviešu (91 respondente) ir 1.kursa studentes, 22.3% (50 respondentes) studē 2.kursā, 32.5% (73 respondentes) studē 3.kursā un vismazāk ir 4.kursa studentes - tikai 2.6% (6 respondentes). Lai gan 91.5 % sieviešu (205 respondentes) ir neprecējušās, pastāvīgs partneris ir 54.4 % sieviešu (122 respondentēm). Kopā ar māti dzīvo 31.6 % sieviešu (71 respondente), māti nedēļas nogalēs satiek 33.9 % sieviešu (76 respondentes), jo studiju laikā dzīvo kopmītnēs, un pastāvīgi atsevišķi no mātes dzīvo 34.3% sieviešu (77 respondentes). Pārējos demogrāfiskos rādītājus kopā ar māšu izlases rādītājiem var aplūkot 1.tabulā.

Māšu izlase: Aptaujas tika nogādātas 243 mātēm (7 mātēm domātās aptaujas meitas atdeva atpakaļ, jo 4 mātes bija mirušas, savukārt 3 atradās ārzemēs un nevarēja aizpildīt aptaujas). Atpakaļ pa pastu tika saņemtas 165 aptaujas. 8 aptaujas izrādījās nederīgas, jo nebija aizpildītas pilnībā. Līdz ar to pētījumā piedalās 157 mātes. Tās ir sievietes vecumā no 37 līdz 72 gadiem, vidējais vecums 47 gadi. 67% (105 respondentes) ir precējušās, 14,6 % (23 respondentes) atraitnes, savukārt šķīrušās ir 14,6% (23 respondentes). Gandrīz pusei no respondentēm (42,8%) vidējā mēnešalga ir no 50 līdz 100 Ls. Pēc profesijas vienu trešo daļu sastāda izglītības un medicīnas darbinieces (attiecīgi 21,7% un 12,1%). 15,3% no mātēm algotu darbu nestrādā un ir mājsaimnieces.

Māšu izlases demogrāfiskos rādītājus kopā ar meitu izlases rādītājiem var aplūkot 2.tabulā.

2.tabula. Demogrāfiskie rādītāji meitu un māšu izlasēm

		Meitas (n=224)	Mātes (n=157)
Vidējais vecums		21 gads	47 gadi
Ģimenes stāvoklis	precējušās	8,5%	67,0%
	neprecējušās	91,5%	3,8%
	šķīrušās	-	14,6%
	atraitnes	-	14,6%
Partneris	ir pastāvīgs partneris	54,4%	77,7%
	nav pastāvīgs partneris	45,6%	22,3%
Bērni	bērnu nav	90,6%	-
	viens bērns	5,8%	15,3%
	divi bērni	2,6%	58,0%
	trīs un vairāk bērnu	0,8%	26,7%
Nodarbinātība	nestādā	61,2%	14,6%
	strādā nepilnu slodzi	24,1%	5,7%
	strādā pilnu slodzi	14,7%	79,7%
Vidējie ikmēneša ienākumi	ienākumu nav	21,4%	6,3%
	līdz 50 Ls	40,1%	7,6%
	50 līdz 100 Ls	30,4%	42,8%
	100 līdz 150 Ls	5,4%	19,7%
	150 līdz 200 Ls	0,9%	16,6%
	virs 200 Ls	1,8%	7,0%
Izglītība	pamatskolas	-	2,6%
	vidējā	83,0%	33,1%
	vidējā speciālā	14,3%	31,8%
	augstākā	2,6%	32,5%
Dzīves vieta	lauki	14,3%	28,7%
	mazpilsēta	23,6%	37,6%
	rajona centrs	5,8%	5,0%
	Rīga	56,3%	28,7%
Tautība	latvietes	92,0%	89,1%
	krievietes	5,8%	7,0%
	citas tautības	2,2%	3,9%
Profesija	studentes	100%	-
	izglītības darbinieces	-	21,7%
	medicīnas darbinieces	-	12,1%
	grāmatvedes	-	7,0%
	tirdzniecības darbinieces	-	7,0%
	sekretāres un lietvedes	-	3,2%
	mājsaimnieces	-	15,3%
	pavāres	-	4,5%
	citas profesijas	-	29,2%

Apkopojot derīgās aptaujas, kuras no pāra ir aizpildījušas abas - gan māte, gan meita - veidojas 148 māšu - meitu pāri.

3.2. Instrumentārijs

Meitu izlase aizpildīja:

- 1) Psiholoģiskās atdalīšanās aptauju (turpmāk PAA) (*Psychological Separation Inventory*, Hoffman, 1984) ar mērķi konstatēt psiholoģiskās neatkarības līmeni;
- 2) Vecāku attieksmes aptauju (turpmāk VAA) (*Parental Bonding Instrument*, Parker, Tupling & Brown, 1979) ar mērķi noteikt meitas priekšstatu par mātes attieksmi un izturēšanos pret meitu bērnībā (līdz 16 gadu vecumam);
- 3) Rozenberga pašvērtējuma skalu (*Rosenberg Self-Esteem Scale*, Rosenberg, 1965) ar mērķi noteikt meitas pašvērtējuma līmeni;
- 4) kā arī rakstīja brīvas pārdomas par tēmu “Es un mana māte”;
- 5) darba autores izveidotu anketu par demogrāfiskajiem rādītājiem (vecumu, ģimenes stāvokli, partnera esamību, nodarbinātību, dzīves vietu, ienākumu līmeni, tautību, studiju kursu).

Māšu izlase aizpildīja:

- 1) Vecāku attieksmes aptauju (VAA) (*Parental Bonding Instrument*, Parker, Tupling & Brown, 1979) ar mērķi noteikt mātes vērtējumu par savu attieksmi un izturēšanos pret meitu bērnībā (līdz 16 gadu vecumam);
- 2) Rozenberga pašvērtējuma skalu (*Rosenberg Self-Esteem Scale*, Rosenberg, 1965) ar mērķi noteikt mātes pašvērtējuma līmeni;
- 3) kā arī rakstīja brīvas pārdomas par tēmu “Es un mana meita”;
- 4) darba autores izveidotu anketu par demogrāfiskajiem rādītājiem (vecumu, ģimenes stāvokli, bērniem, profesiju, izglītību, ienākumu līmeni, tautību).

Psiholoģiskās atdalīšanās aptauja (PAA)

Psiholoģiskās atdalīšanās aptauja (*Psychological Separation Inventory*) ir izstrādājis amerikāņu psihologs Dž. Hofmans (Hoffman, 1984). Šī aptauja ir veidota, pamatojoties uz P.Blosa (Blos, 1979) separācijas - individuācijas psihodinamisko modeli vēlīnā pusaudžu un agrīnā pieaugušo vecumā, un tā aplūko jauniešu psiholoģisko separāciju no vecākiem kā multidimensiālu procesu. Aptauja sastāv no 138 apgalvojumiem, kas ietver sevī četras skalas: *Funkcionālā neatkarība (FN)* - spēja tikt galā ar dažādām praktiskām lietām bez vecāku palīdzības (skala ietver 26 apgalvojumus, piem. “Es bieži lūdzu savu māti palīdzēt manu personisko problēmu

risināšanā”); *Emocionālā neatkarība (EN)* - brīvība no pārmērīgas vajadzības pēc atzinīga novērtējuma, kopības izjūtas, tuvuma un emocionālā atbalsta no vecāku puses (ietver 34 apgalvojumus, piem. “Es dažreiz zvanu uz mājām, lai tikai dzirdētu savas mātes balsi”); *Neatkarība no iekšējiem konfliktiem*¹³ (*NIK*) - brīvība no pārmērīgas vainas izjūtas, nemiera, neuzticēšanās, aizvainojuma, dusmām un pārmērīgas atbildības izjūtas attiecībā uz vecākiem (ietver 50 apgalvojumus, piem. “Es kļūstu dusmīga, kad mana māte kritizē mani”); *Uzskatu neatkarība (UN)* - atšķirības starp savu un vecāku attieksmi, uzskatiem, un pārliecību (skala ietver 28 apgalvojumus, piem. “Mani uzskati par bērnu audzināšanu ir līdzīgi kā manai mātei”). Kopējā psiholoģiskā atdalīšanās ir aprēķināma tikai gadījumā, ja visas skalas pozitīvi korelē savā starpā (Hoffman, 1984). Pētījuma dalībniecēm jānovērtē pēc Likerta skalas no 1 līdz 5, cik lielā mērā katrs apgalvojums attiecas uz viņu, kur 1 = “Pilnībā nav taisnība par mani” un 5 = “Ļoti patiesi par mani”. Aptauja ir paredzēta, lai pētītu psiholoģisko atdalīšanos no mātes un no tēva, līdz ar to puse jautājumu (69) attiecas uz māti, puse (69) - uz tēvu. Katrā apakšskalā iegūtie punkti tiek skaitīti atsevišķi attiecībā uz katru vecāku, un atņemti no maksimāli iespējamā punktu skaita attiecībās ar katru vecāku katrā skalā. Augstāks punktu skaits norāda uz augstāku psiholoģisko neatkarību. Šajā pētījumā tika izmantoti tikai jautājumi, kas attiecas uz attiecībām ar māti. Autors norāda, ka aptaujas skalu Kronbaha alfas koeficients attiecībās ar māti ir robežās no 0.84 līdz 0.92 (Hoffman, 1984).

Aptaujas oriģināls, kā arī empīriskie dati par ASV jauniešu psiholoģisko neatkarību (Hoffman, 1985) tika saņemti no autora. Aptauja tika tulkota no angļu valodas, izmantojot turp - atpakaļ tulkošanas procedūru: vispirms 2 cilvēki neatkarīgi tulkoja aptauju no angļu valodas uz latviešu valodu, tad cits cilvēks to pārtulkoja atpakaļ angļiski. Tad tika analizētas atšķirības starp abiem latviskajiem tulkojumiem, angļisko tulkojumu atpakaļ un oriģinālo tekstu. Grūtības radās ar atsevišķu angļisko izteikumu pielāgošanu latviešu valodai, kā arī bija nepieciešams vienu apgalvojumu mainīt, lai ņemtu vērā progresu informācijas apmaiņas tehnoloģijās (apgalvojumā “Kad es pietiekami bieži nerakstu savai mātei, es jūtos vainīga”, “rakstīšana” tika aizstāta ar “zvanīšanu”). Tad aptauju aizpildīja 5 cilvēki, lai pārbaudītu instrukcijas un

¹³ Angļu valodā šī skala tiek apzīmēta kā “*conflictual independence*”, kas burtiski tulkojot būtu “konfliktuālā neatkarība”. Tomēr šī darba autore uzskata, ka nosaukums “Neatkarība no iekšējiem konfliktiem” skaidrāk atspoguļo šīs skalas būtību un tos attiecību aspektus, ko šī skala mēra.

jautājumu saprotamību. Pēc viņu ieteikuma tika veikti vēl atsevišķi precizējumi, un tad aptauja tika izmantota pētījumā.

Tā kā Psiholoģiskās atdalīšanās aptauja Latvijā tika izmantota pirmo reizi, tad tika noteikti iekšējās saskaņotības rādītāji ar Kronbaha alfas koeficientu palīdzību (skat.3.tabulu).

3.tabula. *Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu Kronbaha alfas koeficienti (n=224)*

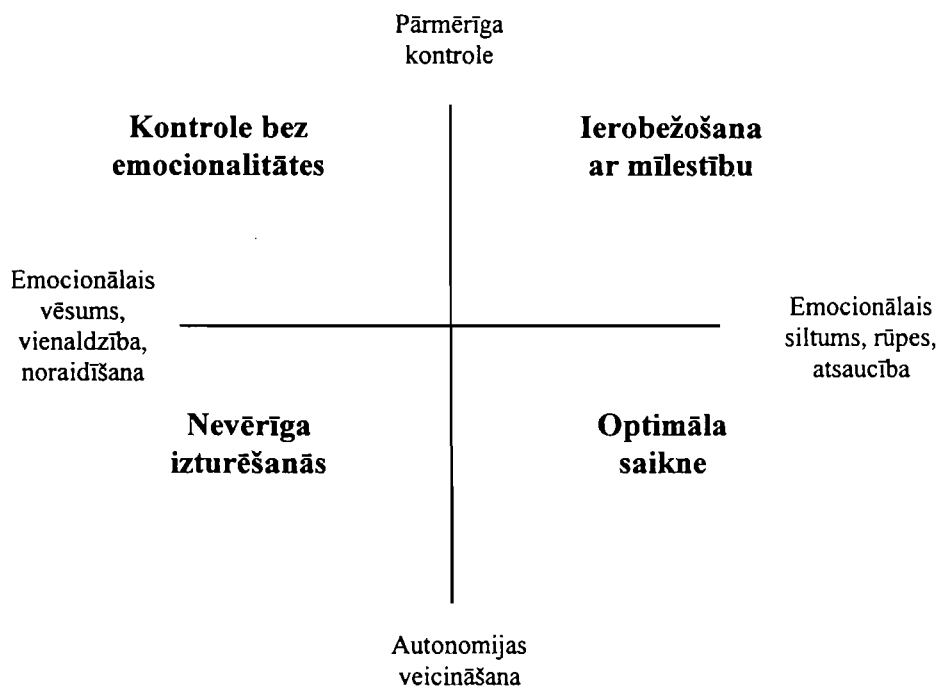
Funkcionālā neatkarība	Emocionālā neatkarība	Neatkarība no iekšējiem konfliktiem	Uzskatu neatkarība
$\alpha = 0.84$	$\alpha = 0,85$	$\alpha = 0,87$	$\alpha = 0,83$

Rādītāji ALPHA visās skalās liecina, ka šī aptauja sniedz ticamus pētījuma mērījumus.

Vecāku attieksmes aptauja (VAA)

Vecāku attieksmes aptauja (*Parental Bonding Instrument*) 1979.gadā izveidoja G. Parkers, H.Tuplinga un L.Brauns (Parker, Tupling, & Brown, 1979). Aptaujas mērķis ir izpētīt meitu priekšstatus par mātes izturēšanos pret viņu bērnībā. Aptauja sastāv no 25 apgalvojumiem, kas raksturo vecāku attieksmi un izturēšanos pret bērnu līdz 16 gadu vecumam. Katrs apgalvojums respondentam ir jānovērtē pēc Likerta skalas no 0 līdz 3, kur 0 nozīmē “pilnībā atbilst”, bet 3 - “nemaz man neatbilst”. Aptauja sevī ietver divas skalas - *emocionālā siltuma skala* (sastāv no 12 apgalvojumiem, piem. “Runāja ar mani sirsnīgā, draudzīgā balsī”), kurā augsti rezultāti norāda, ka vecāki bijuši emocionāli atsaucīgi, saprotoši un draudzīgi, turpretī zemi rezultāti liecina par emocionālu vēsumu, noraidošu attieksmi un nepietiekamām rūpēm. Otra ir *pārmērīgas kontroles skala* (sastāv no 13 apgalvojumiem, piem. “Mēģināja kontrolēt visu, ko es darīju”), kur augsti rezultāti norāda, ka vecāki ir kavējuši bērna neatkarības izpausmes, izrādījuši pārmērīgu aprūpi un pastiprinātu kontroli, turpretī zemi rezultāti liecina par bērna neatkarības un autonomijas veicināšanu. G.Parkers (Parker, 1983) norāda, ka, izvērtējot bērnības attiecības ar māti, Kronbaha alfas koeficienti emocionālā siltuma skalai ir 0,87 un kontroles skalai 0,90.

Emocionālā siltuma skala ir nozīmīgāka vecāku attieksmes dimensija, pārmērīgas kontroles skala - mazāk nozīmīga (Parker, et.al, 1979) Šīs skalas ir iespējams izmantot gan kā divus neatkarīgus mērījumus, gan arī kā savstarpēji saistītas asis, kas visus rezultātus ļauj iedalīt četrās grupās (skat. 1.attēls):

1.attēls. *Vecāku attieksmes aptaujas (VAA) skalu mijattiecības (Parker et.al., 1979)*

- 1) emocionāls siltums un autonomijas veicināšana - optimāla saikne;
- 2) emocionāls vēsums un autonomijas veicināšana - nevērīga izturēšanās¹⁴;
- 3) emocionāls siltums un pārmērīga kontrole – ierobežošana ar mīlestību;
- 4) emocionāls vēsums un pārmērīga kontrole - kontrole bez emocionalitātes.

Šajā pētījumā apgalvojumi tika attiecināti nevis uz abiem vecākiem, bet tikai uz mātes izturēšanos pret meitu līdz 16 gadu vecumam. Tā kā aptauju ir iespējams izmantot, lai pētītu arī pašu vecāku priekšstatus par savu izturēšanos pret bērniem

¹⁴ Veidojot Vecāku Attieksmes Aptauju 1979.gadā sākotnēji šī grupa tika apzīmēta kā vājas vai iztrūkstošas saiknes grupa (*absent or weak bonding*) (Parker, Tupling, & Brown, 1979), bet četrus gadus vēlāk autors piedāvā šo grupu pārdēvēt par "nevērīgas izturēšanās grupu" (*neglectful parenting*), jo šis nosaukums vairāk atspoguļo vecāku izturēšanos, kam raksturīgs emocionāls vēsums un kontroles trūkums (Parker, 1983).

bērnībā (Parker, 1983), tad uz jautājumiem atbildēja arī mātes, izvērtējot savu pagātnes izturēšanos pret meitu.

Tika aprēķināti arī iekšējās saskaņotības rādītāji ar Kronbaha alfas palīdzību (skat.4.tabula). Tie norāda, ka aptaujas iekšējā saskaņotība ir augsta.

4.tabula. *Vecāku attieksmes aptaujas (VAA) skalu Kronbaha alfas koeficienti ($p < 0,01$)*

<i>VAA skalas</i>	<i>Kronbaha alfas koeficients meitu izlasei (n=224)</i>	<i>Kronbaha alfas koeficients māšu izlasei (n=157)</i>	<i>Kronbaha alfas koeficients kopējai izlasei (n=381)</i>
Emocionālais siltums	$\alpha = 0,90$	$\alpha = 0,84$	$\alpha = 0,89$
Pārmērīga kontrole	$\alpha = 0,90$	$\alpha = 0,73$	$\alpha = 0,84$

Aprēķinātie ALPHA rādītāji liecina, ka mērījumiem ir augsta ticamība.

Rozenberga pašvērtējuma skala

Šo pašvērtējuma mērīšanas aptauju (*Rosenberg Self-Esteem Scale*) ir izstrādājis M.Rozenbergs (Rosenberg, 1965). Aptauja sastāv no 10 apgalvojumiem, kas ļauj izvērtēt respondentu attieksmi pašiem pret sevi (piem. “Es jūtu, ka esmu vērtīgs cilvēks, vismaz vienlīdzīgs ar citiem”). Šie apgalvojumi ir jānovērtē pēc Likerta skalas no 1 līdz 4, kur 4 nozīmē “pilnībā piekrītu”, bet 1 - “nemaz nepiekrītu”. Kopējais pašvērtējuma līmenis tiek aprēķināts pēc atslēgas: 1; 2; 4; 6; 7 jautājumi saņem augstāku vērtējumu par piekrītošu atbildi; savukārt 3; 5; 8; 9; 10 jautājumos augstāks vērtējums tiek saņemts par nepiekrītošu atbildi. Augstāks punktu skaits liecina par augstāku pašvērtējumu.

Tika aprēķināti arī iekšējās saskaņotības rādītāji ar Kronbaha alfas palīdzību (skat. 5.tabula). Tie norāda, ka aptaujas iekšējā saskaņotība ir augsta.

5.tabula. *Rozenberga pašvērtējuma aptaujas Kronbaha alfas koeficienti ($p < 0,01$)*

	<i>Kronbaha alfas koeficients meitu izlasei (n=224)</i>	<i>Kronbaha alfas koeficients māšu izlasei (n=157)</i>	<i>Kronbaha alfas koeficients kopējai izlasei (n=381)</i>
Pašvērtējums	$\alpha = 0,85$	$\alpha = 0,82$	$\alpha = 0,84$

ALPHA rādītāji liecina, ka iegūtiem mērījumiem ir augsta ticamība.

Pārdomas par tēmu “Es un mana māte” un “Es un mana meita”.

Gan mātei, gan meitai tika lūgts brīvā veidā uzrakstīt pārdomas par doto tēmu. Šo pārdomu rakstīšanas mērķis bija iegūt papildus informāciju par mātes un meitas savstarpējām attiecībām un aktuālajiem jautājumiem šajās attiecībās. Visās aptaujas lapās pēc demogrāfisko rādītāju aizpildīšanas un pirms pārējām aptaujām (lai neveidotos ievirze no pārējo aptauju jautājumiem) bija atvēlēts brīvs laukums puslappuses apjomā, kur rakstīt. Satura ziņā nebija nekādu ierobežojumu.

Analizējot māšu un meitu pārdomas saistībā ar savstarpējām attiecībām, atklājās, ka rakstītie stāsti ir diezgan atšķirīgi - citi bija ļoti emocionāli, savukārt citi izteikti lietišķi un racionāli; bija pārdomas, kur parādījās daudz pozitīvu izteikumu saistībā ar attiecībām, savukārt citos vairāk negatīvu vai neitrālu izteikumu. Arī satura ziņā pārdomas bija dažādas - bija tēmas, kas atkārtojās vairākos stāstos, savukārt bija sastopamas arī ļoti specifiskas, individuālas tēmas. Tāpēc kā analīzes metode tika izmantota kontentu analīze (Cropley, 2002).

Vispirms tika analizēta pārdomu struktūra. Šāda struktūras analīze nozīmē sākotnēji pievērst uzmanību nevis rakstītā saturam, bet veidam, kādā tas ir uzrakstīts. Viena no pirmajām šādu analīzes principu izmantoja M.Meina (Mein, Kaplan & Cassidy, 1985), analizējot pieaugušo piesaistes intervijas (*Adult Attachment Interview*), kurās pētnieki lūdza mātes aprakstīt agrīnās bērnības attiecības un notikumus, kas atklātu viņu piesaisti un arī to, kā bērnības notikumi un attiecības ir ietekmējuši viņu personības veidošanos. Šo interviju analīzē pētnieki uzmanību pievērsa ne tik daudz māšu atmiņām, cik stāstījuma veidam un atbildēm uz pārbaudes jautājumiem. Tika izvērtēta stāstījuma saskaņotība (koherence), emocionalitāte, idealizācija, atcerēšanās u.c. (Mein, Kaplan & Cassidy, 1985).

Tā kā šajā pētījumā izmantotā metode - brīvu pārdomu rakstīšana - liedz uzdot jautājumus un fiksēt respondenta atbildes, tad analīzē nevarēja izmantot visus kritērijus, ko izdalīja iepriekšējie pētnieki. Tāpēc tika izdalīti trīs galvenie aspekti, pēc kuriem tika veikta analīze:

1) pieturēšanās pie tēmas - cik lielā mērā respondente raksta par savām attiecībām ar māti (meitu). Šis kritērijs saskan ar M.Meinas izdalīto atcerēšanās un saskaņotības kritēriju. Viņas pētījumos bija novērotas sievietes, kas vai nu nevarēja atcerēties savu bērnību, vai arī stāstījumi bija fragmentāri un haotiski. Pētnieki

konstatēja, ka cilvēkiem ar problemātisku pieredzi pieeja pagātnes informācijai var būt apgrūtināta, reizēm pat bez speciālista palīdzības neiespējama (Boulbijs, 1998). Līdz ar to arī šī pētījuma autore pieņem, ka ne tikai stāstot, bet arī rakstot par attiecībām var darboties tie paši aizsardzības mehānismi, kas neļauj atspoguļot saskaņotu, skaidru informāciju, un novirzīšanās no tēmas jeb niecīgas informācijas atklāšana var tikt izmantots kā viens no analīzes kritērijiem.

2) jūtu atklāšana - pieaugušo piesaistes interviju analīzē īpaša uzmanība bija pievērsta tam, cik emocionāli cilvēks stāstīja par savām bērnības attiecībām, vai spēja atklāt savus bērnības pārdzīvojumus un jūtas. Ne velti spēju runāt par savām jūtām autori izdala kā vienu no “drošās piesaistes” rādītājiem (Mein, Kaplan & Cassidy, 1985). Arī šajā pētījumā kā viens no pārdomu analīzes kritērijiem tiek izmantota jūtu atklāšana - spēja rakstīt par savām jūtām (gan pozitīvām, gan negatīvām).

3) kopējais emocionālais fons - šis ir papildus kritērijs, kas tika ieviests šajā pētījumā, lai izvērtētu kopējo emocionālo attieksmi pret otru personu. Kopējais emocionālais fons varēja būt negatīvs, pozitīvs, neitrāls un ambivalents (pretrunīgs).

Izvērtēšanas kritērijus un katram variantam atbilstošās pazīmes varam aplūkot 6. tabulā.

6.tabula. Pārdomu “*Es un mana māte*” un “*Es un mana meita*” analizēšanas kritēriji

Kritēriji	Varianti	Paskaidrojums
<i>pieturēšanās pie tēmas</i>	0 - nepieturas	• nerunā par <u>attiecībām</u> , bet tikai par otru cilvēku vai vispārināti raksta par vecāku un bērnu attiecībām
	1 - pieturas pie tēmas	• raksta par savstarpējām attiecībām
<i>jūtu atklāšana</i>	0 - neraksta par jūtām	• rakstītais ir lietišķs, racionāls, vēss, bez emocijām;
	1 - raksta par jūtām	• tiek norādīts, kādas emocijas tiek pārdzīvotas šajās attiecībās; rakstītais ir emocionāls.
<i>kopējais emocionālais fons</i>	0 - negatīvs	• izteikta negatīva attieksme pret otru personu
	1 - neitrāls	• fons neitrāls, attieksme nav skaidra;
	2 - pozitīvs	• izteikti pozitīva attieksme pret otru personu;
	3 - ambivalents	• vienlaicīgi pozitīva un negatīva attieksme pret otru personu

Paralēli tika veikta arī pārdomu saturiskā analīze. Kā ceturtais kritērijs tika izdalītas galvenās tēmas, kas figurēja šajās pārdomās. Sākotnēji katras respondentes rakstītās pārdomas tika izvērtētas kvalitatīvi, t.i., tika atzīmēti temati, kas parādījās māšu un meitu pārdomās (piemēram, kontrole, aizliegumi un atļaušana, attiecību pārmaiņas laika gaitā, atšķirību uzsvēršana u.c.), tad tie tika saskaitīti un aprēķināti tēmu biežumi meitu un māšu pārdomās.

Pārdomu izvērtēšanu pēc iepriekš minētajiem kritērijiem veica 2 neatkarīgi eksperti. Viņu analīze tika salīdzināta un īpaši izvērtēti tie punkti, kur viņu viedokļi atšķīrās.

3.3. Pētījuma procedūra

Pētījuma dati tika ievākti 2002.gada martā, aprīlī un maijā.

Aptaujas sākotnēji tika veiktas frontāli, studentu auditorijās. Sievietēm studentēm tika izdalīta aptauju pakete, kurā bija meitām paredzētās anketas, kā arī aploksne ar mātēm paredzētajām aptaujas anketām. Uz katras aplokšnes bija jau norādīta atpakaļadrese un uzlīmēta marka. Meitas aizpildīja sev domātās aptaujas uz vietas un atdeva pētniecei. Savukārt mātēm paredzētās aptaujas meitas nogādāja tālāk savām mātēm, un mātes tās atsūtīja atpakaļ pa pastu. Gan meitu, gan māšu aptaujas bija anonīmas un apzīmētas ar šifru, pēc kura vēlāk var atpazīt mātes - meitas pārus.

4. PĒTĪJUMA REZULTĀTI UN TO INTERPRETĀCIJA

Kā jau tika norādīts ievadā, darba ietvaros tika uzstādīti šādi pētījuma jautājumi:

Kāda ir savstarpējā saistība starp pieaugušu meitu psiholoģisko neatkarību no mātes, saviem priekšstatiem par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un pašvērtējumu?

Kāda ir savstarpējā saistība starp pieaugušu meitu psiholoģisko neatkarību no mātes, māšu priekšstatiem par savu emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un māšu pašvērtējumu?

Papildus tika uzstādīts jautājums:

Vai pieaugušu meitu psiholoģiskā neatkarība no mātes ir saistīta ar saviem demogrāfiskajiem rādītājiem (vecumu, ģimenes stāvokli, tautību, nodarbinātību, ienākumiem, dzīves vietu un studiju kursu) un māšu demogrāfiskajiem rādītājiem (vecumu, profesiju, izglītības līmeni, ģimenes stāvokli, tautību, darba slodzi un ienākumiem)?

Pētījuma datu analīze tika dalīta trīs daļās. Pirmajā sadaļā tika analizēti rezultāti, kas iegūti tikai no meitu izlases, un šī analīze ļāva atrast atbildi uz pirmo pētījuma jautājumu. Otrajā sadaļā tika analizēti rezultāti, kas tika iegūti no divām savstarpēji saistītām izlasēm - māšu un meitu pāriem, un šī analīze ļāva atrast atbildi uz otro pētījuma jautājumu. Abu sadaļu ietvaros papildus tika analizēta arī meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar dažādiem demogrāfiskajiem rādītājiem, un šī analīze ļāva atbildēt uz papildus uzstādīto pētījuma jautājumu. Trešā sadaļa ietver papildus informācijas analīzi, kas tika iegūta, pētot māšu rakstītās pārdomas par tēmu "Es un mana meita" un meitu rakstītās pārdomas par tēmu "Es un mana māte". Šī analīze ļāva iegūt papildus informāciju par mātes un meitas attiecību īpatnībām un aktuālajiem jautājumiem šajās attiecībās.

Visās trīs daļās vispirms tiek aprakstīti iegūtie rezultāti, un tad seko to psiholoģiskā interpretācija.

4.1. Meitu psiholoģiskā neatkarība attiecībās ar māti un tās saistība ar viņu priekšstatu par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā, un pašvērtējumu.

Pirmā analīze tika veikta tikai no meitu izlases (n=224) iegūtajiem rezultātiem. Šīs analīzes mērķis ir noskaidrot meitu psiholoģiskās neatkarības līmeni no mātes četrās neatkarības skalās, noteikt sakarības starp meitu psiholoģisko neatkarību un viņu priekšstatiem par mātes izturēšanos pret viņu bērnībā, kā arī papildus pētīt psiholoģiskās neatkarības dimensiju saistību ar meitu pašvērtējumu un dažādiem demogrāfiskiem rādītājiem.

Analīzes plāns

- Meitu psiholoģiskā neatkarības attiecībās ar māti: vispārēja analīze.
- Meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar priekšstatu par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā.
- Meitu pašvērtējuma saistība ar psiholoģisko neatkarību un priekšstatu par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā.
- Meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar dažādiem demogrāfiskiem rādītājiem.
- Interpretācija.

Meitu psiholoģiskā neatkarība attiecībās ar māti: vispārēja analīze

Pēc pētījumā iegūto datu apkopošanas, tika veikta meitu Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalu aprakstošās statistikas rādītāju analīze (skat.7.tabulu).

7.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu aprakstošās statistikas rādītāji meitu izlasei (n=224)

PAA skalas	M	Me	SD	A	E	K ₄	Atbilstība normālam sadalījumam
Funkcionālā neatkarība	33,00	33,00	9,20	-0,21	-0,10	2,9	+ **
Emocionālā neatkarība	35,98	35,00	11,77	0,28	-0,37	2,63	+ **
Neatkarība no iekš. konfl.	65,75	67,50	15,55	-0,39	-0,30	2,7	+ *
Uzskatu neatkarība	25,75	26,00	9,24	0,21	-0,03	2,97	+ **

** p < 0,01 * p < 0,05

M- aritmētiskais vidējais

Me - mediāna

SD - standartnovirze

A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients

K₄ - ceturtās kārtas moments

Visu skalu empīriskie sadalījumi gan pēc asimetrijas, gan ekscesa koeficienta veido normālu sadalījumu. Tas nozīmē, ka aritmētisko vidējo mēs varam uzskatīt par adekvātu centrālās tendences rādītāju.

Interesanti, ka asimetrijas koeficienti funkcionālās un iekšējo konfliktu neatkarības skalās ir negatīvi, savukārt emocionālās un uzskatu neatkarības skalās pozitīvi. Tas nozīmē, ka Funkcionālās neatkarības un Neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalās meitas vairāk ir uzrādījušas augstākas nekā zemākas balles, citiem vārdiem sakot, kopumā demonstrējušas izteiktāku funkcionālo neatkarību no savas mātes, kā arī lielāku brīvību no dažādām iekšējām negācijām attiecībās ar māti. Pozitīva asimetrija ir sastopama Emocionālās un Uzskatu neatkarības skalās, kas ļauj secināt, ka meitām vairāk ir raksturīga tendence būt ciešā emocionālā kontaktā ar savu māti, kā arī viņām ir izteiktāka uzskatu līdzība (empīriskā sadalījuma histogrammas skat. 1.pielikumā).

Tā kā Latvijā veiktajā pētījumā iekšējās saskaņotības rādītāji (skat.3.tabula) ir tikpat augsti kā Dž.Hofmana veiktajā aptaujā, tas ļauj domāt, ka aprakstošās statistikas rādītāji ir savstarpēji salīdzināmi (skat.8.tabulu).

8.tabula. *Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji Latvijas izlasei un ASV izlasei.*

PAA skalas	Latvijas izlase (n=224)		ASV izlase* (n=107)		t tests
	<i>X</i> vidējais	standartnov.	<i>X</i> vidējais	standartnov.	
Funkcionālā neatk.	33,00	9,20	31,00	10,00	1,79
Emocionālā neatk.	35,98	11,77	42,00	13,00	- 4,20 **
Neatk. no iekš.konfl.	65,75	15,55	80,00	15,00	- 12,87 **
Uzskatu neatkarība	25,75	9,24	25,00	11,00	0,54

* (Hofman, 1985)

** p < 0,001

Salīdzinot šajā pētījumā iegūto Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalu rezultātus ar metodikas autora iegūtajiem rezultātiem ASV, kur arī tika pētītas augstskolu studentes vecumā no 18 līdz 22 gadiem (Hoffman, 1985), varam redzēt (8.tabula), ka Latvijas sievietēm ir nedaudz vidējie rādītāji Funkcionālās un Uzskatu neatkarības skalās, bet tās nav statistiski nozīmīgi atšķirīgas. Statistiski nozīmīgi atšķiras Emocionālās neatkarības un Neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalu vidējie rādītāji.

Tālākajā gaitā tika pārbaudītas PAA skalu savstarpējās sakarības. Izmantojot Pīrsona korelācijas koeficientu, noskaidrojās, ka pastāv nozīmīga korelācija starp atsevišķām Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalām (skat. 9.tabulu).

9.tabula. *Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu korelāciju matrica meitu izlasei (n=224)*

	Funkcionālā neatkarība	Emocionālā neatkarība	Neatkarība no iekš. konfl.
Emocionālā neatkarība	0,66**		
Neatkarība no iekšējiem konfliktiem	0,24	- 0,04	
Uzskatu neatkarība	0,42**	0,40**	-0,31**

** p < 0,01 * p < 0,05

Statistiski nozīmīgi un pozitīvi korelē Funkcionālās un Emocionālās neatkarības skalas ($r = 0.66$), un Uzskatu neatkarības skalai ir vidēji cieša nozīmīga korelācija ar visām trim pārējām psiholoģiskās neatkarības skalām. Iegūtās korelācijas apstiprina oriģināla testa skalu savstarpējo saistību.

Meitu psiholoģiskā neatkarība un viņu priekšstats par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā.

Ņemot vērā Vecāku attieksmes aptaujas autoru norādi, ka emocionālā siltuma dimensija vecāku attieksmē pret bērnu ir dominējošā pār pārmērīgas kontroles dimensiju (Parker et.al., 1979), sākotnēji abu skalu saistība ar Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalām tika pētīta atsevišķi (Vecāku attieksmes aptaujas skalu aprakstošās statistikas rādītājus skat. 2.pielikumā). Tika veikta korelāciju analīze starp PAA skalām un Vecāku attieksmes aptaujas skalām. Tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīga sakarība starp emocionālā siltuma skalu un visām psiholoģiskās neatkarības skalām (skat.10.tabulu).

10.tabula. *Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) un Vecāku attieksmes aptaujas (VAA) skalu korelāciju matrica meitu izlasei (n=224)*

VAA skolas	PAA skolas			VAA skolas	
	Funkcionālā neatkarība	Emocionālā neatkarība	Neatkarība no iekš.konfl.	Uzskatu neatkarība	Emocionālais siltums
Emocionālais siltums	-0,40**	-0,39**	0,45**	-0,39**	
Pārmērīga kontrole	-0,09	-0,58**	-0,07	0,15*	-0,35**

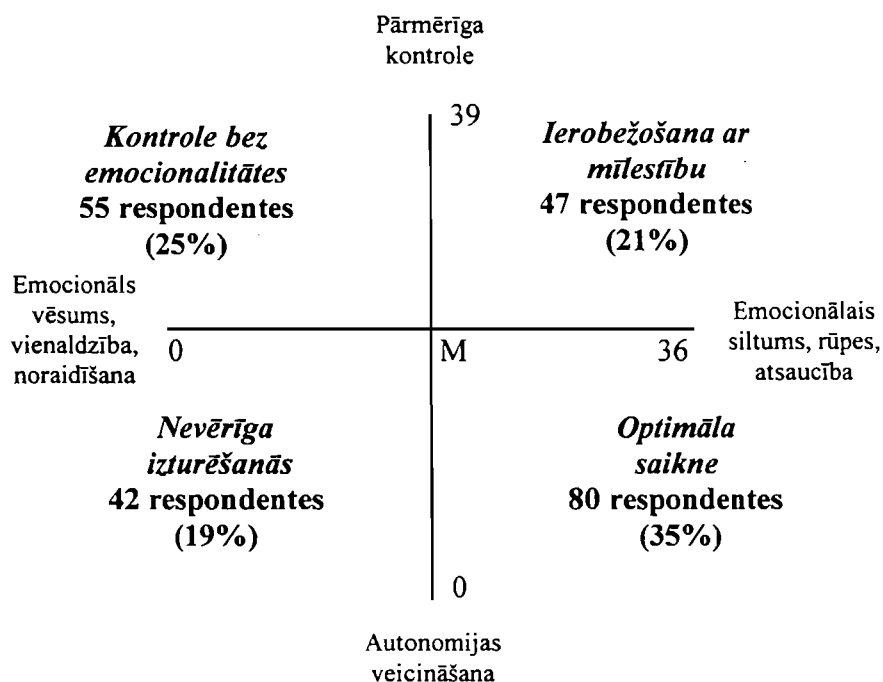
** p < 0,01 * p < 0,05

10.tabulā redzami korelācijas koeficienti parāda, ka pastāv statistiski nozīmīga negatīva sakarība starp emocionāli siltām attiecībām ar māti bērnībā un Funkcionālo, Emocionālo un Uzskatu neatkarību pieaugušo vecumā, kā arī nozīmīga pozitīva sakarība ar Neatkarību no iekšējiem konfliktiem. Pārmērīgas kontroles skala veido ciešu negatīvu korelāciju tikai ar emocionālo neatkarību un pozitīvu korelāciju ar uzskatu neatkarību.

Korelāciju analīze apliecina arī to, ka starp emocionālo siltumu un pārmērīgu kontroli pastāv statistiski nozīmīga negatīva korelācija.

Ņemot vērā, ka Vecāku attieksmes aptaujas Emocionālā siltuma un Pārmērīgās kontroles skolas var analizēt arī kā savstarpēji saistītas dimensijas (Parker et.al., 1979), darba turpmākajā gaitā visa respondentu grupa tika sadalīta četrās apakšgrupās

(skat.2.attēlu). Abu skalu aritmētiskie vidējie tika izmantoti kā skalu krustpunkts (Emocionālā siltuma skalai $M = 25,46$, Pārmērīgās kontroles skalai $M = 13,98$).

2.attēls. Vecāku attieksmes aptaujas(VAA) skalu mijattiecības un respondenšu sadalījums grupās.

- 1) optimālas saiknes grupa - tajā atrodas respondentes, kuras pēc VA aptaujas mātes izturēšanos bērībā raksturoja kā *emocionāli siltu un autonomiju veicinošu*. Šajā grupā iekļuva 35% respondentes
- 2) nevērīgas izturēšanās grupa - tajā atrodas respondentes, kuras pēc VA aptaujas mātes izturēšanos bērībā raksturoja kā *emocionāli vēsu un autonomiju veicinošu*. Šajā grupā iekļuva 19% respondentes
- 3) ierobežošana ar mīlestību grupa - tajā atrodas respondentes, kuras pēc VA aptaujas mātes izturēšanos bērībā raksturoja kā *emocionāli siltu un pārmērīgi kontrolējošu*. Šajā grupā iekļuva 21% respondentes

4) kontroles bez emocionalitātes grupa - tajā atrodas respondentes, kuras pēc VA aptaujas mātes izturēšanos bērībā raksturoja kā *emocionāli vēsu un pārmērīgi kontrolējošu*. Šajā grupā iekļuva 25% respondentes

Katrā no šīm grupām tika aprēķināti Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalu aprakstošās statistikas rādītāji (aprakstošās statistikas rādītājus un empīriskā sadalījuma atbilstību normālajam sadalījumam skat. 3. - 6. pielikumā), kā arī izdarīti aprēķini ar mērķi konstatēt, vai starp šo grupu aritmētiskajiem vidējiem ir statistiski nozīmīgas atšķirības. Grupās, kur empīriskais sadalījums atbilda normālajam sadalījumam, tika izmantota vienkāršā dispersiju analīze. Savukārt, tā kā Uzskatu neatkarības skalā optimālās saiknes grupas empīriskais sadalījums neatbilda normālajam sadalījumam, tad atšķirību noteikšanai tika izmantots Kruskola - Valisa rangū summu tests, kas ir alternatīva neparametriska metode dispersiju analīzei (Rašcevska & Kristapsone, 2000). Vidējie grupu rādītāji un dispersiju analīzes rezultāti attēloti 11 tabulā.

11.tabula. *Dažādu apakšgrupu (pēc VA aptaujas) PAA skalu vidējie aritmētiskie un secinošās statistikas rādītāji meitu izlasei*

PAA skalas	Optimālās saiknes grupa	Nevērīgas izturēšanās grupa	Ierobežoš. ar mīlestību grupa	Kontroles bezemoc. grupa	Fišera kritērijs	Kruskola Valisa testa vērtība
Funkcionālā neatkarība	32,17	37,28	27,04	36,02	13,82***	
Emocionālā neatkarība	34,31	42,02	29,38	39,41	12,34***	
Neatkarība no iekš.konfl.	75,13	67,90	61,95	53,69	30,73***	
Uzskatu neatkarība	22,30	27,55	23,64	30,20		27,46***

*** p < 0,001

Kā redzams, piederība noteiktai apakšgrupai (pēc VA aptaujas) ir statistiski nozīmīgi saistīta ar PAA skalu mērījumu rezultātiem. Lai varētu izdarīt secinājumus par statistiski nozīmīgām atšķirībām starp konkrētu grupu rezultātiem, tālākajā gaitā ar Post-hoc testa (LSD) palīdzību tika salīdzinātas apakšgrupu (pēc VA aptaujas) vidējās vērtības visās PAA skalās (Post-hoc testa rezultātus skat. 17.pielikumā). Funkcionālās neatkarības skalā statistiski nozīmīgi zemāks rezultāts, salīdzinot ar pārējām grupām, ir meitām, kuras

pieskaitāmas pie “Ierobežošanas ar mīlestību” grupas, t.i., bērnībā piedzīvojušas vienlaicīgi gan pārmērīgu kontroli, gan arī emocionālu siltumu attiecībās ar māti. Savukārt statistiski nozīmīgi augstāka funkcionālā neatkarība ir “Nevērīgas izturēšanās” un “Kontroles bez emocionalitātes” grupu respondentēm - šīs sievietes spēj visveiksmīgāk organizēt savu dzīvi bez mātes palīdzības. Savstarpēji šīs grupu respondentes funkcionālās neatkarības skalā statistiski nozīmīgas rezultātu atšķirības neuzrāda. Līdzīga aina ir vērojama arī Emocionālā neatkarības skalā. Statistiski nozīmīgi zemāki rezultāti, salīdzinot ar pārējām grupām, ir vērojami “Ierobežošanas ar mīlestību” grupas respondentēm - šīs sievietes ir emocionāli visatkarīgākās no mātes. Savukārt statistiski nozīmīgi augstāka emocionālā neatkarība ir “Nevērīgas izturēšanās” un “Kontroles bez emocionalitātes” grupu respondentēm - šīs sievietes, salīdzinot ar abu pārējo grupu sievietēm, mazāk izjūt vajadzību pēc mātes emocionālā atbalsta un tuvības. Savstarpēji šīs grupu respondentes emocionālās neatkarības skalā statistiski nozīmīgas rezultātu atšķirības neuzrāda. Neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalā pēc Post-hoc testa (LSD) rezultātiem ir vērojamas statistiski nozīmīgas vidējo rādītāju atšķirības starp visām grupām (pēc VA aptaujas). Visaugstākais rezultāts ir vērojams “Optimālās saiknes” grupas respondentēm - tām meitām, kas bērnībā ir izjutušas emocionālo siltumu attiecībās ar māti vienlaicīgi ar autonomijas veicināšanu, pieaugušo vecumā ir mazāk dažādu iekšēju konfliktu, vainas izjūtas, aizvainojuma un dusmu attiecībās ar māti. Savukārt visvairāk dažādu iekšējo negāciju pārdzīvo “Kontroles bez emocionalitātes” grupas respondentes. Uzskatu neatkarības skalā statistiski nozīmīgi augstāki rezultāti ir vērojami “Kontroles bez emocionalitātes” un “Nevērīgas izturēšanās” grupas respondentēm. Sievietēm, kuras mātes izturēšanos bērnībā raksturo kā emocionāli vēsu, salīdzinot ar pārējām grupām, ir raksturīga nozīmīgi augstāka neatkarība savos uzskatos un pārliecībās.

Tā kā Vecāku attieksmes aptaujas autori ir norādījuši, ka bērnības pieredze, kurā apvienojas emocionāls siltums un autonomijas veicināšana, ir uzskatāma par optimālu indivīda psihosociālajai attīstībai, tad īpaši jāuzsver PAA aptaujas rezultāti, kas iegūti “Optimālās saiknes” grupas respondentēm. Kā jau tika minēts iepriekš, šī grupa uzrāda statistiski nozīmīgi visaugstāko neatkarību no dusmām, aizvainojuma un iekšējiem

konfliktiem. Savukārt Funkcionālās un Emocionālās neatkarības skalās, šī grupa uzrāda vidēju rezultātu.

Šīs analīzes nobeidumā var secināt, ka *pastāv nozīmīga sakarība starp meitu psiholoģisko neatkarību no mātes 18 - 30 gadu vecumā un viņu priekšstatiem par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā.*

Meitu pašvērtējuma saistība ar psiholoģisko neatkarību no mātes un priekšstatu par mātes izturēšanos bērnībā.

Tālākajā pētījuma gaitā tika pētīta *saistība starp meitu pašvērtējumu un (1) viņu psiholoģisko neatkarību no mātes un (2) viņu priekšstatu par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā.*

Sākotnēji, lai noteiktu šīs sakarības, ar Pīrsona korelācijas koeficienta palīdzību tika noteikta saistība starp Rozenberga pašvērtējuma aptaujas (šīs aptaujas aprakstošās statistikas rādītājus skat. 2. pielikumā) un Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas un Vecāku attieksmes aptaujas skalām (skat. 12.tabulu).

12.tabula. *Rozenberga pašvērtējuma aptaujas un Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) un Vecāku attieksmes aptaujas (VAA) skalu korelāciju matrica meitu izlasei(n=224).*

	PAA				VAA	
	Funkcion. neatkarība	Emoc. neatkarība	Neatk.no iekš.konfl.	Uzskatu neatk.	Emocionālais siltums	Pārmērīga kontrole
Rozenberga pašvērtējuma aptauja	0,04	0,03	0,36**	-0,09	0,27**	-0,21**

** p < 0,01

Varam novērot, meitu pašvērtējums tikai ar PAA "Neatkarības no iekšējiem konfliktiem" skalu uzrāda nozīmīgu pozitīvu korelāciju, t.i., jo sieviete jūtas brīvāka no dusmām, aizvainojuma un vainas izjūtas attiecībās ar māti, jo viņas pašvērtējums ir augstāks, un otrādi. Meitu funkcionālā, emocionālā un uzskatu neatkarība nav saistīta ar viņu pašvērtējumu. Meitu pašvērtējumam ir nozīmīga pozitīva korelatīva saistība ar emocionālo siltumu bērnībā ($r=0,27$, $p<0,01$) un negatīva korelācija ar pārmērīgu kontroli ($r=-0,21$, $p<0,01$) (skat. 9.tab.). Iespējams, ka varētu pastāvēt arī pašvērtējuma atšķirības

jau iepriekš minētajās četrās apakšgrupās, kuras izveidotas pēc Vecāku attieksmes aptaujas abām dimensijām (Rozenberga pašvērtējuma skalas aprakstošās statistikas rādītājus šajās grupās un empīriskā sadalījuma atbilstību normālajam sadalījumam skat. 7. pielikumā). Tā kā VAA apakšgrupu pašvērtējuma skalas empīriskais sadalījums atbilda normālajam sadalījumam, tika lietota dispersiju analīze, lai noskaidrotu pašvērtējuma līmeņu atšķirības apakšgrupās pēc Vecāku attieksmes aptaujas (skat.13.tabulu).

13.tabula. *Dažādu apakšgrupu (pēc VA aptaujas) Rozenberga pašvērtējuma aptaujas vidējie aritmētiskie un secinošās statistikas rādītāji meitu izlasei*

Grupas pēc VAA	Pašvērtējums		Fišera kritērijs
	<i>X</i> vidējais	standartnovirze	
Optimālas saiknes grupa	31,75	5,03	
Nevērīgas izturēšanās grupa	30,45	5,27	5,67**
Ierobežošanas ar mīlestību grupa	30,91	4,86	
Kontroles bez emocionalitātes grupa	28,05	5,67	

** $p < 0,01$

Kā redzams, piederība noteiktai apakšgrupai (pēc VAA) ir statistiski nozīmīgi saistīta ar pašvērtējuma skalas rezultātiem. Lai varētu izdarīt secinājumus par statistiski nozīmīgām atšķirībām starp konkrētu grupu rezultātiem, ar Post-hoc testu (LSD) tika salīdzinātas apakšgrupu pašvērtējuma rezultātu vidējās vērtības (Post-hoc testa rezultātus skat. 17.pielikumā). Tika konstatēts, ka, salīdzinot ar pārējām grupām, statistiski nozīmīgi zemāks pašvērtējums ir “Kontroles bez emocionalitātes” grupas respondentēm, t.i., sievietēm, kuras mātes izturēšanos bērnībā vērtē kā pārmērīgi kontrolējošu un emocionāli vēsu. Starp trim pārējām grupām statistiski nozīmīgu atšķirību pašvērtējuma līmeņos nav, bet tendenču līmenī salīdzinoši augstāki pašvērtējuma rādītāji ir “Optimālās saiknes” grupas respondentēm.

Meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar dažādiem demogrāfiskiem rādītājiem.

Jau darba teorētiskajā daļā tika norādīts, ka meitas attiecības ar māti dzīves laikā var mainīties pie dažādiem dzīves svarīgiem notikumiem (Fischer, 1981), kā arī tās var būt saistītas ar meitu vecumu, izglītību u.c. demogrāfiskiem rādītājiem.

Līdz ar to papildus tika pētīts, *vai pastāv saistība starp meitu psiholoģisko neatkarību no mātes un viņu vecumu, ģimenes stāvokli, bērniem, ienākumiem, nodarbinātību, tautību, dzīves vietu un studiju kursu?*

Sākotnēji ar Pīrsona korelācijas koeficientu tika aprēķināta saistība starp meitu vecumu un Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalām. Noskaidrojās, ka vecumam ir nozīmīga pozitīva korelācija ar Funkcionālo neatkarību ($r=0,36$; $p<0,01$) un ar Emocionālo neatkarību ($r=0,28$; $p<0,01$). Ar Neatkarību no iekšējiem konfliktiem un Uzskatu neatkarību meitu vecumam saistības nav (attiecīgi $r=0,07$ un $r=0,05$).

Tālākajā gaitā izlase tika sadalīta grupās pēc dažādiem demogrāfiskiem kritērijiem:

- *ģimenes stāvoklis* (precējušās 8%, neprecējušās 92%);
- *pastāvīga drauga / partnera esamība* (pastāvīgs draugs ir 54% sieviešu, pastāvīga drauga nav 46% sieviešu);
- *bērni* (nav bērnu 90%, ir viens bērns 6%, ir divi un vairāk bērnu 4%);
- *dzīves vieta* (dzīvo ikdienā kopā ar māti 32%, dzīvo kopmītnēs un māti satiek nedēļas nogalēs 34%, pastāvīgi nedzīvo kopā ar māti 34%);
- *studiju kurss* (1.kursā studē 42%, 2.kursā - 22%, 3.kursā - 33%, 4.kursā - 3%);
- *vidējie ikmēneša ienākumi* (nav savu ienākumu (uztur vecāki) 22%, līdz 50Ls mēnesī saņem (studiju kredīts un stipendija) 40%, 50-100 Ls nopelna 30%, vairāk kā 100 Ls mēnesī nopelna 8%,);
- *nodarbinātība* (nestrādā, bet tikai studē 61%, nepilnu darba slodzi paralēli mācībām veic 24%, pilnu darba slodzi paralēli mācībām veic 15%);
- *tautība* (latvietes 92%, citas tautības 8%)

Grupu aprakstošās statistikas rādītājus un atbilstību normālajam sadalījumam PAA skalās skat. 8.-11. pielikumā. Ja pēc vienas pazīmes tika izdalītas trīs un vairāk apakšgrupas, saistība starp iepriekšminētajiem demogrāfiskajiem kritērijiem un psiholoģiskās neatkarības skalām tika noteikta ar vienfaktoru dispersiju analīzi, kas ļauj secināt, vai psiholoģiskās neatkarības rādītāji izdalītajās grupās ir atšķirīgi, kā arī vienlaicīgi secināt, vai atrašanās vienā vai otrā grupā statistiski nozīmīgi ietekmē psiholoģiskās neatkarības līmeni. Grupās, kuru empīriskais sadalījums neatbilda normālajam sadalījumam tika izmantots Kruskola - Valisa rangu summu tests, kas ir

alternatīva neparametriska metode dispersiju analīzei (Raščevska & Kristapsons, 2000). Ja pēc vienas pazīmes tika izdalītas tikai divas grupas, tad, vadoties pēc empīriskā sadalījuma atbilstības normālajam sadalījumam, atšķirību noteikšanai tika izmantots t vai U kritērijs (skat.14.tabulu).

14.tabula *Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu aprakstošās statistikas un secinošās statistikas rādītāji dažādās demogrāfisko kritēriju apakšgrupās meitu izlasei (n=224).*

Sadalījums apakšgrupās pēc demogrāfiskajiem kritērijiem	Funkcionālā neatkarība		Emocionālā neatkarība		Neatkarība no iekšējiem konfliktiem		Uzskatu neatkarība	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Ģimenes stāvoklis								
precējušās (n=19)	41,26	7,54	45,95	9,68	67,63	16,111	29,26	10,66
neprecējušās (n=205)	32,23	8,98	35,05	11,54	65,58	15,52	25,42	9,06
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	t = 4,25***		t = 3,99***		U = 1848,5		t = 0,11	
Partneris								
ir draugs (n=122)	34,07	9,33	36,79	12,07	65,61	16,65	25,50	9,84
nav drauga (n=102)	31,73	8,93	35,01	11,40	65,91	14,20	26,04	8,50
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	t = 1,91		t = 1,13		U = 6119,5		t = -0,43	
Bērni								
nav bērnu (n=203)	32,31	9,14	35,22	11,80	65,82	15,39	25,22	9,18
viens bērns (n=13)	37,69	6,86	41,00	8,68	67,46	17,28	29,08	7,14
divi un vairāk (n=8)	42,88	6,42	47,00	8,18	61,13	18,11	33,63	9,94
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	H = 12,96**		H = 11,48**		F = 0,43		F = 4,197*	
Dzīves vieta								
dzīvo ar māti (n=71)	31,54	9,33	39,04	10,34	64,76	16,81	26,14	9,23
satiek ned.nogalēs (n=76)	29,88	8,42	30,51	10,75	67,01	14,22	24,83	8,23
nedzīvo ar māti (n=77)	37,43	8,17	38,55	12,20	65,42	15,71	26,29	10,19
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	F = 16,10***		F = 13,86***		F = 0,41		F = 0,57	
Studiju kurss								
studē 1.kursā (n=91)	31,04	9,59	34,55	12,12	65,2	15,18	25,60	8,40
studē 2.kursā (n=50)	32,66	8,31	35,68	10,95	68,3	14,48	25,48	10,50
studē 3.kursā (n=73)	34,93	9,21	37,60	12,12	64,15	15,83	26,14	9,41
studē 4.kursā (n=10)	38,40	4,84	38,60	9,26	69,70	21,49	25,50	9,97
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	F = 3,75*		F = 1,09		F = 0,96		F = 0,07	
Ienākumi								
nav ienākumu (n=48)	29,40	8,39	34,15	10,1	66,88	15,90	24,52	9,81
līdz 50 Ls (n=91)	32,55	9,57	35,95	12,5	66,36	13,44	26,23	8,24
50 līdz 100 Ls (n=67)	35,09	8,76	37,06	11,36	63,90	17,03	26,45	10,2
virs 100 Ls (n=18)	37,68	7,93	37,11	13,49	66,00	18,85	24,42	8,93
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	F = 5,73**		F = 0,63		F = 0,47		F = 0,60	
Nodarbinātība								
nestrādā (n=137)	31,80	9,12	35,13	11,2	64,64	14,99	25,66	8,63
strādā nepilnu slodzi (n=54)	34,09	8,97	38,46	12,69	67,67	15,07	26,48	10,29
strādā pilnu slodzi (n=33)	36,18	9,22	35,42	12,34	67,21	18,43	24,88	10,08
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	H = 8,80*		H = 2,58		F = 0,90		F = 0,32	
Tautība								
latvietes (n=206)	33,00	9,01	35,93	11,60	65,43	15,68	25,70	9,17
citas tautības (n=18)	32,94	11,50	36,50	13,99	69,44	13,80	26,22	10,33
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	t = 0,03		t = -0,20		t = -1,05		t = -0,23	

*** p < 0.001, ** p < 0.01, * p < 0.05

F - Fišera kritērijs

H - Kruskola-Valisa rangū summu tests

t - T kritērijs

U - Manna- Vitnija U kritērijs

Kā redzams 14.tabulā, tieši Funkcionālās un Emocionālās neatkarības skalās ir novērojamas visvairāk statistiski nozīmīgas atšķirības demogrāfisko kritēriju apakšgrupās, savukārt Neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalas rādītājiem nav statistiski nozīmīgas saistības ar meitu demogrāfiskajiem rādītājiem. Funkcionālās un emocionālās neatkarības līmenis statistiski nozīmīgi atšķiras precētām un neprecētām sievietēm - abās jomās neatkarīgākas no mātes jūtas sievietes, kuras ir precējušās. Situācijās, kur pēc vienas pazīmes bija izdalītas trīs un vairāk apakšgrupas, ar Post-hoc testa palīdzību tika izvērtēts, starp kurām konkrētām apakšgrupām pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības (Post-hoc testa rezultātus skat.18.pielikumā). Statistiski nozīmīgi augstāki rezultāti Funkcionālās neatkarības skalā ir sievietēm, kurām ir bērni, salīdzinot ar sievietēm, kurām bērnu nav. Savukārt, Emocionālās un Uzskatu neatkarības skalās statistiski nozīmīgas atšķirības ir vērojamas starp respondentēm, kurām bērnu nav, un respondentēm, kurām ir divi un vairāk bērnu.. Izvērtējot meitu dzīves vietas saistību ar Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalām, statistiski nozīmīgi augstāki rezultāti Funkcionālās neatkarības skalā ir vērojami meitām, kuras ikdienā nedzīvo kopā ar māti. Savukārt Emocionālās neatkarības skalā statistiski nozīmīgi zemāki rezultāti, salīdzinot ar abām pārējām grupām, ir vērojami meitām, kuras studiju dēļ dzīvo kopmītnēs un māti satiek tikai nedēļas nogalē - tāpat šīs meitas izjūt nozīmīgi augstāku vajadzību pēc emocionālā atbalsta un tuvības ar māti. Studiju kurss, ienākumi un darba slodze ietekmē meitas funkcionālo neatkarību no mātes: neatkarīgākas, salīdzinot ar pirmā kursa studentēm, ir trešā un ceturtais kursu studentes; statistiski nozīmīga atšķirība funkcionālajā neatkarībā ir starp respondentēm, kuras nestrādā un respondentēm, kuras paralēli mācībām strādā pilnu slodzi; kā arī nozīmīgi mazāka mātes funkcionālā palīdzība ir nepieciešama meitām, kuru ikmēneša ienākumi pārsniedz 100Ls. Starp tautību un Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalām statistiski nozīmīga saistība nepastāv.

Tā kā šīs analīzes ietvaros tika noskaidrota Psiholoģiskās neatkarības aptaujas skalu saistība gan ar Vecāku attieksmes aptaujas rādītājiem, gan atsevišķiem meitu demogrāfiskajiem rādītājiem, tad papildus ar divfaktoru dispersiju analīzi tika pētīta meitu bērnības pieredzes (pēc VA aptaujas) un demogrāfisko rādītāju mijiedarbības saistība ar Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalām. Divfaktoru dispersiju analīzes rezultāti nebija statistiski nozīmīgi, un līdz ar to var secināt, ka katra atsevišķi - gan

piederība noteiktai bērības pieredzes grupai (pēc VA aptaujas), gan noteikti demogrāfiskie rādītāji - ir saistīti ar meitu psiholoģisko neatkarību pieaugušo vecumā, bet savstarpēji tie neveido tādu mijiedarbību, kas varētu ietekmēt psiholoģiskās neatkarības rādītājus.

Tātad pirmās analīzes nobeigumā varam atbildēt uz pirmo uzstādīto pētījuma jautājumu: *pastāv nozīmīga sakarība starp meitu psiholoģisko neatkarību no mātes 18 - 30 gadu vecumā un viņu priekšstatiem par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērībā, un meitu pašvērtējumam ir pozitīva nozīmīga saistība ar neatkarību no iekšējiem konfliktiem attiecībās ar māti, kā arī ar emocionālo siltumu un autonomijas veicināšanu bērībā no mātes puses.*

Vienlaicīgi ir atrasta arī atbilde uz papildus pētījuma jautājumu par meitu psiholoģiskās neatkarības saistību ar viņu demogrāfiskajiem rādītājiem: *pastāv saistība starp funkcionālo neatkarību, emocionālo neatkarību un meitu vecumu; pastāv saistība starp funkcionālo neatkarību no mātes un meitu ģimenes stāvokli, bērnu esamību, nodarbošanos, studiju kursu, dzīves vietu un ienākumiem; pastāv saistība starp meitu emocionālo neatkarību no mātes un ģimenes stāvokli, bērnu esamību un dzīves vietu; kā arī pastāv saistība starp meitu uzskatu neatkarību un bērnu esamību.*

Interpretācija.

Kā jau tika norādīts iepriekš, aplūkojot vispārējās tendences iegūto rezultātu sadalījumā, parādījās, ka pārsvarā meitām ir vērojama emocionālā tuvība un uzskatu līdzība attiecībās ar māti. Bet, interpretējot šo atklājumu, noteikti būtu jāņem vērā Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas izveidošanas principi (Hoffman, 1984). Kā zināms, šī aptauja ir izveidota, vadoties pēc P.Blosa (Blos, 1979) teorētiskajām nostādnēm par separācijas - individuācijas procesiem pusaudžu vecumā, kur kā centrālā tiek ietverta doma par atdalīšanos no vecākiem kā vienu no galvenajiem attīstības uzdevumiem. Šajā sakarā jau iepriekš R.Raiens un Dž.Linčs (Ryan, & Lynch, 1989) vieni no pirmajiem sāka runāt par to, ka, mērot emocionālo autonomiju, pastāv risks to novērtēt kā radniecīgu neveselīgai atdalīšanās (*detachment*) nevis veselīgai autonomijai. Citi autori (Rice & Fitzgerald, 1995) pieļauj, ka kaut kas līdzīgs varētu būt noticis arī ar Psiholoģiskās

atdalīšanās aptauju. Līdz ar to kļūst saprotams, kāpēc kopumā meitas tiecas demonstrēt gan lielāku emocionālo, gan uzskatu atkarību attiecībās ar māti. Te nav runa par nespēju atdalīties no mātes, bet gan par attiecību turpināšanu un tuvības saglabāšanu. Arī piesaistes teorijas pārstāvji norāda, ka ir milzīgs pārpratums piesaistes uzvedību, kas izpaužas pieaugušo gados, uztvert kā nevēlamu vai regresīvu parādību (Boulbijs, 1998).

Šis novērojums lielā mērā saskan ar jau teorijās aplūkotajām atziņām (Chodorow, 1978; Gilligan, 1982; Jordan, 1991; Surrey, 1985), ka sieviete savā attīstībā attiecībās ar māti nevirzās uz atdalīšanos, bet gan emocionālā tuvība ar māti tiek saglabātas arī pieaugušo vecumā. No šīs pozīcijas arī kļūst saprotams tas, ka vairums meitu ir demonstrējušas emocionālo atkarību attiecībās ar māti.

Veicot rezultātu salīdzinājumu Latvijas un ASV izlasei, redzams, sievietes Latvijā uzrāda zemāku neatkarību neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalā, t.i., viņām ir izteiktāka vainas izjūta, dusmas, aizvainojums, neatrisinātas problēmas attiecībās ar māti un neuzticēšanās savām mātēm nekā ASV jauniešiem. Tas ļauj domāt, ka sievietēm Latvijā ir vairāk raksturīga dusmu un aizvainojuma uzkrāšana, neizpaušana un paturēšana sevī nekā tas ir sievietēm ASV. Lielā mērā tas būtu skaidrojams ar audzināšanu, kas nav atbalstījusi emociju izpaušanu un izrādīšanu ne ģimenē, ne sabiedrībā vispār. Zemāki rezultāti uzrādās arī emocionālās neatkarības skalā, kas norāda, ka Latvijas sievietes izjūt lielāku emocionālo atkarību attiecībās ar māti, t.i., vairāk izjūt nepieciešamību pēc atbalsta, pozitīva novērtējuma, tuvības ar savu māti nekā tas ir ASV.

Pētot Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalu savstarpējās korelācijas, visciešāk saistīta ir funkcionālā un emocionālā neatkarība. Šis rezultāts pilnā mērā sakrīt arī ar Hofmana veiktajiem pētījumiem (Hoffman, 1984), kur starp šīm skalām parādījās cieša korelācija ($r=0,55$). Autors atzīmē, ka šīs divas skalas pēta savstarpēji saistītus komponentus. Var secināt, ka meitas, kuras jūtas emocionāli tuvākas savai mātei, tai pat laikā vai nu nespēj (vai arī neizjūt vajadzību) veidot savu personisko dzīvi un tikt galā ar dažādām sadzīvīskām problēmām bez mātes palīdzības, kā arī savos uzskatos vairāk piekrīt mātes domām un attieksmei.

Jāpiezīmē, ka meitas, kuras demonstrējušas augstāku iekšējo konfliktu neatkarību, norāda uz zemāku uzskatu neatkarību, t.i., aizvainojums, dusmas, vainas izjūta un aizdomīgums attiecībās ar māti saistās ar uzskatu atšķirībām. Un otrādi - meitas, kuras

attiecības ar māti vērtē kā brīvas no savstarpējiem konfliktiem, aizvainojuma un dusmām, demonstrē lielāku uzskatu sakritību ar māti. Šī saistība, šķiet, norāda, ka meitu vajadzība identificēties ar mātes uzskatiem turpinās arī pieaugušo vecumā, jo meitas, kuras savas attiecības ar māti vērtē kā labas, nebūt neuzskata par nepieciešamu būvēt atšķirīgus vai pretējus uzskatus. Šis rezultāts sakrīt gan ar teorētiskajām nostādnēm par meitu pagarināto identificēšanos ar māti (Chodorow, 1978), gan arī ar pētījumos gūtajiem rezultātiem, ka pat pieaugušām meitām ir novērojama spēcīga identifikācija ar māti (Smith, Mullis & Wayne Hill, 1995; Smith, Wayne Hill & Mullis, 1998).

Meklējot atbildi uz izvirzīto pētījuma jautājumu - emocionālais siltums attiecībās ar māti bērnībā nozīmīgi korelē ar zemu funkcionālo, emocionālo un uzskatu neatkarību, kā arī ir vienlaikus saistīts ar neatkarību no iekšējiem konfliktiem. Tas nozīmē, ka sievietes, kuras uzrāda savas attiecības ar māti bērnībā kā emocionāli siltas, atbalstošas un mīļas, arī pieaugušo vecumā vairāk tiecas uz emocionālo tuvību ar māti, izjūt nepieciešamību pēc mātes atbalsta un palīdzības personiskās dzīves organizēšanā un norāda uz līdzīgiem uzskatiem ar māti. Vienlaicīgi mātes atsaucība un emocionālais siltums bērnībā ir saistīts ar meitas spēju veidot brīvas attiecības ar māti pieaugušo vecumā.

No šīm sakarībām var izdarīt divus secinājumus. Pirmkārt, apstiprinās jau iepriekš paustās atziņas (Chodorow, 1978; Surrey, 1985; Jordan, 1991; Gilligan, 1982), ka meitas attiecības ar māti nevirzās uz atdalīšanos un separāciju, bet emocionālās saites un tuvība, ja tāda ir veidojusies bērnībā, tiek saglabāta arī turpmākā laikā. Arī citi pētījumi ir pierādījuši, ka jauni pieaugušie nebūt neattālinās no savas ģimenes, lai veidotu savu personisko izaugsmi (Steinberg, 1990), un pārsvarā meitas attiecības ar māti visas dzīves garumā var raksturot kā siltas, draudzīgas un līdzjūtīgas (Baruch & Barnett, 1983; Fischer, 1981). Šī atklātā saistība liek domāt par vēl kādu būtisku iezīmi mātes un meitas attiecībās - šīs attiecības paliek relatīvi nemainīgas laika gaitā, jo emocionālais siltums bērnībā nozīmīgi ir saistīts ar emocionālo atbalstu un brīvību no aizvainojuma un dusmām arī pieaugušo vecumā, un otrādi - emocionāls vēsums bērnībā ir saistīts ar emocionālu distancēšanos, dusmām, aizvainojumu, neuzticēšanos un vainas izjūtu attiecībās ar māti pieaugušo vecumā. Ir pierādīts, ka, ja bērnībā starp bērnu un vecākiem eksistē spēcīga emocionālā saite, veidojas vide, kur konflikti tiek risināti atklāti (Smith,

Wayne Hill & Mullis, 1998). Līdz ar to kļūst skaidri arī šī pētījuma rezultāti - ja meita bērnībā nav sajutusi emocionālo siltumu no mātes puses, viņai nav bijusi iespēja pārrunāt negatīvās emocijas, izrunāt un atrisināt konfliktus, kas ir uzkrājušies, tad pieaugušo vecumā tās var parādīties kā zema neatkarība no iekšējiem konfliktiem.

Un otrkārt, šajā pētījumā atklātās sakarības ļauj secināt, ka no četrām Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalām par veselīgu psiholoģiskās neatkarības līmeni liecina augsti rādītāji tikai "Neatkarības no iekšējiem konfliktiem" skalā. Pārējās skalās augsti rezultāti liecina vairāk par atdalīšanos (*detachment*) un distancēšanos no mātes, ko vairāki autori (Lopez et.al., 1988; Rice & Fitzgerald, 1995) atzīst kā neveselīgu psiholoģiskās neatkarības līmeni.

Atbildot uz jautājumu par pārmērīgas kontroles saistību ar psiholoģisko neatkarību, noskaidrojās, ka mātes pārlieku kontrolējoša izturēšanās bērnībā ir nozīmīgi saistīta ar zemu emocionālo un augstu uzskatu neatkarību pieaugušo vecumā. Tas ļauj secināt, ka meitas, kas ir piedzīvojušas lielāku mātes kontroli bērnībā un šobrīd jūtas emocionāli atkarīgākas no savām mātēm, tiecas demonstrēt lielāku atšķirību savos un mātes uzskatos. Šis novērojums zināmā mērā saskan ar citiem pētījumiem (Bengtson & Kuypers, 1971 kā cit. Fischer, 1981) par to, ka jauniem pieaugušiem ir raksturīga tendence pārspīlēt savas atšķirības uzskatos un vērtībās no vecākiem. Pētījuma autori to saista ar bērnu vēlmi būvēt savu neatkarību. Citi pētnieki (Rivers, Barnett & Baruch, 1979) norāda: tā kā meita vienkārši nevar sevi piespiest būt atšķirīgai no mātes, viņa kaut kādā līmenī identificējas ar māti, bet pūlas to noliegt varbūt pat visa mūža garumā. Arī šī pētījuma ietvaros var runāt par nespēju pie kontrolējošas bērnības pieredzes emocionāli individuēties attiecībās ar māti, kas tiek kompensēts ar īpašu sava viedokļa un uzskatu atšķirību uzsvēršanu.

Detalizētāks priekšstats veidojas, veicot analīzi četrās apakšgrupās, kas sadalītas pēc Vecāku attieksmes aptaujas emocionālā siltuma un pārmērīgas kontroles skalu mijattiecībām (skat.2 attēlu). Balstoties uz šīs aptaujas autoru atziņām, kā veselīgas attīstības priekšnoteikums tiek izdalīta atrašanās "Optimālās saiknes grupā" (Parker et.al., 1979), kur meitas bērnībā piedzīvojušas emocionālo siltumu un vienlaicīgu autonomijas veicināšanu. To, ka šāda bērnības pieredze tiešām var tikt apzīmēta kā veselīga, apstiprina arī šī pētījuma rezultāti - šīs grupas respondentes uzrāda visaugstāko brīvību no

dažādām iekšējām negācijām attiecībās ar māti. Attiecības tiek definētas kā harmoniskas un brīvas no konfliktiem, dusmām, aizvainojuma un vainas izjūtas, ko atsevišķi autori (Lopez et. al., 1988) atzīmē kā atbilstošāko kritēriju psiholoģiskajai neatkarībai. Runājot par funkcionālo un emocionālo neatkarību, šai grupai nav raksturīgi ne viszemākie, ne arī visaugstākie rezultāti. Šķiet, ka šajā situācija beidzot varam runāt par veselīgām emocionālām un funkcionālām attiecībām ar māti - meita pēc Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas uzrāda vidēju emocionālās un funkcionālās neatkarības līmeni, t.i., viņa nejūtas atdalījusi un pazaudējusi tuvību ar māti, bet tai pašā laikā šīs attiecības nav saplūdušas. Šāds apgalvojums sasaucas arī ar iepriekš veiktajiem pētījumiem (Miltuze & Sebre, 1999), kur arī tika pētītas veselīgas mātes un meitas savstarpējās attiecības - attiecības, kuras nav saplūdušas, un nav distancētas. Šajā pētījumā atklājās, ka tieši šo veselīgo attiecību grupas meitām ir raksturīga tendence uz augstāku pašvērtējumu, salīdzinot ar pārējām grupām.

Nozīmīgi viziteiktākā emocionālā un funkcionālā atkarība ir vērojama "Ierobežošanas ar mīlestību" grupā - meitām, kuras mātes izturēšanos bērnībā raksturo kā emocionāli siltu, bet pārlietu kontrolējošu. Savukārt, gan funkcionāli, gan emocionāli visneatkarīgākās (jeb visvairāk atdalījušās) ir meitas "Nevērīgas izturēšanās" un "Kontroles bez emocionalitātes" grupās, t.i., grupās, kur bērnībā meita nav saņēmusi emocionālo siltumu no mātes. Šis novērojums pilnā mērā apstiprina piesaistes teorijas ietvaros paustās atziņas, ka rūpju un mīlestības trūkums no vecāku puses liek indivīdam agri attīstīt pašam savu patstāvību, un šīs grupas sievietes varētu tikt pieskaitītas pie "noliedzozo" pieaugušo grupas (Main et al., 1985), kuru šī brīža attiecības ar māti raksturojas ar atdalīšanos (*detachment*) nevis veselīgu savstarpēju mijiedarbību.

Lai gan iegūtie pētījuma rezultāti saskan ar teorētiskajām nostādnēm par mātes un meitas attiecībām, mēs nevaram aizmirst, ka informācija par mātes izturēšanos pret meitu bērnībā ir iegūta, izejot no meitu tagadnes atmiņām un vērtējuma. Līdz ar to ir iespējams, ka tagadnes attiecības ar māti zināmā mērā veido meitas izjūtu un priekšstatu par attiecībām bērnībā, t.i., ja šobrīd attiecības ar māti ir emocionāli siltas un tuvas, meita, iespējams, to pašu saskatīs arī savā bērnībā, un savukārt, ja šobrīd meita pārdzīvo domstarpības ar māti un jūtas nesaprasta, arī attiecības pagātnē var tikt pakļautas šim redzes punktam.

Runājot par meitu pašvērtējuma saistību ar psiholoģisko neatkarību un attiecībām bērībā, varējām redzēt, ka pašvērtējums ir visciešāk saistīts ar neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalu, t.i., augstāks pašvērtējums nozīmīgi ir saistīts ar brīvību no iekšēja aizvainojuma, dusmām un vainas izjūtas attiecībās ar māti, un otrādi - zems pašvērtējums saistās ar atkarību no iekšējiem konfliktiem. Analizējot pašvērtējuma saistību ar meitas attiecībām ar māti bērībā, tika atklāts, ka statistiski nozīmīgi zemāks pašvērtējums ir "Kontroles bez emocionalitātes" grupas respondentēm, t.i., sievietēm, kas bērībā nav saņēmušas emocionālu siltumu un mīļumu, bet vienlaicīgi izjutušas pārmērīgu kontroli un ierobežošanu. Savukārt, tendenču līmenī augstāks pašvērtējums ir "Optimālās saiknes grupas" respondentēm. Tas vēlreiz apstiprina iepriekš paustās atziņas (Miltuze & Sebre, 1999), ka tieši veselīgas attiecības ar māti var uzskatīt par vienu no pamatelementiem augsta pašvērtējuma attīstīšanā. Paralēli vairākos pētījumos ir atzīts, ka pozitīvas attiecības ar māti nozīmīgi ir saistītas ar meitas pašcieņu, prieku, apmierinātību ar dzīvi un optimismu (Baruch & Barnett, 1983), kā arī meitas pašvērtējums ir saistīts ar no mātes saņemto emocionālo atbalstu, uzticēšanos, tuvību, savstarpējo mijiedarbību (Goldberg, 1994) un mātes pieejamību bērībā (Hojat, 1996). Savukārt, kontrole bez emocionalitātes ir pilnīgi pretēja tai, ko var uzskatīt par veselīgu priekšnoteikumu indivīda psihosociālajai attīstībai. Piemēram, piesaistes teorijas ietvaros ir pierādīts, ka emocionāli visstabilākie bērni, kas visveiksmīgāk izmanto viņiem sniegtās iespējas (tātad, te varētu būt runa arī par stabilitu, veselīgu pašvērtējumu), ir tie, "kuru vecāki, veicinot savu bērnu autonomiju, vienlaikus ir vispieejamākie un atsaucīgākie" (Boulbijs, 1998, 17). Tāpēc nav brīnums, ka kontrole un ierobežošana (autonomijas veicināšanas vietā), un emocionāls vēsums (atsaucības vietā) no mātes puses nozīmīgi ir saistīts ar meitas zemu pašvērtējumu.

Tālāk pievērsīšos sieviešu psiholoģiskās neatkarības saistībai ar viņu vecumu un dažādiem demogrāfiskajiem rādītājiem. Kā jau tika minēts iepriekš, funkcionālās neatkarības skalā ir vērojamas statistiski nozīmīgas atšķirības gandrīz visās pēc demogrāfiskajiem rādītājiem sadalītajās apakšgrupās. To var arī saprast, jo funkcionālā neatkarība nozīmē meitu spēju tikt galā ar dažādām sadzīves un personiskām lietām bez vecāku palīdzības, savukārt vairāki izvēlētie demogrāfiskie kritēriji attiecas uz līdzīgām situācijām (piemēram, ienākumu līmenis, dzīvošana kopā ar māti vai atsevišķi. darba slodze, ģimenes stāvoklis u.c.). Līdz ar to pētījuma rezultāti nepārsteidz konstatējot, ka

precētās meitas mazāk kā neprecētās iesaista māti savu ikdienas problēmu risināšanā, kā arī emocionāli ir neatkarīgākas attiecībās ar māti. To var saprast, jo normālā situācijā precētām sievietēm bez mātes atbalsta nāk klāt arī vīra atbalsts, un grūtās situācijās palīdzība pirmām kārtām tiek meklēta pie vīra nevis pie mātes.

Līdzīga aina atklājas arī saistībā ar bērnu esamību. Meitas, kurām pašām vēl nav bērnu, uzrāda lielāku funkcionālo un emocionālo atkarību nekā tās, kurām bērni ir. Tātad šīs meitas izjūt sevi emocionālāk tuvāk mātēm, kā arī vairāk iesaista māti dažādu savu sadzīves problēmu risināšanā. Savā ziņā šis rezultāts sasaucas ar citiem pētījumiem, kur parādījās, ka meitas, kas pašas vēl nav mātes, uzskatīja, ka saņem no savām attiecībām ar māti vairāk kā tās, kas pašas jau ir mātes (Baruch, & Barnett 1983).

Pētot meitu dzīves vietas saistību ar psiholoģisko neatkarību, atklājās, ka emocionāli visciešāk ar mātēm ir saistītas tās meitas, kuras studē Rīgā, dzīvo kopmītnēs un māti satiek tikai nedēļas nogalēs. Šo situāciju labāk var izprast, ja ņemam vērā, ka gan dzīvojot ikdienā kopā ar māti, gan arī ilgstoši dzīvojot patstāvīgi, meitai nebūs tik aktuāls emocionālās tuvības jautājums. Pirmajā gadījumā viņai ir iespēja saņemt mātes emocionālo atbalstu katru dienu, un līdz ar to šī vajadzība ir apmierināta, savukārt - ja meita ir izveidojusi savu dzīvi tā, lai dzīvotu atsevišķi, tad, iespējams, iekšēji vairs neizjūt tik lielu nepieciešamību pēc emocionālā atbalsta un palīdzības personiskajā dzīvē. Bet meitas, kuras studiju dēļ atstāj vecāku mājas, nonāk tādā kā "mākslīgās atšķirtības" situācijā, kad mātes emocionālā atbalsta trūkums ikdienā ir sevišķi jūtams un aktuāls.

Runājot par studiju kursu, ienākumiem un nodarbinātību, liekas loģiski, ka vislabāk ar dažādām ikdienas praktiskām lietām bez mātes palīdzības galā tiek meitas ar mēneša ienākumiem virs 100Ls, 4.kursa studentes un tās, kuras paralēli mācībām strādā vēl pilnu darba slodzi. Un pretēji - visvairāk mātes palīdzība ir nepieciešama meitām, kuras nestrādā, kurām nav savu ienākumu, un kuras studē pirmajā kursā.

Interesanti, ka partnera esamība nekādā veidā nesaistās ar nevienu no psiholoģiskās neatkarības skalām, t.i., nav statistiski nozīmīgu atšķirību respondentēm, kurām partneris ir un respondentēm, kurām pastāvīga drauga nav. Tai pat laikā laulību statuss saistās gan ar funkcionālo, gan emocionālo neatkarību. Šis rezultāts ļauj domāt, ka tomēr daudz nozīmīgāk meitas attiecības ar māti mainās tieši oficiālu laulību rezultātā, bet drauga esamība tās neietekmē.

4.2. Meitu psiholoģiskā neatkarība attiecībās ar māti un tās saistība ar māšu priekšstatu par savu emocionālo siltumu un kontroli bērnībā, un māšu pašvērtējumu.

Otrās analīzes ietvaros tiek analizēti meitu un māšu pāri (n=148). Šīs analīzes mērķis ir noskaidrot meitu psiholoģiskās neatkarības saistību ar mātes priekšstatiem par savu attieksmi pret meitu bērnībā, mātes pašvērtējumu, kā arī papildus pētīt meitu psiholoģiskās neatkarības saistību ar atsevišķiem māšu demogrāfiskajiem rādītājiem. Šī analīze paredz sniegt atbildi uz otro pētījuma jautājumu. Vienlaicīgi šīs analīzes ietvaros tiek savstarpēji salīdzināti meitu un māšu pašvērtējumi un priekšstati par mātes izturēšanos bērnībā.

Analīzes plāns

- Meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar māšu priekšstatu par emocionālo siltumu un kontroli pret meitu bērnībā un māšu pašvērtējumu.
- Meitu un māšu pašvērtējuma un priekšstatu par attiecībām bērnībā salīdzinājums.
- Meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar māšu vecumu, profesiju, izglītību, ģimenes stāvokli, ienākumiem un darba slodzi.
- Interpretācija.

Meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar māšu priekšstatu par emocionālo siltumu un kontroli pret meitu bērnībā un māšu pašvērtējumu.

Šajā pētījuma daļā vispirms tiek meklēta atbilde uz uzstādīto otro pētījuma jautājumu:

Kādas ir savstarpējās saistības starp pieaugušu meitu psiholoģisko neatkarību no mātes, māšu priekšstatiem par savu emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un māšu pašvērtējumu?

Sākotnēji, lai noteiktu šīs saistības, ar Pīrsona korelācijas koeficienta palīdzību tika noteikta saistība starp Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (kuru aizpildīja meitas) skalām un Rozenberga pašvērtējuma un Vecāku attieksmes aptaujas skalām (abas šīs aptaujas aizpildīja mātes). Aprēķinātos korelāciju koeficientus skat.15.tabulā.

15.tabula. Meitu Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) un māšu Vecāku attieksmes aptaujas (VAA) un Rozenberga pašvērtējuma aptaujas skalu korelāciju matrica (n=148)

	Meitu funkcionālā neatkarība	Meitu emocionālā neatkarība	Meitu neatkarība no konfl.	Meitu uzskatu neatkarība	Māšu emocionālais siltums	Māšu pārmērīga kontrole
Māšu emocionālais siltums	-0,27**	-0,12	0,02	-0,06		
Māšu pārmērīga kontrole	-0,03	-0,14	0,01	-0,02	-0,24**	
Māšu pašvērtējums	0,10	0,15	-0,07	0,08	0,26**	-0,19*

** p < 0,01 * P < 0,05

Kā redzams 15.tabulā savstarpēja statistiski nozīmīga saistība ir novērojama tikai starp mātes priekšstatu par savu emocionālo siltumu pret meitu bērnībā un meitas funkcionālo neatkarību. Ar citām psiholoģiskās neatkarības skalām nekorelē ne mātes pašvērtējums, ne priekšstats par kontroli bērnībā.

Tātad atbilde uz izvirzīto pētījuma jautājumu ir: *saistība pastāv tikai starp meitas funkcionālo neatkarību un mātes priekšstatu par savu emocionālo siltumu pret meitu bērnībā, savukārt starp mātes priekšstatu par kontroli bērnībā un meitu psiholoģisko*

neatkarību saistība nepastāv. Arī mātes pašvērtējums nav saistīts ar meitu psiholoģisko neatkarību.

Paralēli varam novērot, ka mātes pašvērtējums ir saistīts ar viņas priekšstatiem par savu izturēšanos pret meitu bērnībā - pozitīva saistība ir novērojama ar emocionālo siltumu, savukārt negatīva - ar pārmērīgu kontroli. Tas ļauj secināt, ka mātes ar augstāku pašvērtējumu vērtē savu izturēšanos pret meitu bērnībā kā emocionāli siltāku un autonomiju veicinošu.

Meitu un māšu pašvērtējuma un priekšstatu par attiecībām bērnībā salīdzinājums.

Tālākā pētījuma gaitā tika salīdzināti meitu un māšu priekšstati par mātes izturēšanos pret meitu bērnībā (pēc Vecāku attieksmes aptaujas), kā arī veikts abu grupu pašvērtējumu salīdzinājums.

Sākotnēji ar Pīrsona korelācijas koeficienta palīdzību tika pārbaudīts, vai eksistē saistība starp mātes un meitas priekšstatiem par mātes izturēšanos bērnībā un vai eksistē saistība starp mātes un meitas pašvērtējumiem. Tad ar t - kritēriju divām atkarīgām izlasēm tika noteikts, vai eksistē statistiski nozīmīgas atšķirības (skat. 16.tabulu).

16.tabula. *Meitu un māšu Vecāku attieksmes aptaujas skalu un Rozenberga pašvērtējuma aptaujas aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji un korelāciju koeficienti (n=148)*

Skalas	Grupas (n=148)	X vidējais	standart novirze	t - kritērijs	Pīrsona korelācijas koeficients
Emocionālais siltums bērnībā	<i>Meitas</i>	25,42	7,40	-3,90***	0,07
	<i>Mātes</i>	28,22	5,17		
Pārmērīga kontrole bērnībā	<i>Meitas</i>	13,31	7,13	0,87	0,20*
	<i>Mātes</i>	12,74	5,39		
Pašvērtējums	<i>Meitas</i>	29,79	5,56	0,52	0,07
	<i>Mātes</i>	29,48	5,18		

*** p < 0,001; * p < 0,05

Kā redzams, nozīmīga korelatīva sakarība mātes un meitas uzskatos par izturēšanos bērnībā ir vērojama tikai pārmērīgas kontroles skalā, t.i., ja meitas novērtē mātes izturēšanos kā kontrolējošu, tad arī mātes to novērtē tāpat, un otrādi. Tas nozīmē,

ka mātes un meitas ir līdzīgos uzskatos par to, vai māte ir bijusi pārmērīgi kontrolējoša pār meitu vai veicinājusi meitas autonomiju. To pierāda arī statistiski nenozīmīgā t - kritērija vērtība kontroles skalā, kas ļauj secināt, ka atšķirības mātes un meitas uzskatos nav novērojamas. Pavisam cita aina ir novērojama emocionālā siltuma skalā. Šeit nav novērojama nekāda statistiski nozīmīga sakarība starp mātes un meitas uzskatiem par emocionālā siltuma izrādīšanu bērībā no mātes puses, savukārt, salīdzinot abu izlašu vidējos rādītājus, parādās statistiski nozīmīgas atšķirības starp māšu un meitu uzskatiem. Mātes uzskata, ka ir bijušas daudz vairāk emocionāli rūpīgākas un atsaucīgākas nekā to uzskata viņu meitas. Māšu un meitu pašvērtējumu līmeņos neparādās ne statistiski nozīmīgas saistības, ne atšķirības.

Tātad kopumā varam secināt, ka

- 1) *pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības emocionālā siltuma skalā mātēm un meitām, savukārt kontroles skalā ir nozīmīga korelācija starp meitu un māšu priekšstatiem par mātes izturēšanos bērībā pret meitu.*
- 2) *starp māšu un meitu pašvērtējuma līmeņiem nepastāv nozīmīgas korelācijas, kā arī statistiski nozīmīgas atšķirības pašvērtējuma līmeņos.*

Tā kā aptaujās, kas tika piedāvātas gan mātēm, gan meitām, bija iekļauts jautājums “Lūdzu novērtē, cik bieži Tev ir konflikti ar savu māti / meitu”, tad papildus tika salīdzināti meitu un māšu priekšstati par viņu savstarpējo konfliktu biežumu. Rezultāti parādīja, ka ir novērojama nozīmīga korelācija ($r = 0,49$; $p < 0.001$) starp meitu un māšu priekšstatiem par savstarpējo konfliktu biežumu, t.i., pieaugot meitas konfliktu līmenim, pieaug arī mātes konfliktu līmenis, un otrādi. Bet vienlaicīgi ar t - kritērija divām atkarīgām izlasēm palīdzību ir konstatēta arī statistiski nozīmīga atšķirība mātes un meitas uzskatos par konfliktēšanas biežumu (skat.17.tabulu).

17. tabula. *Māšu un meitu priekšstatu par savstarpējo konfliktu biežumu aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji.*

	X vidējais	standartnovirze	standartklūda	T kritērijs
Meitas (n=148)	1,18	0,82	0,07	4,18***
Mātes (n=148)	0,91	0,74	0,06	

***p < 0,001

Kā redzams, meitas statistiski nozīmīgi vairāk kā mātes norāda uz savstarpējiem konfliktiem viņu attiecībās.

Meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar māšu vecumu, profesiju, izglītību, ģimenes stāvokli, ienākumiem un darba slodzi

Kā jau bija minēts iepriekš, papildus tika pētīta arī meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar dažādiem māšu demogrāfiskajiem rādītājiem (vecuma, ģimenes stāvoklis, bērni, profesija, ienākumi, nodarbinātība, izglītība, tautība).

Pētot meitu psiholoģiskās neatkarības saistību ar māšu vecumu, ar Pīrsona korelācijas koeficienta palīdzību tika konstatēta statistiski nozīmīga pozitīva sakarība starp mātes vecumu un meitas funkcionālo un emocionālo neatkarību (skat.18.tabulu).

18. tabula. *Meitu Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu un mātes vecuma korelāciju matrica (n = 148)*

	Funkcionālā neatkarība	Emocionālā neatkarība	Neatkarība no iekšējiem konfliktiem	Uzskatu neatkarība
Mātes vecums	0,26**	0,28**	0,12	0,14

** p < 0.01

Tātad varam secināt, ka pieaugot mātes vecumam, pieaug arī meitu funkcionālā un emocionālā neatkarība, savukārt neatkarībai no iekšējiem konfliktiem un uzskatu neatkarībai saistības ar mātes vecumu nav.

Tālāk tika aplūkota meitu psiholoģiskās neatkarības saistība ar citiem māšu demogrāfiskajiem rādītājiem. Lai vieglāk varētu veikt šo analīzi, līdzīgi kā 4.1.nodaļā, meitu izlase (n=148) tika sadalīta apakšgrupās pēc dažādiem māšu demogrāfiskajiem rādītājiem. Izveidojās šādas apakšgrupas:

- *mātes ģimenes stāvoklis* (precējušās 67%, neprecējušās 4%, šķīrušās 15%, atraitnes 14%);
- *pastāvīga drauga / partnera esamība* (pastāvīgs draugs ir 78% sieviešu, pastāvīga drauga nav 22% sieviešu);

- *bērni* (ir viens bērns 16%, ir divi bērni 59%, trīs un vairāk bērnu 25%);
- *mātes vidējie ikmēneša ienākumi* (nav savu ienākumu (mājsaimnieces) 5%, līdz 50Ls mēnesī saņem 7%, 50-100 Ls nopelna 44%, 100-150 Ls mēnesī nopelna 19%, no 150 līdz 200 Ls mēnesī saņem 18%, ienākumu vairāk kā 200 Ls 7%);
- *mātes profesija* (mājsaimnieces 14%, izglītības darbinieces 20%, medicīnas darbinieces 13%, grāmatvedes 7%, tirdzniecības darbinieces 7%, sekretāres un lietvedes 4%, pavāres 5%, citas profesijas 30%)
- *mātes nodarbinātība* (nestrādā 14%, nepilnu darba slodzi veic 6%, pilnu darba slodzi strādā 80%)
- *mātes izglītība* (pamatskolas un vidusskolas izglītība ir 35%, vidējā speciālā izglītība ir 32%, augstākā izglītība 33%)
- *mātes tautība* (latvietes 89%, citas tautības 11%)

Tika pētīts, vai pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalās dažādām apakšgrupām (grupu aprakstošās statistikas rādītājus un atbilstību normālajam sadalījumam Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalās skat. 12.-16.pielikumā). Ja pēc vienas pazīmes tika izdalītas trīs un vairāk apakšgrupas, saistība starp iepriekšminētajiem demogrāfiskajiem kritērijiem un psiholoģiskās neatkarības skalām tika noteikta ar vienfaktora dispersiju analīzi, kas ļauj secināt, vai psiholoģiskās neatkarības rādītāji izdalītajās apakšgrupās ir atšķirīgi, kā arī vienlaicīgi secināt, vai piederība vienai vai otrai apakšgrupai statistiski nozīmīgi ir saistīta ar psiholoģiskās neatkarības līmeni. Grupās, kuru empīriskais sadalījums neatbilda normālajam sadalījumam tika izmantots Kruskola - Valisa rangu summu tests, kas ir alternatīva neparametriska metode dispersiju analīzei (Raščevska & Kristapsone, 2000). Ja pēc vienas pazīmes tika izdalītas tikai divas grupas, tad, vadoties pēc empīriskā sadalījuma atbilstības normālajam sadalījumam, atšķirību noteikšanai tika izmantots t vai U kritērijs. Meitu psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas rādītājus dažādās grupās pēc māšu demogrāfiskajiem kritērijiem skat. 19.tabulā.

19.tabula. Meitu Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji dažādās apakšgrupās pēc māšu demogrāfiskajiem rādītājiem

Sadalījums apakšgrupās pēc māšu demogrāfiskajiem kritērijiem	Funkcionālā neatkarība		Emocionālā neatkarība		Neatkarība no iekšējiem konfliktiem		Uzskatu neatkarība	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Ģimenes stāvoklis								
precējušās (n=99)	31,11	9,47	34,60	10,87	65,28	16,40	25,64	8,84
neprecējušās (n=6)	34,83	10,03	41,83	14,09	59,83	8,42	26,83	11,96
šķīrušās (n=22)	34,00	9,09	35,05	13,05	64,82	13,94	27,09	9,13
atraitnes (n=21)	35,57	6,58	41,33	10,23	67,57	16,33	25,71	7,54
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	$F = 1,88$		$H = 7,14$		$H = 2,17$		$F = 0,19$	
Partneris								
ir partneris (n=115)	31,55	9,22	34,99	10,56	65,73	16,00	25,96	8,59
nav partnera (n=33)	35,03	8,56	39,12	13,84	63,88	14,98	25,76	9,50
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	$t = 1,94$		$t = 1,84$		$U = 1741,00$		$t = -0,12$	
Bērni								
viens bērns (n=24)	30,46	7,86	36,46	9,15	61,38	19,53	24,04	10,88
divi bērni (n=87)	31,56	9,51	34,33	11,54	65,80	15,25	25,44	8,02
trīs un vairāk (n=37)	35,32	8,65	39,27	12,07	66,73	14,13	28,24	8,72
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	$F = 2,85$		$H = 3,50$		$F = 0,94$		$F = 2,00$	
Ienākumi								
nav ienākumu (n=8)	31,88	6,85	37,75	8,26	53,88	16,32	32,88	11,67
līdz 50 Ls (n=11)	35,18	12,29	38,00	12,84	69,45	18,82	26,55	6,80
50 līdz 100 Ls (n=65)	31,74	9,01	35,20	10,66	64,03	12,89	25,34	9,31
100 līdz 150 Ls (n=28)	32,75	8,62	37,93	12,43	68,64	15,26	27,43	7,55
150 līdz 200 Ls (n=25)	33,12	9,90	35,80	12,93	66,80	17,49	24,92	7,50
virs 200 Ls (n=11)	30,36	8,90	31,82	11,32	65,27	22,43	22,00	8,83
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	$F = 0,41$		$F = 0,61$		$F = 1,40$		$H = 5,40$	
Profesija								
mājsaimnieces (n=20)	34,20	9,43	40,55	11,72	59,45	16,85	30,10	10,95
izglītības darbinieces (n=30)	34,57	8,73	37,30	11,84	70,27	13,96	27,50	7,35
medicīnas darbinieces (n=19)	30,53	9,19	36,42	12,06	67,21	11,36	26,21	7,71
tirdzniecības darbinieces (n=11)	33,73	10,54	36,82	13,56	63,91	16,34	24,82	9,12
grāmatvedes (n=11)	23,91	9,58	28,09	10,78	70,36	12,36	21,82	8,47
sekretāres un lietvedes (n=5)	36,00	9,35	41,20	12,24	60,40	13,09	24,80	5,40
pavāres (n=7)	28,43	10,23	34,14	13,11	60,14	14,38	19,57	7,66
citas profesijas (n=45)	32,67	7,80	34,09	9,36	64,29	18,32	25,24	8,84
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	$F = 2,27^*$		$F = 1,67$		$F = 1,26$		$F = 1,80$	
Izglītība								
vidējā (n=52)	29,83	8,89	34,52	10,31	65,54	15,28	25,38	9,66
vidējā speciālā (n=47)	33,04	9,78	36,45	12,92	62,13	17,00	26,28	8,66
augstākā (n=49)	34,29	8,41	36,88	11,18	68,14	14,68	26,12	7,99
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	$F = 3,29^*$		$F = 0,61$		$F = 1,78$		$F = 0,15$	
Nodarbinātība								
nestrādā (n=20)	34,40	9,40	40,75	11,71	60,65	17,58	31,15	10,42
strādā nepilnu slodzi (n=9)	30,67	10,40	36,78	9,03	75,11	7,03	21,11	7,52
strādā pilnu slodzi (n=119)	32,10	9,07	35,03	11,44	65,36	15,64	25,39	8,23
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	$F = 0,69$		$F = 2,20$		$H = 5,81$		$H = 7,25^*$	
Tautība								
latvietes (n=131)	32,21	8,93	35,47	11,13	65,10	15,87	25,90	8,63
citas tautības (n=17)	33,18	11,08	39,29	13,59	67,00	15,02	26,00	10,05
<i>secinošās statistikas rādītāji</i>	$t = -0,55$		$t = -1,39$		$t = -0,20$		$t = 0,01$	

* $p < 0,05$

F - Fišera kritērijs

H - Kruskola-Valisa rangū summu tests

t - T kritērijs

U - Manna- Vitnija U kritērijs

Analizējot rezultātus varam redzēt, ka meitu psiholoģiskā neatkarība ir diezgan maz saistīta ar māšu demogrāfiskajiem rādītājiem. Ar dispersiju analīzi tika noskaidrots, ka mātes profesija un izglītība ietekmē meitu funkcionālo neatkarību, un ar Kruskola-Valisa rangu summu testu tika atklāts, ka mātes nodarbinātības līmenis ir saistīts ar meitu uzskatu neatkarību. Citi māšu demogrāfiskie rādītāji ar meitu psiholoģisko neatkarību saistīti nav.

Līdz ar to otrās analīzes nobeigumā varam atbildēt uz otro pētījuma jautājumu: *pastāv saistība starp meitas funkcionālo neatkarību un mātes priekšstatu par savu emocionālo siltumu pret meitu bērnībā, savukārt starp mātes priekšstatu par kontroli bērnībā un meitu psiholoģisko neatkarību saistība nepastāv. Arī mātes pašvērtējums nav saistīts ar meitu psiholoģisko neatkarību.*

Salīdzinot māšu un meitu priekšstatus par mātes emocionālo siltumu un kontroli pret meitu bērnībā un viņu pašvērtējumus, noskaidrojās, ka: *pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības emocionālā siltuma skalā - mātes savu izturēšanos bērnībā vērtē kā emocionāli siltāku nekā to vērtē meitas. Savukārt pārmērīgas kontroles skalā ir nozīmīga korelācija starp meitu un māšu priekšstatiem. Starp māšu un meitu pašvērtējuma līmeņiem nepastāv ne nozīmīgas korelācijas, ne statistiski nozīmīgas atšķirības.*

Izvērtējot meitu psiholoģiskās neatkarības saistību ar dažādiem māšu demogrāfiskajiem rādītājiem, var secināt, ka: *meitu funkcionālā neatkarība ir saistīta ar mātes vecumu, profesiju un izglītību; meitu emocionālā neatkarība ir saistīta ar mātes vecumu, savukārt uzskatu neatkarība - ar mātes darba slodzi. Meitu neatkarībai no iekšējiem konfliktiem nav saistības ne ar vienu no mātes demogrāfiskajiem kritērijiem.*

Interpretācija.

Viens no šī pētījuma būtiskākajiem atklājumiem ir atšķirības mātes un meitas priekšstatos par mātes izturēšanos pret meitu bērnībā, īpaši runājot par emocionālā siltuma daudzumu, ko meita no mātes ir saņēmusi. Kā jau bija teikts iepriekš, meitas uzskata, ka mātes pret viņām ir bijušas emocionāli vēsākas nekā uzskata pašas mātes. Līdzīgus rezultātus, lietojot Vecāku attieksmes aptauju bērniem un viņu vecākiem, ieguva

arī G.Parkers (Parker, 1983). Viņa pētījumos atklājās, ka mātes, salīdzinot ar bērniem, vērtēja savu izturēšanos kā vairāk emocionāli siltāku un mazāk kontrolējošu.

Par šo fenomenu mātes un meitas attiecībās viena no pirmajām rakstīja E.Bromberga (Bromberg, 1983, kā minēts Boyd, 1989), proti, meitas savu attiecību pagātnei ar māti redz kā kaut ko mazāk pozitīvu nekā viņu mātes. Autore to izskaidro ar cīņu par savas identitātes veidošanu šajā vecumā, kas izpaužas kā meitu tendence noniecināt labās attiecības ar māti pagātnē. Šķiet, ka kaut kas līdzīgs varētu būt novērojams arī šajā pētījumā.

Tomēr runājot par pagātnes attiecību uztveri, iezīmējas kāda būtiska problēma, kas ir sastopama praktiski visos ar pagātnes attiecībām saistītos pētījumos. Kā uzsver atsevišķi atmiņu pētnieki (Melchert & Sayger, 1998), jautājumi par bērnības pieredzi nenodrošina šo atmiņu pareizību. Līdz ar to atbildēt uz jautājumu - kam ir taisnība par reālo situāciju bērnībā - mātei vai meitai - ir neiespējami.

Jau iepriekšējā analizē novērojām, ka meitu priekšstati par mātes izturēšanos bērnībā korelēja ar viņu psiholoģisko neatkarību (skat.10.tabulu) praktiski visās skalās, savukārt, mātes priekšstati tikai vienā pozīcijā (skat.15.tabulu). Tas ļauj secināt, ka meitas psiholoģiskās neatkarības procesos krietni lielāku lomu spēlē tieši viņas izpratne par bērnībā notikušo un nevis mātes izpratne vai iespējamā realitāte. Šis secinājums ir labāk izprotams arī no piesaistes teorijas pozīcijām, kuras ietvaros ir attīstīta doma par t.s. iekšējiem darbības modeļiem (*internal working model*). Šie modeļi izveidojas attiecībās ar vecākiem bērna pirmo dzīves gadu laikā un drīz vien kļūst par ietekmīgām psihes struktūrām (Main, Caplan & Cassidy, 1985). Šo modeļu formu pamatā ir bērna reālās dzīves pieredze - ikdienā notiekošā mijiedarbība ar vecākiem. Izveidotais modelis atspoguļo cilvēka apziņā esošos vecāku tēlus, un šo tēlu saturu ietekmē ne tikai vecāku izturēšanās pret bērnu, bet arī tas, ko viņi bērnam saka. Dž.Boulbijs apgalvo, ka "šie modeļi noteiks, ko bērns jutīs pret katru no vecākiem un ko par viņiem domās, kāds būs bērna priekšstats par vecāku attieksmi pret viņu un kāda būs viņa turpmākā uzvedība attiecībās ar vecākiem" (Boulbijs, 1999, 127).

Saistībā ar iepriekš minēto varam secināt, ka, pirmkārt, bērnībā izveidotais iekšējais darbības modelis, kas ietver sevī meitas priekšstatu par mātes izturēšanos pret viņu, pieaugušo vecumā ir daudz vairāk saistīts ar meitas psiholoģisko neatkarību

attiecībās ar māti nekā mātes priekšstati par notikušo vai pat iespējamā realitāte. Bet, otrkārt, mēs nevaram ignorēt arī šībrīža situāciju, t.i., meitas identitātes veidošanās posmu, kas arī var atstāt savu iespaidu uz atmiņām.

Šībrīža situācija, šķiet, ir ietekmējusi arī māšu un meitu priekšstatus par savstarpējo konfliktu biežumu. Kā varējām redzēt 17.tabulā, mātes un meitas proporcionāli novērtēja konfliktu biežumu savstarpējās attiecībās (par ko liecināja pozitīva korelācija), bet vienlaicīgi meitas parāda statistiski nozīmīgi vairāk konfliktus nekā to norāda mātes. Tā kā šāda mātes - meitas attiecību likumsakarība ir parādījusies arī agrākos pētījumos, šai parādībai var atrast vairākus izskaidrojumus. Pirmkārt, var piekrist K.Boidai (Boyd, 1989), kura uzskata, ka meitām salīdzinājumā ar mātēm ir raksturīga tendence saskatīt vairāk konfliktu pat normālās attiecībās ar māti, jo tas saistās ar viņu nepieciešamību zināmā mērā atdalīties no mātes. Un, akcentējot konfliktus attiecībās ar māti, meita it kā uzsver savu atšķirību. Lai gan - no otras puses, ne vienmēr atdalīšanās ir izvirzāma kā meitu attīstības uzdevums. Citi autori (Smith, Wayne Hill & Mullis, 1998) šādu konfliktu uzsvēršanu saista ar meitas cīņu par savu identitāti. Fakts, ka meitas attiecībās ar māti saredz vairāk konfliktu nekā mātes, saskan arī ar iepriekšējo atklājumu, ka meitas atceras bērnību negatīvāk nekā mātes.

Kā jau tika minēts iepriekš, netika atklāta saistība starp māšu pašvērtējumu un meitu psiholoģisko neatkarību, savukārt māšu pašvērtējums statistiski nozīmīgi saistījās ar viņu pašu priekšstatu par savu izturēšanos pret meitu bērnībā. Mātes ar augstāku pašvērtējumu atklāja sevi kā vairāk emocionāli atsaucīgas un autonomiju veicinošas - tātad pozitīvāk, un otrādi. Šo parādību var skaidrot no divām pozīcijām. No vienas puses - ir pilnīgi iespējams, ka sievietes ar augstāku pašvērtējumu spēj radīt saviem bērniem veselīgu vidi - sniegt emocionālo atbalstu un siltumu, vienlaikus veicinot autonomiju. Bet no otras puses jāņem vērā, ka gan Vecāku attieksmes aptauja, gan Rozenberga pašvērtējuma skala ir pašnovērtēšanas aptaujas. Un ir iespējams, ka, ja cilvēks šobrīd sevi vērtē pozitīvi (par ko liecina augsts pašvērtējums), tad viņš arī uz pagātni raudzīsies līdzīgā veidā.

Pētot meitu psiholoģiskās neatkarības saistību ar dažādiem mātes demogrāfiskajiem rādītājiem, tika novērots, ka līdz ar mātes vecumu palielinās arī meitas funkcionālā un emocionālā neatkarība. Te ir jāatzīmē, ka šīs abas skalas statistiski

nozīmīgi korelēja arī ar meitu vecumu. Šāds rezultāts ļauj izdarīt pieņēmumu, ka funkcionālai un emocionālai neatkarībai ir tendence mainīties līdz ar laiku, t.i., jaunākā vecumā tuvība ar māti ir izteiktāka, kā arī māte vairāk piedalās meitas sadzīves organizēšanā. Savukārt, meitas uzskatu neatkarība un neatkarība no iekšējiem konfliktiem nav saistīta ne ar meitas, ne mātes vecumu.

Un nobeigumā, salīdzinot psiholoģiskās neatkarības saistību ar māšu un meitu demogrāfiskajiem rādītājiem, nākas secināt, ka meitu psiholoģisko neatkarība daudz vairāk ir saistīta ar viņu pašu nekā ar māšu demogrāfiskajiem rādītājiem.

4.3. Meitu pārdomu “Es un mana māte” un māšu pārdomu “Es un mana meita” analīze

Šajā analīzē tika pētīti tie māšu un meitu pāri, kur abas puses bija uzrakstījušas pārdomas par savstarpējām attiecībām. Pārdomas no visām meitām (n=224) bija uzrakstījušas 202 meitas, t.i., 90%, savukārt no visām mātēm, kas bija aizpildījušas aptaujas (n=157) pārdomas bija uzrakstījušas 105 mātes, t.i., 67%. Tā kā ne visos gadījumos no pāra pārdomas bija uzrakstījušas gan mātes, gan meitas, apkopojot rezultātus, izveidojās 97 pāri, kur pārdomas bija uzrakstījušas abas puses.

Kā jau tika minēts 3.2. nodaļā, izvērtējot māšu un meitu pārdomas par savstarpējām attiecībām, tika izdalīti četri struktūrelementi, pēc kuriem tika veikta analīze: pieturēšanās pie tēmas, jūtu atklāšana, kopējais emocionālais fons, galvenie temati. Sākotnēji aplūkosim pirmos trīs.

1) Pieturēšanās pie tēmas. Analizējot uzrakstītās pārdomas pēc izvirzītajiem kritērijiem, noskaidrojās, ka pie tēmas ir pieturējušās 95 meitas (97,9%) un 75 mātes (77,3%). Tātad gandrīz visas meitas, kuras uzrakstīja pārdomas “Es un mana māte”, arī rakstīja par savām attiecībām ar māti. Savukārt, māšu grupā bija novērojama biežāka nepieturēšanās pie tēmas. Bija mātes, kas rakstīja vispārīgi par vecāku un bērnu attiecībām:

Māte: “Meitas un mātes attiecības ir tik vecas kā pati pasaule. Saka, ka mazs bērns spiež mātei klēpi, bet pieaudzis sirdi. Gribētos jau bērnu, it īpaši meitu, priekšā apgāzt visus cinišus, lai nenobrāztu ceļgalus, bet vai vajag? Meita - māte - jaunas ģimenes - māte”

Bija mātes, kas rakstīja tikai par meitu, meitas attīstību, viņai piemītošajām īpašībām, nepieskaroties savstarpējām attiecībām:

Māte: “Man liekas, viņa uzauga ātrāk kā māsas (vai arī laiks iet uz priekšu paātrināti). Vēl nesen bija maza meitene, diezgan puiciska - laikam tāpēc, ka gribēju pēc divām meitām zēnu, un arī tāpēc, ka uzauga vienā pagalmā kopā ar zēniem vienaudžiem. Un nu jau liela - gan skola pabeigta, gan mājās gaidām tikai pa retam, jo skaidrs, ka te laukos darbu neatradīs pēc studiju beigšanas. Bija mans lielākais palīgs ģimenes saimniecībā. Cik tagad pārdomāju, liekas, nevarēja ne īpaši lūgt, ne rāt, ne kaunināt, kā tagad redzu kaimiņos. Viņa pati redzēja, kas jāpalīdz, un darīja arī grūtus darbus. Tagad es domāju, ka man noteikti vajadzēja viņu vairāk zēlot. Bet viņa paspēja gan izpildīt mājas uzdevumus, gan lasīt grāmatas, arī rokdarbiem un filmām atlika laiks, vēlāk arī diskotēkām. Mana meita savos 20 gados ir gudrāka, drošāka nekā es biju. Es biju naiva un ticēju visiem cilvēkiem un visiem laikrakstiem. Viņa ir kritiskāka pret dzīvi, izlēmīgāka, Es ļoti gribētu, lai viņai nebūtu smagi jāviļas cilvēkos.”

Māte: “Meita - mana baltā, mīļā... Viņa, mana meitiņa piedzima ievu ziedēšanas laikā. Lai gan ārsti solīja zēnu, atskrēja viņa. Tētis jau sen bija izvēlējis vārdu. Vedot mājās meitiņu no

slimnīcas, visur ziedēja ievas: tik baltas un nevainīgas kā mans bērns. Pirmās drēbītes meitiņai dāvināja vecmāmiņa, un atkal tās bija baltas. Nesen es aizpildīju kādu testu, kur katram tuviniekam bija jāizvēlas atbilstoša krāsa, protams, meitai es izvēlējos baltu. Atbilde bija - balts: tavs gara dvīnis.”

Bija sastopami arī gadījumi, kad mātes rakstītajā bija izteikti aizsardzības mehānismi, un rakstītais bija vai nu ļoti vispārīgs, vai arī pārdomas bija ļoti niecīgas informācijas apjoma ziņā:

Māte: “... diemžēl laiks nav atgriežams... Bet varbūt arī laiks nepalīdzētu izveidot attiecības. Varu tikai cerēt, ka nākamajā paaudzē mūsu ģimenē māte un meita sildīsies savstarpējās sapratnes saulītē.”

Māte: “Man ir divas meitas. abas es audzināju apmēram vienādi (diemžēl viena pati), bet pēc rakstura iznāca dažādas.”

Kā nepieturēšanās pie tēmas tika novērtētas arī pārdomas, kur parādījās izteikta idealizēšana, vienlaikus nepasakot neko:

Māte: “Es un mana meita. Es, es, meita, meita, meita, meita. Mana meita jau liela, ļoti mīļa un jauka. Jā! Jauka un mīļa. Vienmēr bija, vienmēr ir un būs! Jā! Būs mīļa. Jauka. Meita un mīļums, jaukums. Saule, puķes, pavasaris un meita.”

2) Jūtu atklāšana. Šajā analīzes daļā tika izvērtēts, vai respondentes atklāja savas emocijas, ietērpa tās vārdos, vai gluži pretēji - rakstītais bija lietišķs un formāls. Jūtu atklāšana nozīmē gan rakstīt par pozitīvām jūtām un emocijām, gan arī par negatīvām:

Meita: “Es ļoti mīlu savu mammu. Kad bija mani pusaudžu gadi, mēs atsvešinājāmies. Bet tagad? Tas ir tik garš stāsts, kā mēs nonācām līdz tik saprotošām un labām attiecībām. Kad par viņu iedomājos, man paliek tik silti. Gribas izjust vēl mirkli un bērniību, kad man nebija pašai par neko jādomā”. (pozitīvas jūtas)

Meita^{*}: Es biju vēl pavisam maza, kad sapratu, ka viņa ar mani manipulē. Viņa ir no tiem cilvēkiem, kas nomelno savus ģimenes locekļus citu acīs. Man šķiet, ka viņai pret mani ir tāda kā sievietes greizsirdība pret sievieti, jo es neesmu tāda, kāda viņa savā jaunībā - gan vizuāli, gan rakstura ziņā. Līdz ar to viņa ir pacentusies sabojāt manas attiecības gan ar citiem radniekiem, gan ar draugiem. Es esmu centusies ar viņu par to runāt, bet viņa to visu noliedz, it kā tas nekad nebūtu bijis. It kā nebūtu bijušas tās atplēstās vēstules un izplēstās dienasgrāmatas. Es to nespēju aizmirst un pārkāpt tam pāri. Es arī uzskatu, ka mana māte ir vainīga pie tā, ka visus manus 18 pirmos dzīves gadus tiku psiholoģiski traumēta ar histēriskajām kliegšanām no viņas puses. Es vienmēr ieņemu aizsardzības - uzbrūkošu pozīciju, kad satiekos ar viņu, jo zinu, ka viņa grib par mani kaut ko uzzināt, lai varētu atkal savērt kādu intrigu. Nedomāju, ka mums kādreiz varētu būt īpaši tuvas attiecības, jo mēs esam pārāk atšķirīgas. (negatīvas jūtas)

*Šis piemērs tiks izmantots arī pie “Kopējā emocionālā fona”, raksturojot negatīvu attieksmi pret māti.

Nerunāšana par jūtām nozīmē lietišķumu, kas, starp citu, ne vienmēr ietver sevī negatīvu emocionālo noskaņu. Lietišķs stāstījums par attiecībām var būt gan ar pozitīvu, gan neitrālu, gan negatīvu nokrāsu.

Māte: “Es savu meitu audzinu viena un uzskatu, ka esmu apmierināta. Meita man uzticas, un var izstāstīt jebkuru noslēpumu. Mums ir ko runāt.” (lietišķs, bet pozitīvs stāstījums)

Meita: “Draudzenes mēs neesam un nekad neesam bijušas. Bet sadzīvot varam normāli. Biežāk runājam kā pieaugušie nevis kā bērns un māte, t.i., drīzāk kā kolēģes nevis kā radnieki. Īpaši tuvu attiecību nav, jo dzīvojam atsevišķi jau 7 gadus. Es dzīvoju kopā ar jaunāko māsu (16 gadi), māte maksā par dzīvokli, bieži atnāk “ciemots”. Es saprotu, ka viņa jūtas diezgan atsvešināti no mums. Bet tā ir vieglāk dzīvot nekā kopā kā iepriekš. Agrāk, dzīvojot kopā, mums bija daudz nesaskaņu pat par ikdienas sadzīves sīkumiem, tās kā paaudžu konflikts. Ar māsu - pusaudzi arī bija tāpat. Tāpēc viņa 2 gadus dzīvo kopā ar mani. It kā brīvībā? Nē! Mēs tomēr esam materiāli atkarīgas no mātes, tāpēc nevaram justies brīvi. Protams, es pati tagad varu izvēlēties, ko pagatavot vakariņām, kādas krāsas nopirkt tepiķi utt., bet par lielajiem pirkumiem, atpūtas plānošanu, mācībām (kuru augstskolu izvēlēties), man tomēr jāapspiež ar māti. Labus padomus viņa vienmēr dos, tāpat kā naudu...” (lietišķs, vairāk negatīvs stāstījums)

Bija arī pārdomas, kas tika izrakstītas atsvešinātā formā, lietojot nevis pirmo, bet trešo personu. Arī tās tika novērtētas kā emociju neatklāšana:

Meita: “Cilvēks, kurš no bērna piedzimšanas palicis viens, bez vīra. Audzina mazos kā māc, nevienam nepalīdzot un neatbalstot. Meitas aug neatkarīgi un brīvi, jo māte noslogota darbā. Ar laiku pusaudžu gados meitas atrod aizvietotājus savu vienaudžu vidū. Dziļā plaīsa vēl vairāk pastiprinās. Sākas konflikti, nesaskaņas, jo neviens negrib atzīt savu kļūdu. Pateicoties vienistabas dzīvoklim, visi konflikti tiek izjusti vēl asāk. Un tā līdz brīdim, kad meita aiziet dzīvot pie drauga. Māte un meita izliekas, ka viss kārtībā, bet emocionāla tuvība nepastāv”

Izvērtējot, cik lielā mērā māts un meitas pārdomās atklāja savas jūtas noskaidrojās, ka savas jūtas (gan pozitīvās, gan negatīvās) brīzi pauž 72 meitas (74,2%) un 49 mātes (50,5%).

3) Kopējais emocionālais fons. Šajā analīzes daļā tika izvērtēta emocionālā attieksme, rakstot pārdomas. Kā jau tika minēts iepriekš, emocionālais fons sākotnēji tika izdalīts kā pozitīvs, negatīvs, neitrāls un ambivalents.

Pozitīvs emocionālais fons paredzēja izteikti pozitīvu attieksmi pret attiecībām un otru cilvēku:

Meita: “Mana mammīte ir pats tuvākais, mīļākais, gaišākais cilvēks pasaulē. Kā es saku: dod Dievs, arī citiem tādu mammu kā man. Vienmēr izpalīdzīga, saprotoša. Cilvēks, ar kuru var izrunāties par visu, vienmēr ir blakus grūtos brīžos, vienmēr ir labs vārds, labs padoms. Grūti ir iedomāties, ka šis saules stariņš nebūs mūžīgs.”

Negatīvs emocionālais nozīmēja izteikti negatīvu attieksmi (skat. Meita* pie “Jūtu atklāšanas”)

Bija pārdomas, kur kopējo emocionālo fonu nevarēja apzīmēt kā izteikti pozitīvu vai negatīvu, un tāpēc tas tika nosaukts kā neitrāls. Šis neitrālais visbiežāk kombinējās kopā ar jūtu neatklāšanu un lietišķumu:

Māte: “Es dzīvoju laukos un darbu ir daudz, un tāpēc varbūt esmu bijusi mazāk kopā ar meitu nekā vajadzētu būt. Reizēm iznāk mums saķīvīties par niekiem. Katra gribam palikt pie sava pēdējā vārda.”

Un visbeidzot bija gadījumi, kur emocionālais fons bija izteikti ambivalents - attieksme pret otru cilvēku un attiecībām bija pretrunīga:

Meita: “Par savu mammu nevaru teikt neko sliktu, viņa vienmēr pašai izlēma par mani ir rūpējusies un atbalstījusi, man vienmēr palīdzējusi (to dara arī tagad). Kaut gan pašlaik pārņem nelielas bailes par to, kā būs tālāk. Nākotnē ir vēlme veidot ģimeni, bet saprotu, ka būs jādzīvo kopā ar mammu, jo esmu palikusi viņai vienīgā. Dažreiz ir vēlme, lai viņa vairāk uztraucas par sevi, es viņai vēlos palīdzēt, jo šķiet, ka viņa uztraucas un rūpējas par visiem pārējiem, par sevi nemaz nedomājot. Dažreiz par to dusmojos, jo šķiet, ja viņa tik pašai izlēma par mani rūpējas, arī man tas būs jādara, taču tas mani biedē, jo bail, ka nespēšu tikt ar visu galā (ar bērniem, ģimeni, vīru un vēl māti, kas to lai zin, kāda vēl būs vīra māte?).”

Māte: “Mana māte, mamma... tomēr mamma... Nesaucu viņu par māti. Nejūtos ērti. Viņa apvainotos. Mana mamma ir gudra, centīga un vispār sabiedrībā izceļas. Šo pašu viņa gaida no manis. Viņa ir neapmierināta ar manu varbūt vieglprātīgo attieksmi pret notiekošo. Ar manām interesēm nu, bet nav jau viņa vienīgā. Man liekas, ka pēkšņi viņa ir sajutusi, ka noveco. Man liekas, ka viņa grib dzirdēt mierinājumu, nolieģumu savam teiktajam. Bet es tā nedaru. Mani kaitina, ka mamma, kas izskatās vienkārši lieliski, uztraucas par to, kā nav. Viņa vispār uztraucas par visu, mammu tik viegli ir satricināt - par sīkumiem, un tad es klausos, kā es viņu nervozējot, cik nepateicīga es esot... par niekiem ... nemāku ar viņu sadzīvot... Bet es viņu mīlu, ļoti... es nesaku, bet liekas, viņa to jūt, par spīti visam...”

Izvērtējot māšu un meitu rakstītās pārdomas, tika noskaidrots šāds biežumu sadalījums:

pozitīvs emocionālais fons - 49 meitas (50,5%) un 61 mātes (62,9%)

negatīvs emocionālais fons - 8 meitas (8,2%) un 1 māte (1%)

neitrāls emocionālais fons - 25 meitas (25,8%) un 33 mātes (34%)

ambivalents emocionāls fons 15 meitas (15,5%) un 1 māte (1%)

Tā māšu izlasē izteikti negatīvs un ambivalents emocionālais fons bija novērojams tikai divos gadījumos, tad tālākā gaitā tika apvienoti negatīvais, neitrālais un ambivalentais. Līdz ar to katrā izlasē izveidojās divas grupas - respondentes, kuras pārdomās pauda izteikti pozitīvu attieksmi, un pārējās.

Tālākajā gaitā tika aprēķinātas pāru korelācijas un biežumu atšķirības abām izlasēm visos trīs kritērijos (skat.20.tabulu).

20.tabula. *Māšu un meitu pieturēšanās pie tēmas, jūtu atklāšanas un pozitīva emocionālā fona relatīvie biežumi un secinošās statistikas rādītāji (n=97)*

Pazīmes	Grupas	n	relatīvie biežumi (%)	t - kritērijs	Pīrsona korelācijas koeficients
<i>Pie tēmas pieturējās</i>	Meitas	95	97,9%	4,84***	0,28**
	Mātes	75	77,3%		
<i>Par jūtām rakstīja</i>	Meitas	72	74,22%	3,81***	0,23*
	Mātes	49	50,5%		
<i>Pozitīvs emocionālais fons</i>	Meitas	49	50,5%	- 2,32*	0,43***
	Mātes	61	62,9%		

*** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05

Kā redzams, veicot statistiskos aprēķinus atklājās, ka starp abu izlašu relatīvajiem biežumiem visos trīs kritērijos ir vērojamas gan statistiski nozīmīgas atšķirības, gan arī nozīmīga pozitīva pāru korelācija. Tas nozīmē, ka meitas vairāk kā mātes pieturējās pie tēmas, rakstot šīs pārdomas, ka meitas pārdomās ir atklātākas savās emocijās un jūtās nekā mātes un ka mātes nozīmīgi pozitīvāk vērtē savas attiecības ar meitu nekā to dara meitas. Vienlaicīgi statistiski nozīmīgā pozitīvā korelācija visos kritērijos norāda, ka pāru ietvaros ir novērojamas līdzīgas tendences - gan māte, gan meita vai nu pieturās vai nepieturās pie tēmas, līdzīgā veidā pauž (vai nepauž) savas emocijas un, rakstot par savstarpējām attiecībām, uzrāda līdzīgu emocionālo fonu.

Tā kā šī darba galvenā tēma ir mātes un meitas attiecības un to saistība ar meitu psiholoģisko neatkarību, tad darba tālākajā gaitā tika analizēti Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) rādītāji saistībā ar meitu spēju rakstīt par jūtām (skat.21.tabulu) un kopējo emocionālo fonu. Pieturēšanās pie tēmas un PAA saistība izvērtēta netika, jo praktiski visas meitas (97,9%) bija pieturējušās pie tēmas.

21.tabula. *Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji meitām, kuras pārdomās rakstīja par jūtām, un meitām, kuras nerakstīja*

PAA skalas	Rakstīja par jūtām (n=72)		Nerakstīja par jūtām (n=25)		t tests
	<i>x</i> vidējais	standartnovirze	<i>x</i> vidējais	standartnovirze	
Funkcionālā neatkarība	30,72	9,43	36,68	8,32	2,80*
Emocionālā neatkarība	32,50	11,39	44,76	10,87	4,69**
Neatkarība no iekš. konfl.	69,38	15,02	66,44	15,46	- 0,84
Uzskatu neatkarība	22,86	9,21	26,64	7,59	1,84

** p < 0,001; * p < 0,01

Kā redzams 21.tabulā, statistiski nozīmīgas atšķirības starp meitām, kuras rakstīja par jūtām, un meitām, kuras par jūtām nerakstīja, pastāv Funkcionālās neatkarības un Emocionālās neatkarības skalās. Varam redzēt, ka funkcionāli un emocionāli neatkarīgākas ir tās meitas, kuras pārdomas rakstīja lietišķi un vēsi, savukārt meitas, kas pārdomās pauda jūtas, izjūt lielāku nepieciešamību pēc emocionālās tuvības ar māti un funkcionālās palīdzības. Neatkarības no iekšējiem konfliktiem un uzskatu neatkarības skalās starp minētajām grupām statistiski nozīmīgas atšķirības vērojamas nav, bet tendenču līmenī varam novērot, ka meitas, kuras pauda savas jūtas, uzrāda zemāku uzskatu neatkarību un augstāku neatkarību no iekšējiem konfliktiem, nekā meitas, kuras savas jūtas neatklāja.

Pētot atšķirības psiholoģiskās neatkarības skalās meitām, kuras pārdomās uzrāda pozitīvu emocionālo fonu, un meitām, kuras pārdomās uzrāda negatīvo, neitrālo un ambivalento emocionālo fonu, aprēķini parādīja, ka statistiski nozīmīgas atšķirības starp minētajām grupām pastāv visās Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas skalās (skat. 22.tabulu).

22.tabula. *Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji meitām, kuras pārdomās uzrādīja pozitīvu emocionālo fonu, un meitām, kuras uzrādīja negatīvu, neitrālu vai ambivalentu emocionālo fonu .*

PAA skalas	Pozitīvs fons (n=49)		Negatīvs, neitrāls, ambivalents fons (n=48)		t tests
	x vidējais	standartnovirze	x vidējais	standartnovirze	
Funkcionālā neatkarība	29,55	9,22	35,02	9,02	2,95*
Emocionālā neatkarība	30,71	11,10	40,71	15,35	4,30**
Neatkarība no iekš. konfl.	74,84	12,08	62,27	15,46	- 4,49**
Uzskatu neatkarība	20,18	7,42	27,56	8,90	4,44**

** p < 0,001; * p < 0,01

Tika konstatēts, ka Funkcionālās, Emocionālās un Uzskatu neatkarības skalās meitas, kuras pārdomās rakstīja pozitīvi par attiecībām ar māti, uzrāda nozīmīgi zemāku neatkarības līmeni nekā meitas, kuru pārdomas bija izteikti negatīvas, neitrālas vai ambivalentas. Pretējs rezultāts ir vērojams tikai neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalā, kur meitas, kuras uzrādīja pozitīvu emocionālo fonu, uzrāda nozīmīgi augstāku neatkarības līmeni.

Analīzes tālākajā gaitā māšu un meitu pāri tika dalīti četrās apakšgrupās pēc Vecāku attieksmes aptaujas (Parker, et.al., 1979). Kā dalījuma pamats tika izmantoti meitu (nevis māšu) priekšstati par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā, jo iepriekšējās analīzēs noskaidrojās, ka tiešu meitu (nevis māšu) atmiņas par bērnību ciešāk ir saistītas ar citiem mainīgajiem - psiholoģisko neatkarību un pašvērtējumu. Izveidojās četras grupas:

- Nevērīgas izturēšanās grupa - 18 pāri;
- Kontroles bez emocionalitātes grupa - 18 pāri;
- Optimālas saiknes grupa - 40 pāri;
- Ierobežošanas ar mīlestību grupa - 21 pāris.

Starp šīm grupām tika salīdzināta jūtu atklāšana un kopējais emocionālais fons (skat.23.tabulu).

23.tabula. *Jūtu atklāšana un emocionālais fons meitu rakstītajās pārdomās par tēmu "Es un mana māte" grupās pēc Vecāku attieksmes aptaujas (%)*

Grupās	Jūtu atklāšana		Emoc. fons	
	Raksta par jūtām	Neraksta par jūtām	Pozitīvs emoc. fons	Negatīvs, neitrāls vai ambivalents
Nevērīga izturēšanās (n=18)	50%	50%	22,2%	77,8%
Kontrole bez emocionalitātes (n=18)	66,6%	33,4%	16,7%	83,3%
Optimāla saikne (n=40)	80%	20%	70%	30%
Ierobežošana ar mīlestību (n=21)	90,5%	9,5%	66,6%	33,4%

Kā redzams 23.tabulā, savas jūtas un emocijas salīdzinoši vairāk atklāj "Optimālās saiknes" (80%) un "Ierobežošanas ar mīlestību" (90,5%) grupas respondentes, savukārt par jūtām mazāk raksta meitas, kas iekļuvušas „Nevērīgas izturēšanās” (50%) grupā. Izvērtējot relatīvo biežumu atšķirības ar t kritērija palīdzību, noskaidrojās, ka statistiski nozīmīgi atšķiras tikai "Nevērīgas izturēšanās" un "Ierobežošanas ar mīlestību" grupu rezultāti ($t=2,29$, $p<0,05$). Pozitīvs emocionālais fons arī pārsvarā ir "Optimālās saiknes" (70%) un "Ierobežošanas ar mīlestību" (66,6%) grupas respondentēm, savukārt visnegatīvāk par savām attiecībām ar māti ir rakstījušas "Kontroles bez emocionalitātes" un "Nevērīgas izturēšanās" grupas respondentes. Tur pozitīvs emocionāls fons vērojams tikai attiecīgi 22,2% un 16,7% respondentēm. Tomēr, pārbaudot ar t kritēriju pozitīva emocionālā fona relatīvo biežumu atšķirības starp minētajām grupām, statistiski nozīmīgas atšķirības netika konstatētas.

4) galvenās tēmas. Pārdomu analīzes noslēgumā, tika apkopotas galvenās tēmas, kas parādījās meitu pārdomās un māšu pārdomās. Jāatzīmē, ka darba gaitā tika atklāti 4 pāri, kur parādījās izteiktas problēmas mātes un meitas attiecībās – divos pāros mātei bija problēmas ar alkoholu, vienā – māte bija atkarīga no azartspēlēm, un vienā – māte cieta

no depresijas. Šo pāru rakstītajām pārdomām interpretācijas daļā ir pievērsta īpaša uzmanība.

Noteiktu tēmu parādīšanās biežums tika izvērtēts gan kopā visai izlasei, gan pa apakšgrupām pēc Vecāku Attieksmes Aptaujas. (visas pārdomās pieminētās tēmas un to relatīvos biežumus katrā no apakšgrupām skat 16.pielikumā).

Aplūkosim būtiskākās tematiskās tendences, kas parādījās māšu un meitu pārdomās pēc satura (skat.24.tabulu).

24.tabula. Pārdomu "Es un mana māte" un "Es un mana meita" galveno tēmu biežumi māšu un meitu grupās pēc Vecāku Attieksmes Aptaujas (VAA).

Biežākās tēmas, kas parādījās pārdomās.	Nevērīga izturēš. n=18		Kontrolē bez emocijām n=18		Optimāla saikne n=40		Ierobežoš. ar mīlest. n=21		Kopā n=97	
	Meitas (%)	Mātes (%)	Meitas (%)	Mātes (%)	Meitas (%)	Mātes (%)	Meitas (%)	Mātes (%)	Meitas (%)	Mātes (%)
Sarunas	5.5	16.5	16.5	5.5	32.5	35.0	33.3	23.8	24.7	23.7
Attiecību uzlabošanās	38.5	16.5	33.3	27.5	15.0	10.0	23.8		24.7	11.3
Strīdi, konflikti, nesaprašanās	27.5	11.0	33.3	16.5	17.5	5.0	23.8	4.7	23.7	8.2
Atšķirību uzsvēršana	5.5	5.5	16.5		5.0		4.7	4.7	7.22	2.1
Atbalsts no otras		11.0	11.0	5.5	25.0	10.0	14.3		15.5	7.2
Distancētas, vēsas attiecības	16.5		50.0	5.5	5.0		4.7		15.5	1.0
Otra - ļoti svarīga, nozīmīga	5.5		16.5		12.5		9.5		11.3	
Nevar visu izrunāt, pilnībā neuzticas	16.5	5.5	22.0		12.5		9.5		11.3	1.0
Sapratne		5.5	11.0	5.5	20.0		14.3	4.7	11.3	3.1
Siltas, tuvas, ciešas attiecības	11.0		5.5		20.0	12.5	14.3	4.7	14.4	6.2
Patstāvība	22.0	22.0	11.0		15.0	10.0	9.5*	4.7	14.4	9.3
Mīlestība pret otru	5.5			5.5	22.5	7.5	14.3	9.5	13.4	6.2
Draudzenes	11.0	27.5	5.5	11.0	12.5	22.5	9.5	33.3	10.3	23.7
Vēlme būt kopā, pietrūkst otras			5.5	5.5	15.0	12.5	14.3	19.1	10.3	10.3
Savu kļūdu atzīšana	5.5	11.0		22.0		20.0	4.7	4.7	2.1	11.3
Prieks par otru		22.0				15.0		9.5		12.4
Tēmas, kas parādījās pārsvarā tikai noteiktās grupās										
Kaitina otras uzvedība	5.5		5.5						2.1	
Kontrolē pārāk liela			11.0	11.0					2.1	2.1
Rūgtums, aizvainojums pret otru			11.0						2.1	
Fizisks kontakts					2.5		14.3		4.2	
Vēlme risināt otras problēmas						7.5		14.3		6.2
Apgrūtina (rūpes, tuvība, u.c.)			11.0		7.5		28.6		11.3	
Meita - mātes dzīves jēga								4.7		1.0
Raksta par meitu kā par mazu								4.7		1.0
Vēlme pēc ciešākas saiknes								4.7		1.0

* šajā grupā meitas rakstīja par patstāvības trūkumu

Tēmas, kuras māšu un meitu pārdomās figurēja bieži :

- savstarpējās sarunas (meitām 24,7%; mātēm 23,7%);
- attiecību uzlabošanās pēdējā laikā (meitām 24,7%, mātēm 11,3%).

Tēmas, kuras meitu pārdomās figurēja biežāk nekā māšu pārdomās:

- savstarpējie strīdi, konflikti un nesaprašanās (meitām 23,7%; mātēm 8,2%);
- distance un vēsums attiecībās (meitām 15,5%; mātēm 1%);
- nespēja visu pārrunāt ar māti, nespēja uzticēties līdz galam (meitām 11,3%; mātēm 1%);
- otra kā apgrūtinājums (meitām 11,3%; mātēm 0%);
- otra kā svarīga un nozīmīga (meitām 11,3%, mātēm 0%).

Tēmas, kuras māšu pārdomās figurēja biežāk nekā meitu pārdomās:

- savu kļūdu atzīšana (meitām 2,1%; mātēm 11,3%);
- lepnums par otru (meitām 2,1%; mātēm 10,3%);
- apgalvojums, ka abas ir draudzenes (meitām 10,3%; mātēm 23,7%);
- prieks par otru (meitām 0%; mātēm 12,4%).

Tēmas, kas bija raksturīgas noteiktām grupām (pēc Vecāku attieksmes aptaujas):

- “Optimālas saiknes” grupa - uzticēšanās, atbalsts; siltas, tuvas, ciešas attiecības; mīlestība pret otru; vēlme būt kopā, sapratne no otras.
- “Nevērīgas izturēšanās” grupa - strīdi, konflikti, nesaprašanās; patstāvība; nespēja izrunāties ar māti, neuzticēšanās līdz galam;
- “Kontroles bez emocionalitātes” grupa - atšķirību uzsvēršana starp sevi un māti; norāde uz distancētām, vēsām attiecībām; nespēja visu izrunāt ar māti, neuzticēšanās mātei; kontroles jautājums; rūgtums un aizvainojums pret māti;
- “Ierobežošanas ar mīlestību” grupa - patstāvības trūkums; meitu uzticēšanās mātei; apgrūtinājums no mātes pārlieku lielajām rūpēm, tuvības utt. Tikai šīs grupas māšu pārdomās parādījās izteikumi, ka meita ir dzīves jēga, vēlme pēc vēl ciešākām attiecībām ar meitu, kā arī vēlme risināt meitas problēmas, kā arī šīs grupas mātes bija vienīgās, kur neviena neuzskatīja, ka attiecības ar meitu pēdējā laikā būtu uzlabojušās.

Ņemot vērā, ka izdalītās apakšgrupas skaita ziņā ir nelielas, starp galveno tēmu relatīvajiem biežumiem šajās grupās nav statistiski nozīmīgas atšķirības. Līdz ar to varam runāt par figurējošo tēmu biežumiem tikai tendenču līmenī.

Interpretācija

Izvērtējot māšu un meitu pārdomas, tika novērota nozīmīga pozitīva korelācija starp māšu un meitu pāriem gan pieturoties pie tēmas, gan rakstot par jūtām, gan emocionālajā fonā. Tas ļauj secināt, ka māšu un meitu pāros novērojamas līdzības - māte un meita līdzīgā veidā pauž (vai nepauž) savas emocijas, līdzīgi novērtē savstarpējās attiecības, t.i., ja attiecības ir labas, tad abas puses par tām izsakās pozitīvā veidā, savukārt pie sliktām attiecībām abas puses nelieto pozitīvu emocionālo fonu. Šī līdzība pāru ietvaros saskan ar teorētiskajām atziņām par mātes un meitas savstarpējo identificēšanos (Chodorow, 1978, Eicenbaum & Orbach, 1983), kā arī savā ziņā atbalsta sociālās iemācīšanās teorijas pieņēmumus par uzvedības modeļu apguvi.

Vēl jāatzīmē, ka savstarpēji salīdzinot abu izlašu relatīvos biežumus atklājās, ka mātes biežāk nekā meitas pauž pozitīvu attieksmi par abu attiecībām. Šis atklājums lielā mērā saskan ar jau iepriekšējā analizē izdarītajiem secinājumiem, ka meitām ir raksturīga tendence negatīvāk novērtēt savas attiecības ar māti gan pagātnē, gan tagadnē.

Pētot pārdomu rakstīšanas veidu un tās saistību ar meitu psiholoģisko neatkarību atklājās, ka funkcionāli un emocionāli neatkarīgākas ir tās meitas, kuras pārdomas rakstīja lietišķi un vēsi, savukārt meitas, kas pārdomās pauda jūtas, izjūt nozīmīgi lielāku nepieciešamību pēc emocionālās tuvības ar māti un funkcionālās palīdzības. Ņemot vērā, ka daļa psihologu nepārprotami norāda, ka spēja runāt par savām jūtām ir viens no psiholoģiskās veselības rādītājiem (Boulbijs, 1998), tad atkal apstiprinās jau iepriekšējās analizēs paustās atziņas, ka Funkcionālā un Emocionālā neatkarība tādā formā, kādu to mēra "Psiholoģiskās atdalīšanās aptauja", drīzāk pēta meitu emocionālo un funkcionālo atdalīšanos (*detachment*) no mātes nevis veselīgu neatkarību un autonomiju (Rice & Fitzgerald, 1995).

Līdzīga aina atklājās arī izvērtējot psiholoģisko neatkarību saistībā ar pārdomu emocionālo fonu. Tika konstatēts, ka meitas, kuras par attiecībām ar māti rakstīja pozitīvā veidā, ir emocionāli daudz tuvākas savām mātēm, vērtē savus uzskatus kā līdzīgus ar

mātes uzskatiem, labprāt pieņem mātes palīdzību dažādu sadzīvīsku problēmu risināšanā, kā arī vienlaicīgi pārdzīvo daudz mazāk dusmu, aizvainojuma, vainas izjūtas u.c. negāciju attiecībās ar māti nekā meitas, kuras rakstīja izteikti negatīvi, neitrāli vai ambivalenti par savām attiecībām ar māti.

Tātad varam secināt, ka arī šajā analīzē apstiprinās jau iepriekš paustā doma, ka Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas "Neatkarības no iekšējiem konfliktiem" skala vienīgā atbilst veselīgas psiholoģiskās neatkarības kritērijiem, jo šajā skalā augstāki rezultāti ir meitām, kuras raksta par jūtām un uzrāda pozitīvu emocionālo fonu, nekā tām, kuras neraksta par jūtām un attiecībām ar māti novērtē kā negatīvas.

Salīdzinot jūtu atklāšanas līmeni un emocionālo fonu meitām ar dažādu bērnības pieredzi (pēc Vecāku attieksmes aptaujas), tika atklāts, ka salīdzinoši vairāk par jūtām raksta to divu grupu respondentes, kuras bērnībā ir saņēmušas emocionālo siltumu un atsaucību no mātes puses. Tas ir saprotams, jo, ja māte ir izrādījusi meitai mīlestību un bijusi emocionāli pieejama, tad meitai nav bijis iemesla distancēties no savām emocijām, un arī pieaugušo vecumā par tām tiek runāts atklāti. Un gluži pretēji - vismazāk emocijas ir atspoguļotas grupā, kur māte bērnībā bijusi emocionāli vēsa un izturējusies nevērīgi. Saskaņā ar piesaistes teorijas principiem, šādā situācijā bērns iemācās distancēties no savām jūtām, agri kļūst patstāvīgi, kā arī pieaugušo vecumā uzrāda zemu emocionalitāti un grūtības brīvi paust savas jūtas. M.Meina šādus pieaugušos apzīmēja kā "noliedzošos" (*dismissing*) (Main et.al., 1985). Līdz ar to kļūst saprotams, kāpēc šīs grupas pārdomās salīdzinoši mazāk varēja atrast izteikumus: "Es mīlu savu mammu"; "Es lepojos ar mammu!"; "Es dusmojos uz mammu" utt.

Pozitīvs emocionālais fons, rakstot par attiecībām ar māti, arī pārsvarā dominēja grupās, kur mātes izturēšanās bērnībā tika vērtēta kā emocionāli silta un atsaucīga. Tas ļauj izdarīt secinājumu, ka mātes un meitas attiecības paliek relatīvi nemainīgas laika gaitā, un pozitīva bērnības pieredze ļauj meitai novērtēt attiecības ar māti pozitīvā veidā arī pieaugušā vecumā.

Runājot par galvenajām tēmām, kas saturiski figurēja māšu un meitu pārdomās, jāsecina, ka tēma, kas salīdzinoši vairāk parādījās abu grupu rakstītajā, ir tēma par **savstarpējām sarunām**. Sarunu tematika parādījās dažādos kontekstos - gan to biežums liecina par pozitīvām attiecībām (piemēram, "*...ar savu mammu es pārrunāju pilnīgi*

visu, arī viņa man daudz stāsta”), gan savstarpējo sarunu trūkums parādās kontekstā ar neapmierinātību ar attiecībām (piemēram, “...es vēlētos uzlabot savas attiecības ar mammu, gribētu, lai viņa ir mīļāka un vairāk gribētu parunāties ar mani”). Tas ļauj izdarīt secinājumu, ka sarunāšanās gan no meitu, gan māšu puses tiek uzskatīta kā būtisks savstarpējās saskarsmes elements. Un tieši savstarpējo sarunu biežums, kā arī atklātības līmenis šajās sarunās varētu kalpot kā viens no kritērijiem, lai pētītu un izvērtētu mātes un meitas attiecības un to kvalitāti.

Vēl viena aktuāla tēma, kas salīdzinoši bieži parādījās visās grupās, un par ko rakstīja gan mātes, gan meitas, ir **attiecību uzlabošanās** laika gaitā. Daudzās pārdomās meitas uzsvēra, ka pēdējā laikā attiecībās ar māti ir mazāk nesaskaņu, tās ir kļuvušas tuvākas un siltākas. Daļa meitu šo pārmaiņu saista ar studijām augstskolā un retāku būšanu kopā ar māti (piemēram, “... vistuvākās esam palikušas, kad atnācu uz Rīgu mācīties. Tagad esmu sapratusi, ko patiesībā nozīmē vecāki...”), citas uzskata, ka personīgais briedums ir palīdzējis paraudzīties uz attiecībām savādāk. Ir stāsti, kur krasas pārmaiņas attiecībās ar māti ir izveidojušās pēc meitas apprecēšanās (piemēram, “... kopš meitai ir sava ģimene (..), konflikti mums nerodas, jo intuitīvi jūtu, ka daudzās dzīves situācijās meita domā savādāk nekā agrāk, un mūsu spriedumi pat sakrīt.”) vai arī pēc bērna piedzimšanas (piemēram, “... tieši tad, kad meitai pašai ir mazulis, mūsu attiecības ir pavisam citādas, saprotošākas, draudzīgākas”). Šīs situācijas apstiprina arī literatūrā aprakstītos gadījumus, kad ģimenes statusa maiņa liek meitai labāk saprast māti un identificēties ar māti un viņas lomu (Fischer, 1983). Ir arī situācijas, kur attiecību uzlabošanās ir citāda - agrākie strīdi un konflikti ir nomainījušies nevis ar siltām attiecībām, bet distancēšanos, kas ļauj izveidot mierīgu līdzāspastāvēšanu (piemēram, “...tā ir vieglāk dzīvot nekā iepriekš. Agrāk, dzīvojot kopā, mums bija daudz nesaskaņu pat par ikdienas sadzīves sīkumiem...”). Tomēr šāda tematika pārdomās bija tikai divos gadījumos. Pārējās situācijās, kur bija runa par attiecību uzlabošanu, tās bija kļuvušas siltākas un tuvākas.

Salīdzinoši daudz pārdomās figurēja arī tēma par **savstarpējiem strīdiem, nesaskaņām un konfliktiem**. Jāpiebilst, ka par šo tēmu meitas rakstīja biežāk nekā mātes. Šo atklājumu arī varētu saistīt ar jau iepriekš izdarītajiem secinājumiem, ka meitām ir raksturīga tendence savas attiecības ar māti novērtēt negatīvāk nekā to dara

mātes. Arī šajā gadījumā tas apstiprinās, jo, lai gan par savstarpējiem strīdiem un nesaskaņām raksta abas puses, tomēr meitas to dara trīs reizes biežāk.

Tēma par nesaskaņām nav vienīgā tēma, kas meitu pārdomās parādās biežāk nekā māšu rakstītajā. Salīdzinot ar mātēm, biežāk meitas piemin arī **vēsumu un distancēšanos attiecībās**, kā arī **nespēju uzticēties mātei līdz galam** un pārrunāt visus jautājumus. Te gan jāpiebilst, ka šīs tēmas vairāk ir parādījušās “Nevērīgas izturēšanās” (attiecīgi 16,5% un 16,5%) un “Kontroles bez emocionalitātes” (50% un 22%) grupas respondentēm. Māšu grupā šīs tēmas ir pieminējušas tikai divas mātes. Kā redzams, meitām jautājumi, kas ir bijuši aktuāli bērnībā, turpina tādi palikt arī pieaugušo vecumā, savukārt, mātes atkal attiecības ar meitu uzrāda kā labākas nekā to dara meitas. Par šo tendenci liecina arī fakts, ka tēmas, kuras māšu pārdomās parādījās biežāk nekā meitu izlasē - **lepnums par meitu; savu kļūdu atzišana; apgalvojums, ka ar meitu ir draudzenes** - ir pozitīvas tēmas.

Aplūkojot tēmas, kas specifiski parādījās tikai noteiktās grupās, noteikti jāpiemin **apgrūtinājums, ko meitai sagādā pārāk lielas rūpes, uztraukšanās, tuvība no mātes puses**. Par šo jautājumu rakstīja trešā daļa no meitām, kuras atrodas “Emocionālās ierobežošanas” grupā. Bija pārdomas, kur tika atzīmēts, ka attiecības ar māti ir tuvas un mīļas, bet pārlietu lielais tuvums nomāc: (piemēram, “... *mamma ir man pārāk tuvu un par mani zina pārāk daudz. Dažreiz man tas traucē, gribas vairāk brīvības. Mamma mani pārāk kontrolē*”). Kā jau atzīmēja G.Parkers (Parker, 1983), šāda pārlietu liela aizbildniecība un aprūpe ir traucējoša indivīda psihosociālajai attīstībai, un nav brīnums, ka meita šādās attiecībās jūtas nomākta no mātes rūpēm un vēlas no tām atbrīvoties (piemēram, “...*kā es varētu atrisināt problēmu - dzīvot atsevišķi no mammas. (..) esam pārāk tuvas viena otrai, jo mamma negrib atlaist saiti “māte - meita” un ļaut man dzīvot kā pieaugušai. (..) netiek ļauts man kļūdīties un dzīvot tā, kā es gribu*”). Ir jautājums, cik gan viegli ir dzīvot meitai, kura apgalvo, ka “...*dēļ mums ar brāli viņa (māte) dzīvo un strādā. (..) Vienmēr skan ausīs mammuka vārdi: “Jūs esat viss, kas man ir palicis!”*”. Protams, no tik nelielām pārdomām ir grūti izdarīt korektus, vispārinātus secinājumus, bet tomēr šķiet, ka šis gadījums varētu atbilst situācijām, kuras ir aprakstījuši vairāki autori (Chodorow, 1978; Firman & Firman, 1990; Ruebush, 1994), kad mātei pietrūkst

atbalsts no citu pieaugušo puses, un viņa ir ļoti pieķērusies saviem jau pieaugušajiem bērniem.

Vēl jāatzīmē, ka tikai “Emocionālās ierobežošanas” grupas māšu pārdomās parādījās izteikta **vēlme risināt meitas problēmas** (piemēram, “*Esmu pārliccināta, ka ar savām problēmām viņa (meita) vispirms griezīsies pie manis un kopīgi mēs tās risināsim*”; “*Mana meita man ir viss. Vēlos, kaut es varētu viņai daudz vairāk palīdzēt un materiāli nodrošināt*”); izteikumi, ka **meita ir mātes dzīves jēga**, kā arī tendence **rakstīt par meitu kā par mazu**.

Runājot par **uzticēšanos** tēmu, interesanti, ka “Optimālas saiknes” grupā par uzticēšanos viena otrai vienlīdzīgi raksta gan mātes, gan meitas, savukārt “Emocionālās ierobežošanas” grupā meitas vairāk runā par uzticēšanos mātei nekā to dara mātes. Tas ļauj pieņemt, ka tomēr pārāk augstā vēlme meitu kontrolēt un ierobežot neļauj mātēm vienlaikus veidot ar meitu uzticēšanās pilnas attiecības.

Tātad kopumā varam izdarīt secinājumu, ka noteiktu tēmu parādīšanās noteiktās grupās, kas bija izveidotas, vadoties no meitu atbildēm par mātes izturēšanos bērībā, liecina par sekojošo - pastāv tendence tiem jautājumiem, kas ir bijuši aktuāli mātes un meitas attiecībās bērībā, turpināt aktualizēties arī pieaugušo vecumā. No tā varam secināt, ka mātes un meitas attiecībām ir tendence palikt relatīvi nemainīgām laika gaitā. Šis atklājums saskan arī ar citiem pētījumiem, kuros ir pierādījies, ka mātes un meitas interakciju vispārējā struktūra paliek relatīvi nemainīga cauri visai dzīvei (Miller, 1995).

Runājot par psiholoģiskās neatkarības tēmas parādīšanos pārdomās - par **patstāvību** rakstīja 14,4% meitu un 9,3% māšu. Visbiežāk šī tēma figurēja “Nevērīgas izturēšanās” grupā, kur gan meitas minēja, ka ir uzaugušas patstāvīgas (piemēram, “*Viņa (māte) mani ir uzaudzinājusi kā patstāvīgu, ar problēmām galā tiekošu cilvēku*”), gan arī mātes uzsvēra, ka no mazām dienām meitas ir augušas neatkarīgas un patstāvīgas (piemēram, “*... meitiņa kļuvusi pieaugusi jau no 7 gadu vecuma - kad sāka patstāvīgi iet skolā un pie mammas rokas vairs neturējās*”). Atcerēsimies, ka šīs grupas meitu bērības pieredze ietver autonomijas veicināšanu komplektā ar emocionālo vēsumu no mātes puses. G.Parkers (Parker, 1983) šādu attieksmi ir nodēvējis par “nevērīgu”, un šādu kombināciju nevar uzskatīt par optimālu attiecību modeli. Līdz ar to varam pieņemt, ka izteikta patstāvība drīzāk ir izņēmums nevis likumsakarība meitas attiecībās ar māti, kas

izstrādājas kā sekas negatīvai bērnības pieredzei. Arī piesaistes teorijas ietvaros tiek uzsvērts, ka izteikta patstāvība kā aizsardzības mehānisms izstrādājas tiem pieaugušajiem, kas bērnībā nav saņēmuši mīlestību, atbalstu un savu vajadzību apmierināšanu (Boulbijs, 1998).

Tālāk nedaudz pievērsīsimies tiem četriem māšu un meitu pāriem, kuri saturiski bija atšķirīgi no pārējās izlases. Kā jau bija minēts iepriekš, bija 4 pāri, kuros mātes īsti nepildīja savu lomu (mātes **depresija, atkarība no alkohola un azartspēlēm**). Visos šajos pāros ir novērojamas t.s. “apvērstās attiecības”, kas meita ir spiesta uzņemties atbildību par māti (piemēram, “*Likās, ka esam mainītās lomās, ka es esmu stingrā mamma, bet viņa nepaklausīgā meita*”).

Interesanti, ka savu problēmu pārdomās norādīja tikai māte, kura slimoja ar depresiju, kā arī viņa vienīgā atzina, ka ir uzlikusi meitai pārāk lielu atbildību, nav spējusi būt pietiekams atbalsts. Pārējās trīs mātes savas atkarības ne tikai nepieminēja, bet attiecības ar meitām raksturoja kā labas. Domāju, ka te darbojas aizsardzības mehānismi, kas liedz atzīt savu problēmu gan pētniekiem, gan, iespējams, pat sev pašām.

Bija novērojamas atšķirības arī meitu izteiksmes veidā, kā viņas rakstīja par attiecībām ar māti. Meitas, kuru mātēm bija problēmas ar alkoholu, lai gan pieminēja mātes dzeršanu, tomēr kopīgais emocionālais fons bija pozitīvs. Pārdomās daudz tika rakstīts par mātes pozitīvajām īpašībām, tās īpaši uzsvērtas. Iespējams, ka arī šajā gadījumā darbojas aizsardzības mehānismi, kas liek meitai izcelt pozitīvo un noniecināt negatīvo attiecībās ar māti. Par labu šim pieņēmumam liecina arī meitas rakstītais: “*kad meklēju atbildes sevī, lai raksturotu savas attiecības ar māti tagadnē un pagātnē, sliktais kaut kur zūd, atceros pamatā tikai labo.*” Šādu parādību varētu skaidrot ar aizsardzības mehānismiem - idealizēšanu un izslēgšanu, kad situācijās, kurās “māte bērnam uzliek pārāk smagu nastu (..), pieskaņojoties mātes vēlmēm, bērns veido vienpusīgu priekšstatu par visnotaļ mīlošu un augstsirdīgu māti un tādejādi izslēdz no apziņas procesiem lielu daļu līdz viņam nonākošās informācijas, kas māti atklāj kā bieži vien patmīlīgu, prasīgu un nepateicīgu būtni” (Boulbijs, 1998, 105.lpp.).

Savukārt meitas, kuras mātei bija problēmas ar azartspēlēm, pārdomās emocionālais fons ir izteikti ambivalents. Interesanti, ka pēc Vecāku Attieksmes Aptaujas viņa ir iekļuvusi “Optimālās saiknes” grupā, bet tagadnē rakstītajās pārdomās ir gan

dusmas, gan atsvešinātība no mātes. Tā kā meita norāda, ka mātei atkarība no azartspēlēm ir aizsākusies līdz ar meitas pusaudžu vecumu, varam secināt, ka laika gaitā mātes un meitas attiecības ne vienmēr var uzlaboties, un pozitīva bērnības pieredze ne vienmēr ir garantija labām attiecībām arī pieaugušo vecumā. Atliek piekrist arī citu pētnieku atziņām, ka kādu konkrētu dzīves notikumu dēļ savstarpējās attiecības var arī pasliktināties (Miller, 1995).

Tomēr, runājot par pārdomu rakstīšanu kopumā, būti jāņem vērā vēl daži aspekti. Pirmkārt - šo analīzi stipri ierobežoja brīvais stils, kādā šīs pārdomas bija rakstītas. Iespējams, ja kā informācijas iegūšanas metode būtu izmantota intervija, tad iegūtā informācija būtu krietni plašāka, kā arī sievietes daudz konkrētāk runātu tieši par pētniekus interesējošām tēmām. Otrkārt, nav iespējams pārbaudīt šo pārdomu patiesumu. Un treškārt - darba gaitā nonācu pie secinājuma, ka šādas pārdomas būtu jālūdz rakstīt pilnīgi autonomi no pārējām aptaujām, kas tiek izmantotas pētījumā, jo, lai gan tukšā lapa pārdomām bija ievietota aptaujas paketes sākumā, tomēr bija situācijas, kad meita (vai māte) vispirms atbildēja uz visiem aptauju jautājumiem, un tikai tad rakstīja pārdomas. Pieļauju, ka tas varēja dot kādas ievirzes pārdomu saturam (piemēram, viens no Vecāku Attieksmes Aptaujas apgalvojumiem ir: "Tiecās mani "auklēt""). Vienā no meitas rakstītā parādījās līdzīgs izteiksmes veids (piem. "...*viņa (māte) to saprot, un tāpēc necenšas mani auklēt*"). Tāpēc kā ieteikums turpmākajai izpētei būtu - plānot pētījumus tādā veidā, lai pārdomu rakstīšana notiktu autonomi no citām aptaujām.

NOBEIGUMS

Darba sākumā izvirzītais mērķis - izpētīt pieaugušu meitu attiecības ar māti un meitu psiholoģisko neatkarību no mātes - ir sasniegts. Ir izanalizētas mātes un meitas attiecību īpatnības, pētīta meitu psiholoģiskā neatkarība no mātēm pieaugušo vecumā, kā arī atrastas atbildes izvirzītajiem pētījuma jautājumiem.

Analizējot teorētisko materiālu, nākas secināt, ka mātes un meitas attiecības tiek aprakstītas kā vienas no nozīmīgākajām katras sievietes dzīvē. Kā specifiskas mātes - meitas attiecību īpatnības var uzsvērt savstarpējo identificēšanos (meita identificējas ar māti un vienlaicīgi māte identificējas ar meitu); attiecību noturību un ilgumu visas dzīves garumā un savstarpējo empātijas līmeni, kas saista māti un meitu.

Jautājumā par psiholoģisko neatkarību mātes - meitas attiecībās literatūrā iezīmējas divas būtiskākās pieejas. Viena viedokļu grupa, kuras ietvaros tiek uzsvērta meitas nepieciešamība atdalīties no mātes, lai varētu veidot savu autonomiju. Šo viedokļu ietvaros tiek atzīmēts, ka meitas cīņa par neatkarību un savas identitātes formēšanu ir grūts un ilgstošs process. Tai pat laikā eksistē otra viedokļu grupa, kur par atdalīšanās nepieciešamību runa neiet vispār, jo tiek uzsvērta sievietes īpašā attīstības situācija, kad afiliācija un attiecības ar citiem ieņem galveno vietu sievietes dzīvē, un sievietes vēlmi pēc attiecībām un sadarbības nevar raksturot kā brieduma trūkumu un atkarību. Optimāla meitas emocionāla un sociāla attīstība sekmējas attiecību ar māti pārdefinēšanā, pārejot jaunā attiecību kvalitātē - saglabājot tuvības un emocionālo saišu izjūtas, virzoties uz izaugsmi attiecību ietvaros un attīstot savstarpējo empātiju. Psiholoģiskā brieduma kritērijs ir savstarpējās pieķeršanās un autonomijas līdzsvars. Pastāv gan veselīgas, veiksmīgas, gan neveselīgas mātes un meitas attiecības pieaugušo vecumā. Meitas veselīgas attiecības ar māti veido psiholoģiskā autonomija, empātija pret māti, tolerance un pašcieņa. Par neveselīgām attiecībām var nosaukt apvērstas mātes - meitas attiecības, neatrisināmu konfliktu pilnas attiecības, kas var novest pie distancēšanas, saplūšanas vai savstarpējiem centieniem mainīt vienu otru mūža garumā.

Veicot praktisko pētījumu un meklējot atbildi uz pirmo uzstādīto pētījuma jautājumu - ***Kādas ir savstarpējās saistības starp pieaugušu meitu psiholoģisko***

neatkarību no mātes, priekšstatiem par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un pašvērtējumu? - atbilde ir:

1. Pastāv saistība starp meitu psiholoģisko neatkarību no mātes pieaugušo vecumā un viņu priekšstatiem par mātes emocionālo siltumu un kontroli bērnībā, un pašvērtējumu. Analizējot sīkāk noskaidrojās, ka:

- sievietes, kuras uzrāda savas attiecības ar māti bērnībā kā emocionāli siltas, atbalstošas un mīlas, arī pieaugušo vecumā vairāk tiecas uz emocionālo tuvību ar māti, izjūt nepieciešamību pēc mātes atbalsta un palīdzības personiskās dzīves organizēšanā, norāda uz līdzīgiem uzskatiem ar māti un jūtas brīvas no aizvainojuma, dusmām un vainas izjūtas. Savukārt, emocionāls vēsums bērnībā ir saistīts ar emocionālu distancēšanos, funkcionālu patstāvību, uzskatu atšķirībām, dusmām, aizvainojumu, neuzticēšanos un vainas izjūtu pieaugušas meitas attiecībās ar māti. Tātad *emocionālās saites un tuvība, ja tāda ir veidojusies bērnībā, tiek saglabātas arī pieaugušo vecumā, un meitas, kuras attiecības ar māti vērtē kā labas, netiecas distancēties un atdalīties no mātes.*
- sievietes, kas ir piedzīvojušas mātes pārmērīgu kontroli bērnībā, pieaugušo vecumā jūtas emocionāli atkarīgākas no savām mātēm, un vienlaicīgi tiecas demonstrēt lielāku atšķirību savos un mātes uzskatos. To var izskaidrot ar nespēju pie pārmērīgi kontrolējošas bērnības pieredzes būvēt savu emocionālo neatkarību attiecībās ar māti, kas tiek kompensēts ar īpašu sava viedokļa un attieksmes atšķirību uzsvēršanu;
- sievietes, kas bērnībā piedzīvojušas emocionālo siltumu vienlaicīgi ar autonomijas veicināšanu, uzrāda visaugstāko brīvību no dažādām iekšējām negācijām attiecībās ar māti. Attiecības tiek raksturotas kā harmoniskas un brīvas no konfliktiem, dusmām, aizvainojuma un vainas izjūtas. Vienlaicīgi sievietēm ar šādu bērnības pieredzi ir vērojama tendence uz augstāku pašvērtējumu. Līdz ar to šāda bērnības pieredze var tikt apzīmēta kā veselīga.
- sievietes, kas bērnībā saņēmušas emocionālo siltumu kopā ar pārmērīgu kontroli, pieaugušo vecumā ir visatkarīgākās no mātes emocionālā atbalsta un funkcionālās palīdzības.
- sievietes, kas bērnībā piedzīvojušas mātes emocionālo vēsumu kopā ar pārmērīgu kontroli, pieaugušo vecumā izjūt visvairāk dusmu, aizvainojuma, vainas izjūtas

attiecībā pret māti. Vienlaicīgi šīm sievietēm ir nozīmīgi zemāks pašvērtējuma līmenis.

- augstāks pašvērtējums meitām pieaugušo vecumā ir saistīts ar lielāku brīvību no iekšēja aizvainojuma, dusmām un vainas izjūtas attiecībās ar māti, un otrādi - sievietēm, kuras izjūt dusmas, aizvainojumu un vainas izjūtu attiecībās ar māti, ir zemāks pašvērtējums.

Atbildot uz otro pētījuma jautājumu - *Kādas ir savstarpējās saistības starp pieaugušu meitu psiholoģisko neatkarību no mātes, māšu priekšstatiem par savu emocionālo siltumu un kontroli bērnībā un māšu pašvērtējumu?*- tika izdarīti šādi secinājumi:

2. Pieaugušo meitu psiholoģiskā neatkarība praktiski nav saistīta ar mātes priekšstatiem par izturēšanos pret meitu bērnībā. Saistība pastāv tikai starp meitas funkcionālo neatkarību un mātes priekšstatu par savu emocionālo siltumu pret meitu bērnībā. No iepriekš minētā izriet, ka *meitu psiholoģiskās neatkarības procesos krietni lielāku lomu spēlē tieši viņas izpratne par bērnībā notikušo un nevis mātes izpratne vai iespējamā realitāte, un šie rezultāti atbalsta piesaistes teorijas izvirzītos principus, ka bērnībā izveidotais iekšējais darbības modelis, kas ietver sevī meitas priekšstatu par mātes izturēšanos pret viņu, pieaugušo vecumā ir daudz vairāk saistīts ar meitas psiholoģisko neatkarību attiecībās ar māti nekā mātes priekšstati par pagātni.*

3. Mātes pašvērtējums nav saistīts ar meitu psiholoģisko neatkarību, tomēr tika atklātas atšķirības mātes novērtējumos par savu izturēšanos pret meitu bērnībā - mātes ar augstāku pašvērtējumu vērtē savu izturēšanos pret meitu bērnībā kā emocionāli siltāku un autonomiju veicinošāku nekā mātes ar zemāku pašvērtējumu.

4. Salīdzinot māšu un meitu priekšstatus par mātes izturēšanos bērnībā, noskaidrojās, ka meitas uzskata, ka mātes pret viņām ir bijušas emocionāli vēsākas, nekā uzskata pašas mātes. Šis atklājums atspoguļo visa pētījuma gaitā novērotās tendences, ka **meitas savas attiecības ar māti gan pagātnē, gan arī tagadnē novērtē negatīvāk nekā to dara mātes.** Šī tendence tiek saistīta ar meitu centieniem veidot savu identitāti šajā vecumā.

5. Māšu un meitu pašvērtējumu līmeņos neparādās ne statistiski nozīmīgas saistības, ne atšķirības.

6. Papildus tika pētīta meitu **psiholoģiskās neatkarības saistība ar viņu pašu un māšu dažādiem demogrāfiskajiem rādītājiem**. Šajā analīzē noskaidrojās, ka:

- meitu un māšu vecums ir saistīts ar meitu funkcionālo un emocionālo neatkarību - jaunākā vecumā meitām emocionālā tuvība ar māti ir izteiktāka, kā arī māte vairāk piedalās meitas sadzīves organizēšanā nekā tas ir gados vecākām meitām;
- neprecētās meitas vairāk kā precētās iesaista māti savu ikdienas problēmu risināšanā, kā arī emocionāli jūtas tuvākas savām mātēm;
- meitas, kurām pašām vēl nav bērnu, vairāk iesaista māti savu sadzīves problēmu risināšanā;
- meitas, kuras ikdienā dzīvo atsevišķi no mātes, funkcionāli ir visneatkarīgākās;
- meitas, kuras studiju dēļ atstāj vecāku mājas, dzīvo kopmītnēs un māti satiek tikai nedēļas nogalēs, izjūt vislielāko nepieciešamību pēc mātes emocionālā atbalsta.
- tautība nav saistīta ar meitu psiholoģisko neatkarību no mātes.

Kopumā varam secināt, ka **meitu psiholoģisko neatkarība daudz vairāk ir saistīta ar viņu pašu demogrāfiskajiem rādītājiem nekā ar māšu demogrāfiskajiem rādītājiem**.

7. Papildus, pētot **mātes un meitas attiecību īpatnības**, ar kvalitatīvām metodēm, tika noskaidrots, ka

- māšu un meitu pāros novērojamas līdzības - māte un meita līdzīgā veidā pauž (vai nepauž) savas emocijas, līdzīgi novērtē savstarpējās attiecības, t.i., ja attiecības ir labas, tad abas puses par tām izsakās pozitīvā veidā, savukārt pie sliktām attiecībām abas puses nelieto pozitīvus izteiksmes veidus. Tas liecina par **līdzībām pāru ietvaros**, ko varētu skaidrot gan ar identifikācijas procesiem mātes un meitas attiecībām (no psihoanalītiskā redzes punkta), gan internālajiem darbības modeļiem (no piesaistes teorijas), gan uzvedības iemācīšanos (no sociālās iemācīšanās teorijas).
- pastāv tendence tiem jautājumiem, kas ir bijuši aktuāli mātes un meitas attiecībās bērnībā, turpināt aktualizēties arī pieaugušo vecumā.

8. Saistībā ar darba gaitā **izmantotajām pētīšanas metodēm** varam secināt, ka:

- Psiholoģiskās atdalīšanās Aptaujas (*Psychological Separation Inventory*, Hoffmann, 1984) Emocionālās, Funkcionālās un Uzskatu neatkarības skalas vairāk mēra atdalīšanos (*detachment*) un distancēšanos no vecākiem nevis veselīgu neatkarību un autonomiju. Tikai Neatkarības no iekšējiem konfliktiem skala ir uzskatāma par atbilstošu veselīgas psiholoģiskās neatkarības kritērijiem;
- pēc Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) **veselīgs psiholoģiskās neatkarības līmenis sevī ietver augstu neatkarību no iekšējiem konfliktiem un vidēju emocionālo un funkcionālo neatkarību.**

9. Pētījuma gaitā tika salīdzināta **psiholoģiskā neatkarība no mātes Latvijas un ASV izlasei**. Tika secināts, ka

- sievietēm Latvijā ir vairāk raksturīga dusmu un aizvainojuma uzkrāšana, neizpaušana un paturēšana sevī nekā tas ir sievietēm ASV. To var izskaidrot ar audzināšanas normām, kas ilgu laiku ir pastāvējušas Latvijā.
- Latvijas sievietes izjūt lielāku emocionālo atkarību attiecībā ar māti, t.i., vairāk izjūt nepieciešamību pēc atbalsta, pozitīva novērtējuma, tuvības ar savu māti nekā tas ir ASV.

Priekšlikumi

1. Nepieciešams **turpināt un paplašināt mātes un meitas attiecību izpēti Latvijas sociāli kulturālajā vidē**, jo līdz šim teorētiskās nostādnes, kā arī praktiskie pētījumi pārsvarā nāk no Rietumu psiholoģijas atziņām, kas ne vienmēr tiešā veidā ir attiecināmas uz citām kultūrām. Šis ir praktiski vienīgais pētījuma par šo attiecību specifiku, kurš ir veikts Latvijā.
2. Vienlaikus ir nepieciešams **veikt arī citu bērnu un vecāku diādisko attiecību izpēti** (mātes un dēli, tēvi un meitas, tēvi un dēli), lai varētu veikt šo attiecību salīdzinājumu. Šīs sfēras arī ietver sevī turpmāko pētījumu perspektīvas.
3. Nepieciešami **pētījumi arī citās sociālo zinātņu nozarēs** – pedagoģijā, socioloģijā – lai izprastu mātes un meitas attiecību specifiku Latvijas sociāli kulturālajā vidē. Ir

- jāņem vērā, ka mātes un meitas attiecības sevī ietver ne tikai psiholoģiskos aspektus, bet arī audzināšanas jautājumus, sociālo faktoru nozīmi utt.
4. Viens no šī pētījuma ierobežojumiem bija izmantotās pašnovērtēšanas metodes, kas neļauj pietiekami ņemt vērā iespējamus respondentu psiholoģiskās aizsardzības mehānismus, kā arī padara komplicētu indivīda pagātnes pieredzes novērtēšanu, jo, iespējams, skatījumu uz pagātni ietekmē indivīda šodienas attiecību pieredze. Tādēļ būtu **ieteicams izpētē iekļaut arī interviju metodi**, kas ļautu iegūt plašāku informāciju. Tai pat laikā **Latvijā ir nepieciešams veikt arī longitudālos pētījumus**, kas ļautu iegūt detalizētāku informāciju par dažādiem mātes un meitas attiecību aspektiem, šo attiecību izmaiņām laika gaitā un ietekmējošiem faktoriem.
 5. Ņemot vērā, ka šī pētījuma rezultāti pierādīja, ka atdalīšanās no mātes nav meitu attīstības uzdevums, un izteiktas patstāvības veidošanās drīzāk ir izņēmums nevis likumsakarība, būtu nepieciešams **iepazīstināt sabiedrību ar šī pētījuma rezultātiem**, kā arī sniegt vairāk informācijas par mātes un meitas attiecību īpatnībām, jo šobrīd sabiedrībā valda daudz mītu un stereotipu par to, kādām jābūt “pareizām” mātes - meitas attiecībām. Tai pat laikā nepieciešams arī runāt par bērības attiecību lomu indivīda personības veidošanā, jo arī šis pētījums apstiprināja, ka daudzas attiecību problēmas pieaugušo vecumā sakņojas bērības attiecību pieredzē.

Pētījuma nozīmība

Šis ir būtisks pētījums vairāku aspektu ziņā: (1) šī darba ietvaros veiktais teorētisko priekšstatu un praktisko pētījumu apkopojums un analīze par mātes un meitas attiecībām ir uzskatāms par nozīmīgu informatīvu bāzi gan Latvijas, gan psiholoģijas zinātnei kopumā; (2) ir pārtulkota un Latvijā pirmo reizi pētnieciskiem nolūkiem lietota Psiholoģiskās atdalīšanās aptauja (Hoffman, 1984), kas paver plašākas iespējas psiholoģiskās neatkarības procesu pētniecībai pusaudžu un agrīnās jaunības periodā. Darba ietvaros ir arī izdarīti secinājumi par šīs aptaujas uzbūves īpatnībām; (3) pētījums papildina nedaudzos Latvijā veiktos pētījumus par mātes un meitas attiecību aspektiem, kā arī īpaši atklāj saikni starp mātes un meitas attiecību specifiku bērībā un meitu psiholoģisko neatkarību no mātes pieaugušo vecumā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., & Wahl, S. (1978). *Patterns of Attachment: A psychological study of the Strange Situation*, Lawrence Earlbaum and Assoc. Inc., New York.
- Allen, S.F., & Stoltenberg, C.D. (1995). Psychological separation of older adolescents and young adult from their parents: an investigations of gender differences. *Journal of Counseling & Development*, 73, 542-547
- Baker - Miller, J. (1976). *Toward a new psychology of women*. Boston: Beacon Press.
- Barnett, R.C., Kibria N., Baruch, G.K., & Pleck, J.H. (1991). Adult daughter - parent relationships and their associations with daughter's subjective well-being and psychological distress. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 29-42.
- Baruch, G., & Barnett, R.C. (1983). Adult daughter's relationships with their mothers. *Journal of Marriage and the Family*, 45, 601-606.
- Blos, P. (1979). *The adolescence passage*. New York: International Universities Press.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss: Vol. 1, Attachment*. Basic Books, New York.
- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds: Aetiology and psychopathology in the light of attachment theory. *British Journal of Psychiatry*, 130, 201-210.
- Boulbijs, Dž. (1998). *Drošais pamats. Vecāku un bērnu savstarpējā pieķeršanās - cilvēka veselīgas attīstības priekšnoteikums*. Rīga, Rasa ABC
- Boyd, C.J. (1989). Mothers and daughters: a discussion of theory and research. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 291-301.
- Caplan, P.J. (1989). *Don't blame mother: mending the mother - daughter relationship*. Harper & Row, Publishers, New York.
- Chavis, G. G. (1987). *Family: stories from the interior*. Saint Paul: Graywolf Press.
- Chodorow, N. (1974). Family structure and feminine personality. In M.Z.Rosaldo and L.Lamphere, eds.. *Women, culture and society*. Stanford: Stanford University Press.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. University of California press, Berkeley,

- Chodorow, N. (1987) *Feminism and difference: Gender, relation and difference in psychoanalytic perspective. In psychology of women.* Yale University Press, New Haven.
- Christenson, R.M. & Wilson, W.P. (1985). Assessing pathology in the separation - individuation process by an inventory. *The Journal of Nervous and Mental Disease, 173*, 561-565.
- Cropley, A. (2002). *Qualitative research methods. An introduction for students of psychology and education.* Zinbtne. Roga.
- Eichenbaum, L., & Orbach, S. (1983). *Understanding women.* New York: Basic Books.
- Eriksons, E.H. (1998). *Identitāte: jaunība un krīze.* Roga, Jumava.
- Firman, J. & Firman, D. (1990). *Lieben ohne festzuhalten. Mütter und Tochter.* Herder.
- Fischer, L.R. (1981). Transitions in the mother - daughter relationship. *Journal of Marriage and the Family, 43*, 613-622.
- Fischer, L.R. (1983). Mothers and mothers - in - law. *Journal of Marriage and the Family, 45*, 187-192.
- Flax, J. (1978). The conflict between nurturance and autonomy in mother-daughter relationships and within feminism. *Feminist studies, 2*, 171-189.
- Fox, G. (1979). *Mothers and their teenage daughters.* (A report to the participants in the mother - daughter communication project.) Detroit: Merrill Palmer Institute.
- Frank, S.J., Avery, C.B., & Laman, M.S. (1988). Young adults' perceptions of their relationships with their parents: Individual differences in connectedness, competence, and emotional autonomy. *Developmental Psychology, 24*, 729-737.
- Freids Z. (1935). *Trīs apcerējumi par seksuālo teoriju.* Rīga.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gnaulati, E. & Heine, B.J. (2001). Separation - individuation in late adolescence: an investigation of gender and ethnic differences. *Journal of Psychology, 135*, 59-71.
- Goldberg, J.E. (1994). Mutuality in mother - daughter relationships. *Families in Society: Journal of Contemporary Human Services, 75*, 236 - 242.
- Goldberg, J.E., (1995). The role of mutuality in the mother - daughter relationships. *Affilia: Journal of Women & Social Work, 10*, pp.36-49.

- Goldberg, J.E., (1997). Mutuality in the relationship of homeless women and their mothers. *Affilia: Journal of Women & Social Work*, 12, 96-106.
- Hammer, S. (1976). *Daughters and Mothers: Mothers and Daughters*. New York: American Library.
- Herz, L., & Gullonem E. (1999). The relationship between self-esteem and parenting style. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 30, 742 - 76.
- Hoffman, J.A. (1984). Psychological separation of late adolescents from their parents. *Journal of Counseling Psychology*, 31, 170-178.
- Hoffman, J.A. (1985). Presenting Problems and Dynamics of College Students. *Dissertation, University of North Carolina - Chapel Hill*.
- Hojat, M. (1996). Perception of maternal availability in childhood and selected psychosocial characteristics in adulthood. *Genetic, Social & General Psychology Monographs*, 122, 427-451.
- Hojat, M. (1998). Satisfaction with early relationships with parents and psychosocial attributes in adulthood: which parent contributes more? *Journal of Genetic Psychology*, 159, 203-221.
- Hollender, J. (1973). Self - esteem and parental identification. *Journal of Genetic Psychology*, 120, 3 - 7.
- Jordan, J. (1991). Empathy and self Boundaries. In J.V.Jordan, A.G.Kaplan, J.B.Miller, I.P.Stiver & J.L.Surrey (Eds.) *Women's growth in connection* (pp.67-80). New York: Guilford.
- Kabat, R. (1996). A role - reversal in the mother - daughter relationship. *Clinical Social Work Journal*, 24, 255-269.
- Karpova Ā. (1998). *Personība. Teorijas un to radītāji*. Rīga, Zvaigzne ABC
- Kenny, M.E., & Rice, K.G. (1995). Attachment to parents and adjustment in late adolescent college students: current status, applications, and future considerations. *Counseling Psychologist*, 23, 433-457.
- Kerpelman, J.L., & Smith, S.L. (1999). Adjudicated adolescent girls and their mothers: examining identity perceptions and processes. *Youth & Society*, 30, 313-348.
- Lapsley, D.K., Rice, K.G., & Shadid, G.E. (1989). Psychological separation and adjustment to college. *Journal of Counseling Psychology*, 36, 286-294.

- Lopez, F.G., Campbell, V.L., & Watkins, C.E. (1986). Depression, psychological separation, and college adjustment : A investigation of sex differences. *Journal of Counseling Psychology, 33*, 52-56.
- Lopez, F.G., Campbell, V.L., & Watkins, C.E. (1988). Family structure, psychological separation, and college adjustment: a canonical analysis and cross-validation. *Journal of Counseling Psychology, 35*, 402-409.
- Lopez, F.G., & Gover, M.R. (1993). Self-report measures of parent - adolescent attachment and separation - individuation: a selective review. *Journal of Counseling & Development, 71*, 560-570.
- Mahler, M., Pine, F. & Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the infant: Symbiosis and individuation*. London, Hutchinson.
- Main, M. & Weston, D. (1981). The quality of the toddler's relationship to mother and father: Related to conflict behaviour the readiness to establish new relationships. *Child Development, 52*, 932-940.
- Main M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood and adulthood: a move to the level of representation. In: I.Bretherton and E.Waters (Eds.) *Growing points in attachment: theory and research, Monographs of the Society for Research in Child Development Serial 209*: 66-104, Chicago: University of Chicago Press.
- McChrystal, J. (1994). Sex-role identity and "being-in-relation": the implications for women counsellors. *Counselling Psychology Quarterly, 7*, 181-199.
- Melchert, T.P., & Sayger, T.V. (1998). The development of an instrument for measuring memories of family of origin characteristics. *Educational & Psychological Measurement, 58*, 99 - 119.
- Miller, A.G. (1995). A typology of mother - daughter relationship patterns for young adult women and their mothers. *Issues in Mental Health Nursing, 16*, 377-394.
- Miltuze, A. & Sebre, S. (1999). Young women's self-esteem and her relationship to her mother. *Identity and Self-esteem. Interactions of students, teachers, family and society. Scientific Papers of XXI International School Psychology Colloquium, pp. 71-78.*
- Mullahy, P. (1995). *Oedipus Myth and Complex*. New York.
- Muus, R.E. (1988). *Theories of adolescence*. Fifth edition. McGraw-Hill, Inc. New York.

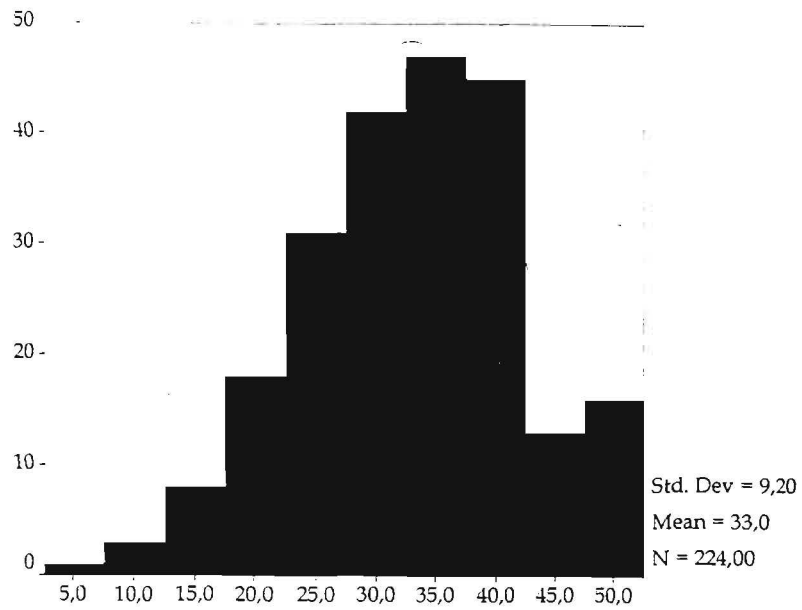
- Nelson, M.L. (1996). Separation versus connection, the gender controversy: implications for counseling women. *Developmental Psychology*, 74, 339-345.
- Olson, D.H., Russell, C.S., & Sprenkle, D.H. (1983). Circumplex model of marital and family systems: 4. Theoretical update. *Family Process*, 22, pp.69-83.
- Quintana, S.M., & Kerr, J. (1993). Relational needs in late adolescent separation - individuation. *Journal of Counseling & Development*, 71, 349-355.
- Parker, G. (1983). *Parental overprotection: a risk factor in psychological development*. Grune & Stratton, New York.
- Parker, G., Tupling, H. & Brown, L.B. (1979). A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, pp.1-10.
- Pedersen, W. (1994). Parental relations, mental health and delinquency in adolescence, 22, 975-991.
- Raševska M., & Kristapsone S. (2000). *Statistika psiholoģiskajos pētījumos*. Rīga, "Izglītības soļi".
- Rice, K.G. (1992). Separation - individuation and adjustment to college: a longitudinal study. *Journal of Counseling Psychology*, 39, 203-213.
- Rice, K.G., & Fitzgerald, D.P. (1995). Cross-sectional and longitudinal examination of attachment, separation - individuation, and college student adjustment. *Journal of Counseling & Development*, 73, 463-475.
- Rivers, C., Barnett, R., & Baruch, G. (1979). *Beyond Sugar and Spice*. New York: G.P. Putnam's Sons
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescence self-image*. Princeton, N.Y.: Princeton University Press.
- Rowland, R., & Thomas, A. (1996). Mothering sons: A crucial feminist challenge. *Feminism & Psychology*, 6, 93 - 99.
- Ruebush, K.W. (1994). The mother- daughter relationship and psychological separation in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 4, 439 - 451.
- Russel, A., & Saebel, J. (1997). Mother - Son, Mother - Daughter, Father - Son, and Father - Daughter: Are They Distinct Relationship? *Developmental Review*, 17, pp.111-147.

- Ryan, R.M., & Lynch, J.H. (1989). Emotional autonomy versus detachment: revisiting the vicissitudes of adolescence and young adulthood. *Child Development*, 60, 340-356.
- Sayers, J. (1991). *Mothers of psychoanalysis*. New York: Norton.
- Smith, L.M., Mullis, R.L. & Wayne Hill, E. (1995). Identity striving within the mother - daughter relationship. *Psychological Reports*, 76, 495 - 503.
- Smith, L.M., Wayne Hill, E. & Mullis, R.L. (1998). Relational perceptions in the mother - daughter attachments. *Marriage & Family Review*, 27 (1/2), 37 - 49.
- Steinberg, L. (1990). Autonomy, conflict, and harmony in the family relationship. In S.S.Feldman & G.R.Elliott (Eds.), *At the threshold: the developing adolescent* (pp. 225-276). Cambridge, MA: Harvard Univer. Press.
- Stiver, I.P. (1995). *Beyond the Oedipus Complex: Mothers and Daughters*. New York.
- Surrey, J. (1985). *Self-in-relation: a theory of women's development*. Wellesley College, Wellesley, Massachusetts.
- Surrey, J. (1991). The "self-in-relation": a theory of women's development. In J.V.Jordan, S.G.Kaplan, J.B.Miller, I.P. Stiver & J.L.Surrey (Eds.) *Women's growth in connection* (pp.51-66). New York: The Guilford Press.
- Svešvārdū vārdnīca (1999). J.Baldunčika red. Rīga, Jumava
- Thompson, L., & Walker, A.J. (1987). Mothers as mediators of intimacy between grandmothers and their young adult granddaughters. *Family Relations*, 36, 72-77.
- Troll, L. (1989). New thoughts on old families. *The Gerontological Society of America*, 28(5), 586-591.
- Walker, A.J., & Pratt, C.C. (1991). Daughters help to mothers: intergenerational aid versus caregiving. *Journal of Marriage & the Family*, 53, 3-13.
- Wodak, R., & Schulz, M. (1986). *The language of love and guilt*. Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Коломинский Я.Л., Мелтсас М.Х. (1985). Ролевая дифференциация пола у дошкольников. *Вопросы психологии*, 3, 165-170.
- Ребер А. (2000). *Большой толковый психологический словарь*, Том 1, 2, Вече, Москва.
- Сермягина О. С. (1991). *Эмоциональное отношение в семье*. Кишинев.
- Хорни К. (1993). *Женская психология*. Санкт-Петербург.

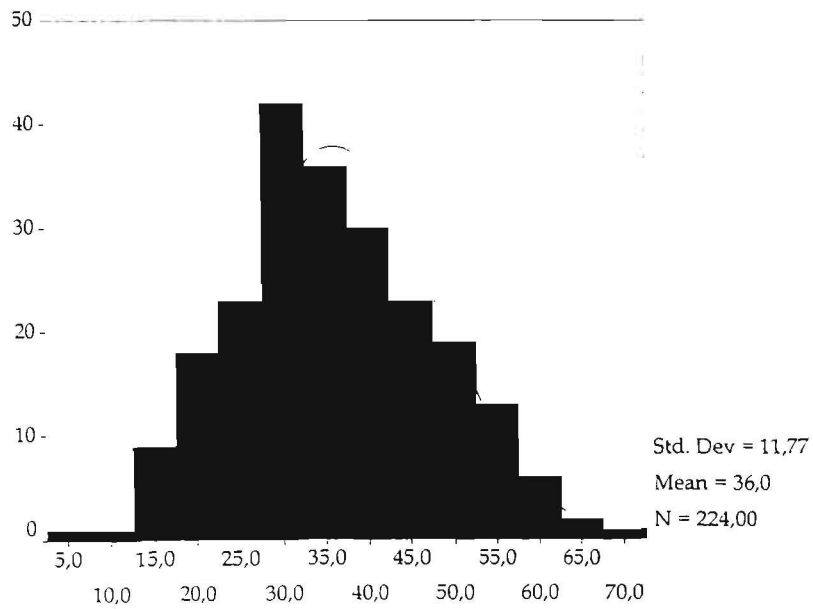
PIELIKUMI

Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu histogrammas

1.attēls. Funkcionālās neatkarības histogramma

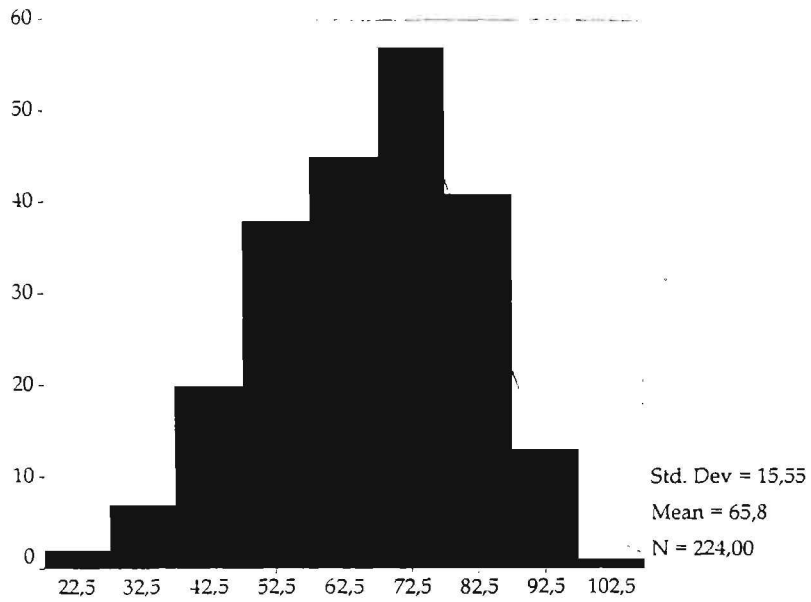
2.attēls. Emocionālās neatkarības histogramma

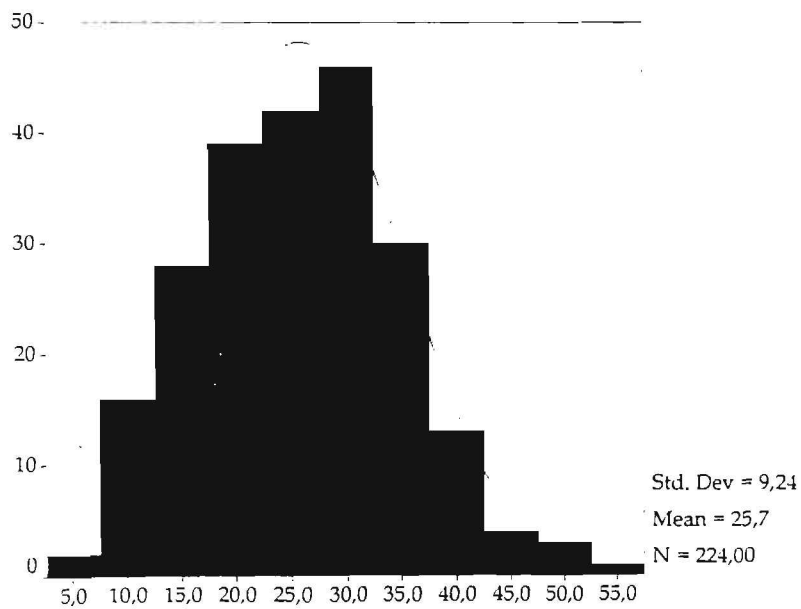
1.pielikums (turpinājums).

Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalu histogrammas

3.attēls. Neatkarības no iekšējiem konfliktiem histogramma

4.attēls. Uzskatu neatkarības histogramma

2.pielikums.

1.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA), Vecāku attieksmes aptaujas (VAA) skalu un Rozenberga pašvērtējuma aptaujas aprakstošā statistika meitu izlasei(n=224)

Skalas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max
PAA								
FN	33,00	33	33,00	9,20	-0,21	-0,10	4	52
NIK	65,75	67	67,50	15,55	-0,39	-0,30	18	100
EN	35,98	30	35,00	11,77	0,28	-0,37	7	68
UN	25,75	29	26,00	9,24	0,21	-0,03	3	56
VAA								
Emocionālais siltums	25,46	29	27,00	7,51	-0,82	0,08	4	36
Pārmērīga kontrole	13,98	13	13,00	7,66	0,68	-0,13	1	36
Pašvērtējums	30,42	29	31,00	5,37	-0,50	-0,04	14	40

FN - funkcionālā neatkarība

NIK - neatkarība no iekšējiem konfliktiem

EN - emocionālā neatkarība

UN - uzskatu neatkarība

M - aritmētiskais vidējais

Mo - moda

Me - mediāna

SD - standartnovirze

A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients

Min - minimālā vērtība

Max - maksimālā vērtība

3.pielikums.

2.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) **Funkcionālās neatkarības** skalas aprakstošā statistika grupās pēc VAA meitu izlasei un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
<i>Optimālā saiknes grupa (n=80)</i>	32.17	37	33.00	8.78	-0.48	0.45	4	51	+
<i>Nevērīgas izturēšanās grupa (n=42)</i>	37.29	32	36.50	7.98	0.34	-0.80	21	52	+
<i>Ierobežošanas ar mīlestību grupa (n=47)</i>	27.04	24	27.00	8.27	-0.21	-0.85	9	40	+
<i>Kontrole bez emocionalitātes (n=55)</i>	36.02	42	36.00	8.66	-0.20	-0.55	16	52	+

M - aritmētiskais vidējais

Mo - moda

Me - mediāna

SD - standartnovirze

A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients

Min - minimālā vērtība

Max - maksimālā vērtība

NS - atbilstība normālajam sadalījumam

4.pielikums.

3.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) **Emocionālās neatkarības** skalas aprakstošā statistika grupās pēc VAA meitu izlasei un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
<i>Optimālā saiknes grupa (n=80)</i>	34.31	29	33.00	11.47	0.26	-0.55	12	60	+
<i>Nevērīgas izturēšanās grupa (n=42)</i>	42.02	45	41.00	11.06	0.24	-0.23	19	68	+
<i>Ierobežošanas ar mīlestību grupa (n=47)</i>	29.38	35	31.00	9.61	-0.19	-0.38	7	50	+
<i>Kontrole bez emocionalitātes (n=55)</i>	39.42	37	37.00	11.23	0.26	-0.93	19	63	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

5.pielikums.

4.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) **Neatkarības no iekšējiem konfliktiem** skalas aprakstošā statistika grupās pēc VAA meitu izlasei un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
<i>Optimālā saiknes grupa (n=80)</i>	75.14	69	75.00	11.07	-0.47	0.45	44	100	+
<i>Nevērīgas izturēšanās grupa (n=42)</i>	67.90	67	67.00	11.05	0.02	-0.72	47	89	+
<i>Ierobežošanas ar mīlestību grupa (n=47)</i>	61.96	58	59.00	14.06	0.36	-0.39	34	95	+
<i>Kontrole bez emocionalitātes (n=55)</i>	53.69	45	53.00	16.23	0.10	-0.68	18	89	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

6.pielikums.

5.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) Uzskatu neatkarības skalas aprakstošā statistika grupās pēc VAA meitu izlasei un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
<i>Optimālā saiknes grupa (n=80)</i>	22.98	11	22.50	9.42	0.72	1.34	3	56	-
<i>Nevērīgas izturēšanās grupa (n=42)</i>	27.55	25	27.50	8.08	0.16	0.02	12	49	+
<i>Ierobežošanas ar mīlestību grupa (n=47)</i>	23.64	29	23.00	8.62	0.27	-0.74	9	43	+
<i>Kontrole bez emocionālītātes (n=55)</i>	30.20	31	31.00	8.48	-0.31	0.53	6	50	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

7.pielikums.

6.tabula. Rozenberga pašvērtējuma skalas aprakstošā statistika grupās pēc VAA meitu izlasei un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
<i>Optimālā saiknes grupa (n=80)</i>	31.75	31	32	5.03	-0.65	0.55	16	40	+
<i>Nevērīgas izturēšanās grupa (n=42)</i>	30.45	29	31.50	5.27	-0.56	-0.20	18	38	+
<i>Ierobežošanas ar mīlestību grupa (n=47)</i>	30.91	31	31	4.86	-0.71	1.21	16	40	+
<i>Kontrole bez emocionālītātes (n=55)</i>	28.05	25	28	5.67	-0.08	-0.40	14	39	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

7.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) **Funkcionālās neatkarības** skalas aprakstošā statistika meitu izlases *apakšgrupās pēc meitu demogrāfiskajiem rādītājiem* un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
Ģimenes stāvoklis									
precējušās (n=19)	41,26	52	39,00	7,54	0,19	-1,37	29	52	+
neprecējušās (n=205)	32,23	33	33,00	8,98	-0,25	-0,12	4	52	+
Partneris									
ir draugs (n=122)	34,07	33	34,00	9,33	-0,23	-0,17	9	52	+
nav drauga (n=102)	31,73	30	31,00	8,93	-0,23	0,06	4	51	+
Bērni									
nav bērnu (n=203)	32,31	33	33,00	9,14	-0,19	-0,11	4	52	+
viens bērns (n=13)	37,69	32	37,00	6,86	0,80	-0,13	29	52	+
divi un vairāk (n=8)	42,88	36	44,50	6,42	-0,25	-2,23	35	50	+
Dzīves vieta									
dzīvo ar māti (n=71)	31,54	33	32,00	9,33	-0,19	-0,04	4	51	+
satiek ned.nogalēs (n=76)	29,88	29	30,50	8,42	-0,35	-0,15	9	47	+
nedzīvo ar māti (n=77)	37,43	42	38,00	8,17	-0,13	-0,39	17	52	+
Studiju kurss									
studē 1.kursā (n=91)	31,04	38	31,00	9,59	-0,16	-0,03	4	52	+
studē 2.kursā (n=50)	32,66	33	33,00	8,31	0,15	0,03	14	51	+
studē 3.kursā (n=73)	34,93	33	35,00	9,21	-0,29	-0,26	9	52	+
studē 4.kursā (n=10)	38,40	40	39,00	4,84	0,11	-0,33	31	47	+
Ienākumi									
nav ienākumu (n=48)	29,40	23	30,00	8,39	0,02	-0,22	11	51	+
līdz 50 Ls (n=91)	32,55	33	33,00	9,57	-0,28	0,03	4	52	+
50 līdz 100 Ls (n=67)	35,09	35	35,00	8,76	-0,32	0,10	9	52	+
virs 100 Ls (n=18)	37,68	42	37,00	7,93	0,13	-0,78	23	52	+
Nodarbinātība									
nestrādā (n=137)	31,80	32	32,00	9,12	0,08	-0,26	11	52	+
strādā nepilnu slodzi (n=54)	34,09	33	35,00	8,97	-0,79	1,08	4	49	-
strādā pilnu slodzi (n=33)	36,18	42	37,00	9,22	-0,66	0,98	9	52	+
Tautība									
latvietes (n=206)	33,00	32	33,00	9,01	-0,11	-0,28	9	52	+
citas tautības (n=18)	32,94	33	33,50	11,50	-0,87	0,95	4	49	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

8.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) **Emocionālās neatkarības** skalas aprakstošā statistika meitu izlases *apakšgrupās pēc meitu demogrāfiskajiem rādītājiem* un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
Ģimenes stāvoklis									
precējušās (n=19)	45,95	44	45,00	9,68	0,18	-0,49	29	64	+
neprecējušās (n=205)	35,05	30	34,00	11,54	0,26	-0,30	7	68	+
Partneris									
ir draugs (n=122)	36,79	42	36,00	12,07	0,15	-0,40	12	68	+
nav drauga (n=102)	35,01	30	33,00	11,40	0,29	-0,29	7	60	+
Bērni									
nav bērnu (n=203)	35,22	32	34,00	11,80	0,29	-0,34	7	68	+
viens bērns (n=13)	41,00	39	39,00	8,68	1,47	3,56	30	64	-
divi un vairāk (n=8)	47,00	54	50,00	8,18	-1,22	0,80	31	54	+
Dzīves vieta									
dzīvo ar māti (n=71)	39,04	52	39,00	10,34	0,29	-0,90	22	60	+
satiek ned.nogalēs (n=76)	30,51	30	30,00	10,75	0,44	0,23	7	60	+
nedzīvo ar māti (n=77)	38,55	35	37,00	12,20	0,09	-0,32	13	68	+
Studiju kurss									
studē 1.kursā (n=91)	34,55	30	33,00	12,12	0,42	-0,06	7	68	+
studē 2.kursā (n=50)	35,68	32	36,00	10,95	-0,11	-0,16	12	60	+
studē 3.kursā (n=73)	37,60	42	37,00	12,12	0,16	-0,73	13	64	+
studē 4.kursā (n=6)	38,60	35	35,50	9,26	0,50	-1,04	26	53	+
Ienākumi									
nav ienākumu (n=48)	34,15	29	35,00	10,10	-0,03	0,13	12	60	+
līdz 50 Ls (n=91)	35,95	45	35,00	12,50	0,15	-0,59	7	64	+
50 līdz 100 Ls (n=67)	37,06	30	34,00	11,36	0,52	-0,07	17	68	+
virs 100 Ls (n=18)	37,11	39	39,00	13,49	-0,16	-1,06	13	57	+
Nodarbinātība									
nestrādā (n=137)	35,13	37	35,00	11,20	0,26	0,17	7	68	+
strādā nepilnu slodzi (n=54)	38,46	52	36,00	12,69	0,01	-1,13	16	64	-
strādā pilnu slodzi (n=33)	35,42	29	33,00	12,34	0,27	-0,43	13	63	+
Tautība									
latvietes (n=206)	35,93	32	35,00	11,60	0,22	-0,31	7	68	+
citas tautības (n=18)	36,50	39	37,50	13,99	0,15	-0,86	13	60	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

9.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) Neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalas aprakstošā statistika meitu izlases *apakšgrupās pēc meitu demogrāfiskajiem rādītājiem* un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0.05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
Ģimenes stāvoklis									
precējušās (n=19)	67,63	41	67,00	16,11	-0,03	-0,75	41	94	+
neprecējušās (n=205)	65,58	67	68,00	15,52	-0,43	-0,27	18	100	-
Partneris									
ir draugs (n=122)	65,61	74	67,00	16,65	-0,17	-0,78	28	100	-
nav drauga (n=102)	65,91	71	69,00	14,20	-0,82	-0,47	18	89	-
Bērni									
nav bērnu (n=203)	65,82	74	68,00	15,39	-0,38	-0,31	18	100	+
viens bērns (n=13)	67,46	56	68,00	17,28	-0,69	-0,17	33	88	+
divi un vairāk (n=8)	61,13	56	59,50	18,11	-0,26	1,58	28	91	+
Dzīves vieta									
dzīvo ar māti (n=71)	64,76	58	67,00	16,81	-0,42	-0,55	18	96	+
satiek ned.nogalēs (n=76)	67,01	72	69,00	14,22	-0,48	0,11	25	95	+
nedzīvo ar māti (n=77)	65,42	67	67,00	15,71	-0,25	-0,34	28	100	+
Studiju kurss									
studē 1.kursā (n=91)	65,20	54	67,00	15,18	-0,47	0,44	18	100	+
studē 2.kursā (n=50)	68,30	56	71,50	14,48	-0,67	-0,18	34	91	+
studē 3.kursā (n=73)	64,15	49	65,00	15,83	-0,08	-0,90	32	94	+
studē 4.kursā (n=10)	69,70	28	76,50	21,49	-1,02	0,17	28	95	+
Ienākumi									
nav ienākumu (n=48)	66,88	78	70,00	15,90	-0,50	-0,58	34	96	+
līdz 50 Ls (n=91)	66,36	56	67,00	13,44	-0,26	-0,21	28	91	+
50 līdz 100 Ls (n=67)	63,90	74	67,00	17,03	-0,27	-0,58	18	95	+
virs 100 Ls (n=18)	66,00	67	67,00	18,85	-0,61	0,34	25	100	+
Nodarbinātība									
nestrādā (n=137)	64,64	69	67,00	14,99	-0,41	-0,53	25	90	+
strādā nepilnu slodzi (n=54)	67,67	71	70,00	15,07	-0,63	1,04	18	96	+
strādā pilnu slodzi (n=33)	67,21	74	67,00	18,43	-0,25	-0,88	32	100	+
Tautība									
latvietes (n=206)	65,43	67	67,00	15,68	-0,39	-0,31	18	100	+
citas tautības (n=18)	69,44	78	71,50	13,80	-0,28	-0,65	45	94	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

11.pielikums.

10.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) Uzskatu neatkarības skalas aprakstošā statistika meitu izlases *apakšgrupās pēc meitu demogrāfiskajiem rādītājiem* un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupās	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
Ģimenes stāvoklis									
precējušās (n=19)	29,26	22	28,00	10,66	-0,04	-0,64	11	50	+
neprecējušās (n=205)	25,42	29	26,00	9,06	0,21	0,08	3	56	+
Partneris									
ir draugs (n=122)	25,50	29	25,00	9,84	0,08	-0,56	3	50	+
nav drauga (n=102)	26,04	22	26,00	8,50	0,50	0,95	8	56	+
Bērni									
nav bērnu (n=203)	25,22	29	25,00	9,18	0,24	0,01	3	56	+
viens bērns (n=13)	29,08	37	29,00	7,14	-0,54	-0,06	14	38	+
divi un vairāk (n=8)	33,63	22	34,50	9,94	0,36	-0,82	22	50	+
Dzīves vieta									
dzīvo ar māti (n=71)	26,14	22	27,00	9,23	0,56	0,68	10	56	+
satiek ned.nogalēs (n=76)	24,83	31	25,00	8,23	-0,08	0,24	3	47	+
nedzīvo ar māti (n=77)	26,29	11	26,00	10,19	0,06	-0,75	6	50	+
Studiju kurss									
studē 1.kursā (n=91)	25,60	22	25,00	8,40	0,60	0,50	8	50	+
studē 2.kursā (n=50)	25,48	29	27,00	10,50	0,26	0,33	3	56	+
studē 3.kursā (n=73)	26,14	23	26,00	9,41	-0,13	-0,60	6	49	+
studē 4.kursā (n=6)	25,50	12	26,50	9,97	-0,10	-1,72	12	39	+
Ienākumi									
nav ienākumu (n=48)	24,52	21	26,00	9,81	-0,20	-0,86	3	43	+
līdz 50 Ls (n=91)	26,23	29	27,00	8,24	0,00	-0,27	6	47	+
50 līdz 100 Ls (n=67)	26,45	25	26,00	10,20	0,62	0,44	11	56	+
virs 100 Ls (n=18)	24,42	22	22,00	8,93	0,26	-1,02	11	40	+
Nodarbinātība									
nestrādā (n=137)	25,66	29	26,00	8,63	-0,01	-0,07	3	50	+
strādā nepilnu slodzi (n=54)	26,48	24	26,00	10,29	0,31	0,11	6	56	+
strādā pilnu slodzi (n=33)	24,88	22	23,00	10,08	0,32	-0,24	11	50	+
Tautība									
latvietes (n=206)	25,70	22	26,00	9,17	0,22	0,05	3	56	+
citas tautības (n=18)	26,22	27	27,00	10,33	0,10	-0,57	9	44	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

12.pielikums.

11.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) **Funkcionālās neatkarības** skalas aprakstošā statistika meitu izlases *apakšgrupās pēc māšu demogrāfiskajiem rādītājiem* un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
Ģimenes stāvoklis									
precējušās (n=99)	31.11	33	32.00	9.47	-0.15	0.01	4	52	+
neprecējušās (n=6)	34.83	25	32.00	10.03	0.64	-1.61	25	49	+
šķīrušās (n=22)	34.00	37	37.00	9.09	-0.31	-0.63	17	51	+
atraitnes (n=21)	35.57	35	35.00	6.58	-0.01	1.66	19	49	+
Partneris									
ir partneris (n=115)	31.55	33	32.00	9.22	-0.25	0.01	4	52	+
nav partnera (n=33)	35.03	37	35.00	8.56	-0.03	-0.31	17	51	+
Bērni									
viens bērns (n=24)	30.46	33	31.50	7.86	-0.08	-1.15	17	42	+
divi bērni (n=87)	31.56	37	33.00	9.51	-0.34	0.15	4	52	+
trīs un vairāk (n=37)	35.32	30	35.00	8.65	0.05	-0.54	17	52	+
Ienākumi									
nav ienākumu (n=8)	31.88	25	32.50	6.85	0.08	-1.20	23	42	+
līdz 50 Ls (n=11)	35.18	34	34.00	12.29	-0.53	-0.22	12	52	+
50 līdz 100 Ls (n=65)	31.74	33	32.00	9.01	-0.08	0.62	4	51	+
100 līdz 150 Ls (n=28)	32.75	34	34.50	8.62	-0.76	0.20	11	47	+
150 līdz 200 Ls (n=25)	33.12	38	35.00	9.90	-0.31	-0.37	13	52	+
virs 200 Ls (n=11)	30.36	14	30.00	8.90	-0.33	-0.76	14	42	+
Profesija									
mājsaimnieces (n=20)	34.20	24	34.00	9.43	0.07	-0.81	19	52	+
izglītības darbinieces (n=30)	34.57	38	36.00	8.73	-0.21	-0.19	17	51	+
medicīnas darbinieces (n=19)	30.53	17	32.00	9.19	-0.20	0.69	12	51	+
tirdzniecības darbinieces (n=11)	33.73	33	34.00	10.54	-0.29	-0.70	16	49	+
grāmatvedes (n=11)	23.91	4	24.00	9.58	-0.58	1.17	4	40	+
sekretāres un lietvedes (n=5)	36.00	26	37.00	9.35	0.38	-0.99	26	49	+
pavāres (n=7)	28.43	11	30.00	10.23	-0.56	0.34	11	42	+
citas profesijas (n=45)	32.67	28	33.00	7.80	-0.09	-0.18	14	52	+
Izglītība									
vidējā (n=52)	29.83	34	31.50	8.89	-0.33	0.51	4	49	+
vidējā speciālā (n=47)	33.04	40	33.00	9.78	-0.08	-0.18	11	52	+
augstākā (n=49)	34.29	38	37.00	8.41	-0.33	-0.31	16	51	+
Nodarbinātība									
nestrādā (n=20)	34.40	24	34.50	9.40	0.00	-0.78	19	52	+
strādā nepilnu slodzi (n=9)	30.67	24	30.00	10.40	-0.32	-0.34	12	44	+
strādā pilnu slodzi (n=119)	32.10	33	33.00	9.07	-0.26	0.18	4	52	+
Tautība									
latvietes (n=131)	32.21	37	33.00	8.93	-0.07	-0.31	11	52	+
citas tautības (n=17)	33.18	33	34.00	11.08	-1.07	1.97	4	49	+

M - aritmētiskais vidējais
 Mo - moda
 Me - mediāna
 SD - standartnovirze
 A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients
 Min - minimālā vērtība
 Max - maksimālā vērtība
 NS - atbilstība normālajam sadalījumam

13.pielikums.

12.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) **Emocionālās neatkarības** skalas aprakstošā statistika meitu izlases *apakšgrupās pēc māšu demogrāfiskajiem rādītājiem* un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupās	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
Ģimenes stāvoklis									
precējušās (n=99)	34.60	30	34.00	10.87	-0.03	-0.28	7	60	+
neprecējušās (n=6)	41.83	32	40.00	14.09	0.15	-2.14	25	60	-
šķīrušās (n=22)	35.05	18	32.50	13.05	0.45	-0.51	17	64	+
atraitnes (n=21)	41.33	34	38.00	10.23	0.29	-0.39	21	60	+
Partneris									
ir partneris (n=115)	34.99	30	35.00	10.56	-0.06	-0.25	7	60	+
nav partnera (n=33)	39.12	54	38.00	13.84	0.09	-1.05	17	64	+
Bērni									
viens bērns (n=24)	36.46	29	33.50	9.15	1.09	0.63	25	60	-
divi bērni (n=87)	34.33	30	34.00	11.54	-0.10	-0.69	7	57	+
trīs un vairāk (n=37)	39.27	35	38.00	12.07	0.27	-0.55	17	64	+
Ienākumi									
nav ienākumu (n=8)	37.75	44	36.00	8.26	0.60	-0.62	28	52	+
līdz 50 Ls (n=11)	38.00	18	37.00	12.84	-0.14	-0.70	18	57	+
50 līdz 100 Ls (n=65)	35.20	26	33.00	10.66	0.28	-0.79	16	60	+
100 līdz 150 Ls (n=28)	37.93	52	35.50	12.43	0.35	-0.10	13	64	+
150 līdz 200 Ls (n=25)	35.80	39	38.00	12.93	-0.33	-0.08	7	59	+
virs 200 Ls (n=11)	31.82	30	30.00	11.32	-0.23	-0.12	12	50	+
Profesija									
mājsaimnieces (n=20)	40.55	30	40.00	11.72	-0.05	-0.61	16	60	+
izglītības darbinieces (n=30)	37.30	30	34.50	11.84	0.61	-0.38	18	64	+
medicīnas darbinieces (n=19)	36.42	52	40.00	12.06	-0.52	-0.93	13	52	+
tirdzniecības darbinieces (n=11)	36.82	18	31.00	13.56	0.61	-0.92	18	60	+
grāmatvedes (n=11)	28.09	24	26.00	10.78	-0.43	0.18	7	45	+
sekretāres un lietvedes (n=5)	41.20	28	41.00	12.24	0.61	-0.28	28	59	+
pavāres (n=7)	34.14	13	32.00	13.11	-0.32	-0.56	13	50	+
citas profesijas (n=45)	34.09	32	35.00	9.36	-0.30	-0.40	12	52	+
Izglītība									
vidējā (n=52)	34.52	32	33.00	10.31	0.41	0.11	12	60	+
vidējā speciālā (n=47)	36.45	30	37.00	12.92	-0.27	-0.64	7	60	+
augstākā (n=49)	36.88	26	35.00	11.18	0.32	-0.22	13	64	+
Nodarbinātība									
nestrādā (n=20)	40.75	42	42.00	11.71	-0.11	-0.59	16	60	+
strādā nepilnu slodzi (n=9)	36.78	19	39.00	9.03	-0.88	0.47	19	48	+
strādā pilnu slodzi (n=119)	35.03	30	34.00	11.44	0.17	-0.27	7	64	+
Tautība									
latvietes (n=131)	35.47	30	35.00	11.13	0.14	-0.21	7	64	+
citas tautības (n=17)	39.29	37	39.00	13.59	-0.28	-0.80	13	60	+

M - aritmētiskais vidējais

Mo - moda

Me - mediāna

SD - standartnovirze

A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients

Min - minimālā vērtība

Max - maksimālā vērtība

NS - atbilstība normālajam sadalījumam

13.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) Neatkarības no iekšējiem konfliktiem skalas aprakstošā statistika meitu izlases *apakšgrupās pēc māšu demogrāfiskajiem rādītājiem* un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
Ģimenes stāvoklis									
precējušās (n=99)	65.28	73	68.00	16.40	-0.54	-0.05	18	96	+
neprecējušās (n=6)	59.83	54	57.00	8.42	1.40	1.74	53	75	-
šķīrušās (n=22)	64.82	67	67.00	13.94	-0.50	0.32	35	87	+
atraitnes (n=21)	67.57	41	74.00	16.33	-0.46	-1.36	41	88	-
Partneris									
ir partneris (n=115)	65.73	73	68.00	16.00	-0.56	-0.02	18	96	-
nav partnera (n=33)	63.88	67	67.00	14.98	-0.16	-0.80	32	88	+
Bērni									
viens bērns (n=24)	61.38	58	65.50	19.53	-0.45	-0.48	18	90	+
divi bērni (n=87)	65.80	67	67.00	15.25	-0.39	-0.52	25	95	+
trīs un vairāk (n=37)	66.73	73	68.00	14.13	-0.35	0.31	28	96	+
Ienākumi									
nav ienākumu (n=8)	53.88	34	51.00	16.32	0.39	-1.36	34	79	+
līdz 50 Ls (n=11)	69.45	83	76.00	18.82	-1.19	0.94	28	90	+
50 līdz 100 Ls (n=65)	64.03	67	65.00	12.89	-0.22	-0.20	33	91	+
100 līdz 150 Ls (n=28)	68.64	73	72.00	15.26	-0.07	-1.01	41	96	+
150 līdz 200 Ls (n=25)	66.80	75	69.00	17.49	-0.98	0.33	25	90	+
virs 200 Ls (n=11)	65.27	87	73.00	22.43	-0.89	0.18	18	87	+
Profesija									
mājsaimnieces (n=20)	59.45	54	56.00	16.85	0.11	-0.97	32	87	+
izglītības darbinieces (n=30)	70.27	67	68.50	13.96	-0.06	-0.43	41	96	+
medicīnas darbinieces (n=19)	67.21	73	69.00	11.36	-0.23	-0.86	46	85	+
tirdzniecības darbinieces (n=11)	63.91	28	64.00	16.34	-0.54	1.96	28	91	+
grāmatvedes (n=11)	70.36	44	72.00	12.36	-0.70	0.84	44	87	+
sekretāres un lietvedes (n=5)	60.40	48	54.00	13.09	0.80	-1.38	48	79	+
pavāres (n=7)	60.14	34	62.00	14.38	-0.99	0.81	34	76	+
citas profesijas (n=45)	64.29	78	69.00	18.32	-0.64	-0.47	18	90	+
Izglītība									
vidējā (n=52)	65.54	54	65.50	15.28	-0.26	-0.86	34	91	+
vidējā speciālā (n=47)	62.13	73	64.00	17.00	-0.43	-0.17	18	90	+
augstākā (n=49)	68.14	75	69.00	14.68	-0.51	0.32	25	96	+
Nodarbinātība									
nestrādā (n=20)	60.65	54	59.00	17.58	-0.01	-1.22	32	87	+
strādā nepilnu slodzi (n=9)	75.11	78	78.00	7.03	-1.68	3.29	59	82	-
strādā pilnu slodzi (n=119)	65.36	67	67.00	15.64	-0.45	0.01	18	96	+
Tautība									
latvietes (n=131)	65.10	67	67.00	15.87	-0.48	-0.14	18	96	+
citas tautības (n=17)	67.00	54	69	15.02	-0.40	-0.94	40	85	+

M - aritmētiskais vidējais

Mo - moda

Me - mediāna

SD - standartnovirze

A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients

Min - minimālā vērtība

Max - maksimālā vērtība

NS - atbilstība normālajam sadalījumam

14.tabula. Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) Uzskatu neatkarības skalas aprakstošā statistika meitu izlases *apakšgrupās pēc māšu demogrāfiskajiem rādītājiem* un atbilstība normālajam sadalījumam ($p < 0,05$)

Grupas	M	Mo	Me	SD	A	E	Min	Max	NS
Ģimenes stāvoklis									
precējušās (n=99)	25.64	26	26.00	8.84	0.33	0.48	3	50	+
neprecējušās (n=6)	26.83	22	23.50	11.96	0.87	1.16	12	47	+
šķīrušās (n=22)	27.09	19	28.00	9.13	-0.15	-1.19	10	40	+
atraitnes (n=21)	25.71	27	27.00	7.54	-0.49	-0.46	11	36	+
Partneris									
ir partneris (n=115)	25.96	29	26.00	8.59	0.23	0.41	3	50	+
nav partnera (n=33)	25.76	22	25.00	9.50	0.22	-0.65	10	47	+
Bērni									
viens bērns (n=24)	24.04	14	22.00	10.88	0.64	-0.37	10	50	+
divi bērni (n=87)	25.44	19	26.00	8.02	-0.22	-0.23	3	44	+
trīs un vairāk (n=37)	28.24	28	27.00	8.72	0.78	0.73	13	50	+
Ienākumi									
nav ienākumu (n=8)	32.88	50	30.50	11.67	0.73	-0.87	20	50	+
līdz 50 Ls (n=11)	26.55	22	25.00	6.80	0.11	-0.75	15	37	+
50 līdz 100 Ls (n=65)	25.34	14	25.00	9.31	0.98	-0.77	11	49	-
100 līdz 150 Ls (n=28)	27.43	28	28.00	7.55	0.15	1.00	10	47	+
150 līdz 200 Ls (n=25)	24.92	29	27.00	7.50	-0.13	-0.17	9	40	+
virs 200 Ls (n=11)	22.00	26	26.00	8.83	-1.25	0.73	3	32	+
Profesija									
mājsaimnieces (n=20)	30.10	35	29.50	10.95	0.47	-0.73	15	50	+
izglītības darbinieces (n=30)	27.50	30	27.00	7.35	0.56	1.51	12	49	+
medicīnas darbinieces (n=19)	26.21	27	27.00	7.71	-0.31	0.05	9	38	+
tirdzniecības darbinieces (n=11)	24.82	11	26.00	9.12	-0.59	-1.16	11	35	+
grāmatvedes (n=11)	21.82	17	19.00	8.47	0.65	-0.37	11	38	+
sekretāres un lietvedes (n=5)	24.80	27	27.00	5.40	-0.63	-0.25	17	31	+
pavāres (n=7)	19.57	19	19.00	7.66	0.75	-1.18	12	31	+
citas profesijas (n=45)	25.24	14	26.00	8.84	-0.13	-0.18	3	44	+
Izglītība									
vidējā (n=52)	25.38	22	25.00	9.66	0.28	0.19	3	50	+
vidējā speciālā (n=47)	26.28	29	27.00	8.66	0.23	-0.23	11	50	+
augstākā (n=49)	26.12	27	27.00	7.99	0.20	0.41	9	49	+
Nodarbinātība									
nestrādā (n=20)	31.15	35	31.00	10.42	0.40	-0.70	15	50	+
strādā nepilnu slodzi (n=9)	21.11	14	21.00	7.52	0.16	-2.00	13	32	-
strādā pilnu slodzi (n=119)	25.39	26	26.00	8.23	-0.02	-0.07	3	49	+
Tautība									
latvietes (n=131)	25.90	19	26.00	8.63	0.18	-0.02	3	50	+
citas tautības (n=17)	26.00	25	27.00	10.05	0.49	1.02	9	50	+

M - aritmētiskais vidējais

Mo - moda

Me - mediāna

SD - standartnovirze

Max - maksimālā vērtība

NS - atbilstība normālajam sadalījumam

A - asimetrijas koeficients

E - ekscesa koeficients

Min - minimālā vērtība

16.pielikums.

15.tabula. Pārdomu "Es un mana māte" un "Es un mana meita" tēmas un to relatīvie biežumi kopā un grupās pēc VAA

Biezākās tēmas, kas parādījās pārdomās.	Nevērīga izturēš. n=18		Kontrole bez emocij n=18		Optimāla saikne n=40		Ierobež. ar mīlest. n=21		Kopā n=97	
	Meitas (%)	Mātes (%)	Meitas (%)	Mātes (%)	Meitas (%)	Mātes (%)	Meitas (%)	Mātes (%)	Meitas (%)	Mātes (%)
Attiecību uzlabošanās	38.5	16.5	33.3	27.5	15.0	10.0	23.8		24.7	11.3
Sarunas	5.5	16.5	16.5	5.5	32.5	35.0	33.3	23.8	24.7	23.7
Strīdi, konflikti, nesaprašanās	27.5	11.0	33.3	16.5	17.5	5.0	23.8	4.7	23.7	8.2
Atšķirību uzsvēršana	5.5	5.5	16.5		5.0		4.7	4.7	7.22	2.1
Atbalsts no otras		11.0	11.0	5.5	25.0	10.0	14.3		15.5	7.2
Distancētas, vēsas attiecības	16.5		50.0	5.5	5.0		4.7		15.5	1.0
Siltas, tuvas, ciešas attiecības	11.0		5.5		20.0	12.5	14.3	4.7	14.4	6.2
Patstāvība	22.0	22.0	11.0		15.0	10.0	9.5*	4.7	14.4	9.3
Mīlestība pret otru	5.5			5.5	22.5	7.5	14.3	9.5	13.4	6.2
Apgrūtina (rūpes, tuvība, u.c.)			11.0		7.5		28.6		11.3	
Nevar visu izrunāt, pilnībā neuzticas	16.5	5.5	22.0		12.5		9.5		11.3	1.0
Otra - ļoti svarīga, nozīmīga	5.5		16.5		12.5		9.5		11.3	
Sapratne		5.5	11.0	5.5	20.0		14.3	4.7	11.3	3,1
Draudzenes	11.0	27.5	5.5	11.0	12.5	22.5	9.5	33.3	10.3	23.7
Līdzība vienai ar otru	5.5		11.0		10.0	7.5	14.3	4.7	10.3	5.2
Pietrūkst otrs, vēlme būt kopā			5.5	5.5	15.0	12.5	14.3	19.1	10.3	10.3
Uzticēšanās					15.0	15.0	19.1	9.5	8.5	8.2
Palīdzības saņemšana	5.5				15.0		9.5		9.3	
Grūtības izrādīt mīlestību	16.5		5.5	5.5	2.5		9.5		7.2	1.0
Kopīga laika pavadīšana	5.5		5.5	5.5	7.5	10.0			5.2	5.2
Savu kļūdu atzīšana	5.5	11.0		22.0		20.0	4.7	4.7	2.1	11.3
Lepnums par otru		16.5		5.5	5.0	2.5		19.1	2.1	10.3
Padomdošana			5.5			10.0	4.7		2.1	4.1
Palīdzības došana	5.5	5.5				5.0		4.7	1.0	4.1
Empātija	5.5	11.0				7.5			1.0	5.2
Prieks par otru		22.0				15.0		9.5		12.4
Kaitina otras uzvedība	5.5		5.5						2.1	
Bailes, ka ar māti kaut kas var notikt	5.5								1.0	
Drošības saņemšana	5.5				7.5				3.2	
Rūpes	5.5					2.5			1.0	1.0
Meita - mātes īpašums		5.5								1.0
Žēl, ka meita pieaugusi		5.5			5.0				2.1	1.0
Pieaugušo attiecības	5.5								1.0	
Kontrole pārāk liela			11.0	11.0					2.1	2.1
Rūgtums, aizvainojums pret otru			11.0						2.1	
Nejaucas meitas dzīvē				11.0						2.1
Meita - sapņu piepildījums				5.5						1.0
Meita - mātes balsts, atbildība par māti				5.5	5.0	2.5			1.0	2.1
Māte nedomā par sevi					5.0				1.0	
Atklātība					2.5	5.0			1.0	2.1
Īpaša vienojoša saite					2.5	5.0	4.7		2.1	2.1
Fizisks kontakts					2.5		14.3		4.2	
Vēlme risināt otras problēmas						7.5		14.3		6.2
Meita - mātes dzīves jēga								4.7		1.0
Raksta par meitu kā par mazu								4.7		1.0
Vēlme pēc ciešākas saiknes								4.7		1.0

16.tabula. Dažādu apakšgrupu (pēc VA aptaujas) vidējo aritmētisko atšķirības Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas (PAA) skalās un Rozenberga pašvērtējuma skalā (Post-hoc testa rezultāti)

Grupas	pēc VAA	Vidējo aritmētisko atšķirības (A-B)				Rozenberga skala
		PAA skalas				
(A)	(B)	FN	EN	NIK	UN	
OS	NI	-5.11**	-7.71***	7.23**	-4.57**	1.30
	KBE	-3.84*	-5.11**	21.45***	-7.22***	3.70***
	IAM	5.13**	4.93*	13.18***	-0.66	0.84
NI	OS	5.11**	7.71***	-7.23**	4.57**	-1.30
	KBE	1.27	2.61	14.21***	-2.65	2.40*
	IAM	10.24***	12.64***	5.95*	3.91*	-0.46
KBE	OS	3.84*	5.11**	-21.45***	7.22***	-3.70***
	NI	-1.27	-2.61	-14.21***	2.65	-2.40*
	IAM	8.98***	10.04***	-8.27**	6.56***	-2.86**

*** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05

OS - Optimālās saiknes grupa

NI - Nevērīgas izturēšanās grupa

KBE - Kontroles bez emocionalitātes grupa

IAM - Ierobežošanas ar mīlestību grupa

FN - Funkcionālā neatkarība

EN - Emocionālā neatkarība

NIK - Neatkarība no iekšējiem konfliktiem

UN - Uzskatu neatkarība

17.tabula. Dažādu apakšgrupu (pēc meitu demogrāfiskajiem rādītājiem) vidējo aritmētisko atšķirības Psiholoģiskās atdalīšanās aptaujas Funkcionālās un Emocionālās neatkarības skalās (Post-hoc testa rezultāti)

Grupas pēc dažādiem demogrāfiskajiem meitu rādītājiem	meitu rādītājiem	Vidējo aritmētisko atšķirības (A-B)	
		Funkcionālā neatkarība	Emocionālā neatkarība
(A)	(B)		
Nav bērnu	Viens bērns	-5.38*	-5.78
	Divi un vairāk bērnu	-10.56**	-11.78**
Viens bērns	Nav bērnu	5.38*	5.78
	Divi un vairāk bērnu	-5.18	-6.00
Dzīvo ar māti	Satiek ned.nogalēs	1.65	8.53***
	Dzīvo atsevišķi	-5.89***	0.50
Satiek ned.nogalēs	Dzīvo ar māti	-1.65	-8.53***
	Dzīvo atsevišķi	-7.55***	-8.03***
Mācās 1.kursā	2.kursā	-1.62	n.s.a.
	3.kursā	-3.89**	n.s.a.
	4.kursā	-7.36*	n.s.a.
Mācās 2.kursā	1.kursā	1.62	n.s.a.
	3.kursā	-2.27	n.s.a.
	4.kursā	-5.74	n.s.a.
Mācās 3.kursā	1.kursā	3.89**	n.s.a.
	2.kursā	2.27	n.s.a.
	4.kursā	-3.47	n.s.a.
Nestrādā	Strādā nepilnu slodzi	-2.29	n.s.a.
	Strādā pilnu slodzi	-4.38*	n.s.a.
Strādā nepilnu slodzi	Nestrādā	2.29	n.s.a.
	Strādā pilnu slodzi	2.09	n.s.a.
Nav ienākumu	līdz 50 Ls	-2.98	n.s.a.
	50 līdz 100 Ls	-5.69**	n.s.a.
	virs 100 Ls	-8.29**	n.s.a.
līdz 50 Ls	Nav ienākumu	2.98	n.s.a.
	50 līdz 100 Ls	-2.71	n.s.a.
	virs 100 Ls	-5.31*	n.s.a.
50 līdz 100 Ls	Nav ienākumu	5.69**	n.s.a.
	līdz 50 Ls	2.71	n.s.a.
	virs 100 Ls	-2.59	n.s.a.

***p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05

n.s.a. - nebija statistiski nozīmīgu atšķirību